

A világgazdasági válság szarvasi hatása

/1929 - 1933/

K r a j c s o v i c s J á n o s

doktori disszertációja

T a r t a l o m j e g y z é k

	Oldal
I. <u>Gazdasági viszonyok</u>	1
A. Magyarország gazdasági helyzete az első világ- háboru után	1
B. A világgazdasági válság magyarországi hatása	5
C. A világgazdasági válság Szarvason	7
a./ Mezőgazdasági viszonyok, a lakosság összetéte- le, életviszonyai a válság kezdetén	7
b./ A mezőgazdasági cselédek helyzete	17
c./ A mezőgazdasági munkások helyzete	24
d./ A kisbirtokos parasztság helyzete	37
e./ Iparosok, kereskedők, közalkalmazottak	52
1./ Az ipar területén dolgozók helyzete	53
2./ A kereskedelemből élők helyzete	60
3./ A közalkalmazottak helyzete	64
4./ Egészségügy	66
 II. <u>Politikai viszonyok a válság alatt</u>	 69
1./ A kormánypárt helyi bázisa, képviselői	69
2./ Politikai pártok, szervezetek, csoportosulások	72
a./ Az Egységes Párt	72
b./ A kormánypárton belüli ellenzék: A Kisgaz- dakör A Kisgazdapárt megszervezése	79
c./ A Szociáldemokrata Párt	82
d./ A kommunisták tevékenysége	86
3./ Gazdasági küzdelmek	89
4./ Választási harcok	96
a./ Megyei választások	97
b./ Országgyűlési választások	103
c./ Községi képviselőtestületi választások	111

5./ Sportmunka és kulturális tevékenység a munkásmozgalomban	113
6./ Jegyzetek I.rész	118
7./ Jegyzetek II.rész	130
8./ Felhasznált irodalom	138
9./ Fényképek	

I. Gazdasági viszonyok

"Óh, én nem így képzeltem el a rendet."

József Attila: Levegőt!

A./ Magyarország gazdasági helyzete az első világ - háború után

Országunk az első világháborút követő trianoni békeszerződés után teljesen átalakult. Az új terület a háború előttinek csak 32,7 %-át tette ki, a 7,6 millió lakos a korábbiak 42 %-a volt. /1/

Előzőleg mint ismeretes, Magyarország gazdasági élete ezer szállal kapcsolódott a Monarchia különböző államaihoz.

A háború után azonban a helyzet megváltozott. Országunk ipari nyersanyagokban még szegényebb országgá vált, mint korábban. Sok iparágunk nyersanyagforrása is szűkösen bizonyult. Pl. a malomipar 65 millió mázsás őrlőkapacitással rendelkezett, de alig 20 - 28 millió mázsás gabonamennyiség maradt őrlésre az új országhatáron belül. /2/

De nemcsak az importcikkek feldolgozó ipar, vagy mezőgazdaságra támaszkodó malomipar került bajba, hanem maga a mezőgazdaság is, mely elveszítette korábbi piacait. Ez a külkereskedelem fejlődését is akadályozta, hiszen a csökkentő mezőgazdasági kivitel az ipari nyersanyagimportot is nagymértékben csökkentette.

Sulyosbitotta a helyzetet a pénzromlás is. A korona értéke rohamosan csökkent. 1919. nyarán a háboru előttinek 15 %-án állt, /3/ pedig az elértéktelenítés ezzel még nem fejeződött be.

Mint látható tehát, iparunk, mezőgazdaságunk, kereskedelmünk, mondhatni az egész gazdasági élet, nehéz helyzetbe került. Hogyan próbált ezen az állam segíteni?

Ahogy más európai országokban, így nálunk is bevezették a védővámok rendszerét, "amelyek a nem kívánt cikkek beáramlását" /4/ akadályozták meg. "A vámpolitika eszköze - vel érvényesülő állami beavatkozás a háborut követő évtizedekben megteremtette tehát a piac valamely bővítésének és a gazdasági expanziónak a lehetőségét." /5/

A felvett népszövetségi kölcsön is segítette rendbetenni a magyar gazdasági életet. Igaz, hogy annak igen kevés részét, kb. 1/4-ét fordították csak az államháztartás finanszírozására, /6/ viszont 1 hetővé tette, hogy megnyíljon az út a külföldi tőke beáramlása előtt. Megnőtt a bankok betétállománya is.

Mi jellemzi a 20-as évek magyar mezőgazdaságát?

"...nem volt egyetlen európai ország sem, melynek a mezőgazdaságát e nyire az egyoldalú szemtermelés jelezte volna /7/.

A szántóföld hasznosítását az alábbi táblázat szemlélteti:/8/

	1921	1925	1928
	ezer kh. hold		
Buza:	2034	2460	2914
Árpa és zab:	1456	1207	1176
Tengeri :	1493	1526	1735
Burgonya :	460	430	460
Cukorrépa :	72	118	116
Takarmányrépa:	229	171	182
Szálaktakarmány:	1044	1144	1133

A szántóföld területe a háboru után valamelyest csökkent, a buza vetési területe növekedett, s ugyanez mondható el a tengerire is.

Az árpát és zabot szintén kisebb területen vetették.

A viszonylag több munkát igénylő répa, burgonya vetésterülete 1928-ra vagy változatlan, vagy pedig csökkent.

A válság alatt ugyanakkor az a tendencia is megfigyelhető, hogy egyes birtokosok az alacsony napszámberék miatt emelték a kapásnövények termesztését./9/

Ugyancsak jellemzőek mezőgazdaságunkra az alacsony termésátlagok. Természetesen ezek kialakulását nemcsak a művelés módja, hanem az időjárás is befolyásolja. Az alábbi táblázat a stagnálás és a visszafejlődés képét is mutatja bizonyos termékeknél: /10/

	1911/15	1924/28
Buza:	7,6	7,6
Árpa:	7,8	7,3
Zab :	7,3	7,1
Tengeri:	10,1	9,9
Burgonya:	46,1	41,2

Kedvezőtlen volt az ország birtokmegoszlása is, hiszen a szántóföld 44 %-a a 100 holdon felüli birtokosoké volt./11/

A Nagyatádi-féle földreform a birtokviszonyokban lényeges változást nem eredményezett. A nagybirtokosok többnyire megszabadultak rész földjeiktől, a parasztek pedig nyögték az egy-két holdas parcella megváltási összegét, ha ugyan vissza nem adták a földet, mint Földhözragadt János/12/, vagy nem vették el tőlük, mert nem volt miből fizetni a hatalmas megváltási összeget./13/

Nagy volt mezőgazdaságunk adósságterhe is. "Az egész magyar mezőgazdaság adósságterhe a stabilizációtól a válság kitöréséig névleges értékben csaknem 9-szeresére nőtt"./14/

Miből adódott az eladósodás? Földadóból, a szegény parasztnál a jutatott föld után fizetendő megváltási árból, a középparasztságnál a felvett hitelek, és nem utólsósorban az állandóemelésekből.

Milyen arányban oszlott meg a 4 493 393 főnyi mezőgazdasági lakosság? /15/

A szegényparasztek száma, tehát akik gazdasági cselédek, egyéb földnélküliek, vagy 5 holdon aluli szegényparasztek, 3 095 258 fő-, a mezőgazdasági lakosság 68,7 %-a, -ők azok, akik állandó létbizonytalansággal küszködnek. A kis-, és középparasztek /5-10 holdig/ száma 1 065 431 fő, a mezőgazdasági lakosság 23,6 %-a. A gazdasági válság alatt ők is nehéz helyzetbe kerültek, bár gazdaságuk stabilitása korábban is bizonytalan volt. /16/

Ilyen körülmények között érte tehát Magyarországot az 1929-33. évi tultermelési gazdasági világválság.

B./ A világgazdasági válság magyarországi hatása

"-Kérem, mi csak a szemetjét esszük annak, ami terem.

A többi kell adóba, meg kamatba. De még úgy sem tudjuk kifizetni."

/Móricz Zeigmond: A boldog ember/

"Az 1929 végén kirobbant gazdasági válság Magyarországon is félbeszakította a gazdasági rekonstrukció folyamatát." /17/ Csökkentek az árak, a mezőgazdaság termékeit mind kevésbé lehetett eladni. Felborult a bevételi és kiadási egyensúly, melyet az állati termékek közel 50 %-os, a buza árának pedig 65 %-os csökkenése okozott. Természetesen az ipari válság, a munkanélküliség, mely a belső piac csökkentését vonta maga után, szintén mélyítette a válságot. 1931-ben a pénz-, és hitelválság csak tovább fokozta a magyar gazdasági élet nehézségeit.

A kormány különböző intézkedésekkel próbálta a fennálló problémákat megoldani. Az import csökkentése, illetve az export szorgalmazása is az egyik módszer volt. Az 1931-ben bevezetett kliring-rendszer, amely a kölcsönös áruszállításon alapult és csak az év végén tette szükségessé a devizába történő elszámolást, /18/ szintén segített a nehézségek megoldásán.

A Németországgal, Olaszországgal kötött kereske-

delmi egyezmények elsősorban a mezőgazdaság piacproblémáit oldották meg. Szükség is volt erre, hiszen a budapesti tőzsdén egyre kisebb összegekben jegyezték a buza árát./19/

év	ár p/q
1927/28	31,69
1929/30	21,92
1930/31	14,94
1931/32	11,50
1932/33	12,93
1933/34	9,13

A fenti adatokból világosan kitűnik, hogy az 1927/28. évhez viszonyítva 1931/32-ben a buza ára majdnem harmadára csökkent, 1933/34-ben pedig a csökkenés még nagyobb mérvű volt.

Igaz, 1933-ban viszonylag jó volt a termés,/20/ s ez is hozzájárult a terményár csökkenéséhez.

Az adóemelések, a pótdók bevezetése, a boletta ugyancsak a magyar mezőgazdaság megsegítését célzó intézkedések lettek volna, hiszen a Horthy- rendszerben máskor is előszeretettel hangsúlyozták, hogy a mezőgazdaság mennyire fontos országunkban. Mint azonban a későbbiek során kiderült, a kormány nem feledkezett meg a kartellek hasznáról sem. Elég, ha pl. az 1932-ben kitört sertéspestis megoldási módjait gondolunk, amikor is a kormány meg lehetőszen lassan jutott arra a megállapításra, hogy a parasztokat segíteni kell, mert azok a sertésenkénti 8 pengő oltási díjat megfizetni nem tudják, ami a sertésállomány nagy pusztulását eredményezi, s ez még jobban növeli a parasztság nyomorúságát./21/

1933-ban a tultermelési válság a legtöbb országban véget ért, az egyes államok különböző utakon, módokon próbáltak tovább haladni.

Magyarországon is lassan elcsitultak a válság hullámai.

Milyen viszonyok voltak a tárgyalt időszakban Szarvason, hogyan jelentkeztek a válság tünetei?

C./ A világgazdasági válság Szarvason

a./ Mezőgazdasági viszonyok, a lakosság összetétele, életviszonyai a válság kezdetén

F é j a G é z a Viharszok c.művében így kezdi ismertetését Szarvasról:

"Utrendszerének elhanyagoltsága még az általános tiszántuli viszonyok között is elképesztő. Az őszi eső neki-buzdulása után tanyavilága megközelíthetetlen." /22/Még a városi utcákban is gyakran elakad a szekér a rossz utviszonyok miatt.

Féja G é z a szerint a szarvasiakat három csillag vezérli: a buzatermés, a ló-, meg baromfitenyésztés. Már ő is megállapítja, hogy Szarvason kevés a nagybirtok. A lakók szorgalmas parasztemberek, kik különösen nagy szeretettel tenyésztik a nóniusz lovakat.

A fentiekből is kitűnik, hogy Szarvas gazdasági életét a mezőgazdaság határozza meg. Nézzük meg részletesen

Féja Géza lírikus szavai után a statisztika erre vonatkozó adatait!

A földbirtokviszonyok a következőképpen alakultak 1935 körül:/23/

	Birtokok száma:	Birtokok ter.kh.
1 holdig	2439	826
1-5 "	1537	3967
5-10 "	456	4014
10-20 "	588	8507
20-50 "	404	12123
50-100 "	76	5173
100-200 "	12	1749
200-500 "	6	1758
500-1000 "	3	2160
1000 hold felett	<u>3</u>	<u>4429</u>
Ö s s z e s e n :	5524	44603
	=====	=====

A statisztika adatait közelebbről megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy az 1 holdas, illetve 1-5 holdig terjedő birtokok száma 3976, az összes földbirtokok 71,7 %-a!

Viszont az ilyen kevés földdel rendelkező gazdák az összes földterületnek csak 10,7 %-val rendelkeznek. Nem lehet csodálkozni tehát azon, hogy a válság alatt sok volt az inséges, hiszen a napszámosok, cselédek jórészt a fenti kategóriából kerültek ki, mivel a kis földterület, - ráadásul ha a föld még rossz minőségű is volt, mint pl. Inkey- Kákán, Kákán, vagy Sírátón, - nem tudta a családot eltartani.

Az 5-10 holdas birtokok száma 1044, az összesnek 18,8 %-a.

A rendelkezésre álló földterület 12521 kh, azaz az összes terület 28,3 %-a. Mint fentebb már utalás történt rá, az állandó létbizonytalanság elsősorban az 1, 1-5 kh birtokokkal rendelkezőket sújtja, azonban a válság előrehaladtával nehéz a 20 holdas gazdák helyzete is, közülük is kerülnek ki napszámosok./24/

Szervason a birtokviszonyokra legjellemzőbb az, hogy a terület legnagyobb részét a 20-50 kh. birtokok teszik ki, azaz 12 123 holdat. Ez majdnemakkora földterület, amelyen ez a 404 birtok terül el, mint amelyet az 5-20 kh-dal rendelkezők birtokolnak, bár itt a birtokok száma majdnem háromszor annyi!

Az 50 kh-nál nagyobb földbirtokok százalékos megoszlását felesleges vizsgálni, hiszen a gazdasági válság elsősorban a kisbirtokosokat sújtja.

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint a jelenlévő lakosság száma 25 561 fő, ebből kereső 12 085, az összes eltartott száma 13 46 fő. A foglalkozási ágakat tekintve a kép a következő: /25/

	Kereső	Eltartott	Összesen
Östermelés :	8125	8920	17 045
I p a r :	1664	1962	3 626
Kereskedelem és hitel:	556	672	1 227
közlekedés :	133	268	429
Közfoglalkozás és közszolgálat és badfoglalkozás:	409	709	1 118
Napszámos k.m.n.	188	218	406
Házi cseléd :	499	36	535

A fentieken kívül vannak egyéb és ismeretlen foglalkozásuk, de számuk nem jelentős.

A statisztikát megnézve világosan látható, hogy Szarvas lakosságának zöme a mezőgazdaságban érdekelt, hiszen az őstermelők az összlakosságnak kb. 66 %-át teszik ki. Ha ehhez a kategóriához még hozzáadnánk a napszámosokat és házicselégeket, hiszen nagyrészüket a mezőgazdaságban keresi kenyerét, a százalékarány még nagyobb volna.

Viszonylag jelentős számban vannak még az iparban foglalkoztatók, hiszen az itt érdekeltek összlétszáma: 3626, - 14,2%. Az ipar azonban Szarvason, mint a statisztika bizonyítja, főleg kisipart jelent, hiszen a községben 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalat ebben az időben nincs. A szikvizgyár és az ecétgyár kevés alkalmazottal dolgozik.

A kereskedelem és hitel területén érdekeltek szám: 1227, az összlakosság 4,7 %-a. Viszonylag kevés tehát az itt dolgozók száma, viszont a válság alatt, mint a továbbiakban látni fogjuk, legtöbbjük nehéz helyzetbe került.

Milyen körülmények között találta a Szarvas lakosságát a mezőgazdasági válság?

Hogyan él a mezőgazdasági lakosság legszegényebb rétege, a mezőgazdasági bér munkásság?

1929-ben még nincs különösebb baj, hiszen inségakció nem folyik, feltehető, hogy bár nehezen, de a sajátjukéból élnek. Valószínű ugyan, hogy a szegényeket a kemény hideg nagyon megviselhette, mert az időjárás zordságát még a

jegyző is szükségesnek tartja szokásos havi jelentésében a következőképpen észrevételezi: " a varjak az Erzsébet-ligetben tömegesen fagytak le a fákról"./26/

A napszámbérek a későbbiekhez képest jók, hiszen a fizetés 2-3 pengő februárban is. Igaz, ez a napszámbér tartja magát áprilisban is, de ennek oka a már fentebb említett zord időjárás. Ugyanis a tavaszi munkák, a fagyok miatt, késnek. Így a munkások csak májusban jutnak nagyobb munkaalkalomhoz, s keresethez, az utóbbi napi 1 pengővel még emelkedik is.

A tavasz kezdetével azonban az is hamosan látható, hogy a munkaalkalom kevés. Kiderül ugyanis, hogy 500 szarvasi szőlőmunkás a Dunántúlra szegődne el répa-, illetve dohánykapáláshoz./27/

Később a munkások vándorlásának még a lehetősége sem mérülhet fel a válság alatt, hiszen a megyék saját lakosságuknak sem tudnak munkát biztosítani.

A nehéz tavaszi kezdés után, jobb a folytatás. A jegyzői jelentések nem beszélnek munkaalkalom nélkül maradt emberekről. A fizetés is jó. Aratásnál a napibér élelemmel 3 pengő, nélküle 4 pengő. A cséplésnél a napszámbér 30 kg. buza és élelem. Igaz, ez a kereset nem mindenütt van meg. Egyes helyeken a cséplőmunkások abbahagyják a munkát, ugyanis még máskor egy hét alatt 800-1000 mázsát tudtak csépelni, addig most legfeljebb 350-500 mázsát, s ez nagyon kicsi részesedést jelent, amit az alábbiak is alátámasztanak:

Egészrésztes cséplőmunkás keresete 1000 q gabona után 80-120 kg, ami napi 3 pengős átlagnak felel meg.

"Egy kőműves napszámos a városban napi 5 pengőt, egy rendes napszámos napi 4,20 pengőt keres meg reggel 6 h-tól este 6 h-ig." A cséplőmunkások viszont, mint ismeretes, kora reggeltől késő estig dolgoznak, a munkanap kezdete gyakran már reggel 3 óra, a vége pedig este 8-9 óra. A gép általában csak esős időben áll, vagy esetleg műszaki hiba miatt./28/

A cséplés utáni következő szezonmunka, a törés, ugyancsak kevés embert kötött le, hamar befejeződött, így a megyében november végére már megjelenik a munkanélküliség: 150 férfi és 150 nő bármilyen munkát elvállalna./29/

Hogyan élnek a kisbirtokos parasztok? Az őket legjobban érdeklő gabona- és állatárakkal még különösebb baj nincs. A buza ára pl. 23,60-23,80 F között van, /Budapesten 23,61 F./30/ Az árpa q-ért 24-25 pengőt kérnek, a morzsolt tengeri ára is elég szép: 28 pengő./31/ Az állatárak is megfelelőek, sőt 1928-hoz képest szinte mindenütt emelkedés van.

A Békés vármegyei kisgazdák egyesülete pl. még nem az eladósodás, vagy a nagy adók miatt panaszodik, hanem azt kéri, hogy az állam adjon vámmentességet mezőgazdasági gépek beszerzésére./32/ A szarvasi kisbirtokosok kedvező kölcsönt várnak, hogy termelésük ne legyen ráfizetéses./33/

Igaz, időhaladtával közelednek a viharfelhők is. Bár ezek nagyrésze inkább a mostoha időjárásnak, a kedvezőtlen termelési viszonyoknak tudhatók be.

Egy elemi csapás, ami a gazdákat az 1928/29. évi tél eredményeként éri, a nagyfoku fagykár. Megyei átlagban rendkívül siralmas a helyzet. A buza 25 %-át, az árpának

90 %-át érte fagykár. Különösen a szikeken számottevő területű buzavetéseket kellett kiszántani./34/

A kormány pénzkölcsönnel sietett a kárt szenvedett gazdák segítségére, bár ebben a súlyos kölcsönfeltételek miatt nem sok köszönet volt. A vármegyének biztosított 50 000 pengőből 36 000 elfogyott. /35/ Bár a holdankénti 40 pengőt 8 %-os kamatra adták. A gazdáknak biztosított vetőmagot azonban, ahogy az alispán jelentése megjegyzi "Ugyszólván sehol sem vették igénybe." /36/ A fagykár-segély nem kell a szarvasi gazdáknak sem, mert ők is drágálják-tudósít a Szarvasi Hírlap./37/

Sok parasztgazdának a nyári betakarítás sem hoz örömet. pl: Birtóban /állítólag nevét is onnan kapta, hogy nagyon gyenge a földje, és tulajdonosai sirva művelték/ kicsi a termés, holdanként 3-4 q, de az is gyenge minőségű: "Se használni, se eladni nem lehet." Ami legszomorúbb, a termés a 2-3 holdas szegény emberek földjén van."- tudósít a Szarvasi Hírlap./38/

Az eddigiekhez azonban egy újabb megpróbáltatás is járul, kitör a sertéspestis. Az oltóanyag azonban drága, s csak orvosi receptre kapható. Mivel a parasztgazdáknak pénzük nincs, sertéseiket nem tudják beoltatni, s így nagyon sok állat elpusztul. Találónan jegyzi meg a helyi Hírlap, hogy "hivatalosan tenyésztik a sertés-, és baromfivészt." /39/ A Békés megyei Kisgazdák Egyesülete is tiltakozik a kormány politikája miatt./40/

Ősszel az ujságok már tele vannak a gazdák panaszaival: /41/

- " Nem vásárolunk semmit, s mégis a bankba járunk kölcsönért... a hiteleket is nagyon megszorították. Ilyen árak mellett az ember nem eladja, hanem elkótyavetyéli a termést."- kesereg egy parasztember./42/

- " Maholnap kutyát sem tarthatok már...mint ahogyan az egyiket szélnek is eresztettem már, mert nincs mit adjak neki enni.

Rongyokba járok magam és a családom. Hiába dolgozunk, ahelyett, hogy kifelé mennénk, mindjobban belekeveredünk.

... Így beszél a harmadik, a tizedik, a századik."/43/

Ahogyan az idézetek is mutatják egyre több a gond. Most már nem vásárlási kölcsönt kérnek a gazdák, hanem inkább eladósodásuk, vagy nagy adók ellensúlyozására vesznek fel pénzt. Ez a gazdasági helyzet persze nem szerves specialitás, hanem országos jelenség:

"Az eladósodás különösen a válság küszöbén volt nagyarányu...egyedül 1929-ben 546,7 millió pengővel növekedett az adóteher." Még 1925- és 1928 között összesen 1171,6 millió pengő volt a gyarapodás, most egy év alatt a három évinék kb. a felével nőtt! /44/

Nem csoda tehát, hogy a kisgazdák tiltakoznak az ilyen pénzügyi politika miatt./45/

Hogyan alakul a kereskedők, iparosok élete? A helyi ujság az alispán 1929. évi május havi jelentésére hivatkozva a következőkről számol be: a kereskedelem és az ipar területén az általános pénztelenség következtében a pangás még mindig fennáll. Különösen nehéz a kisiparosság helyzete, mely a kartellekkel, s nagyvállalatokkal a versenyt tőkehiány miatt nem képes felvenni./46/

Mi a helyzet az év végére? A helyi lap többek között arról tudósít, hogy a kereskedők egyesülete tiltakozott a helyi banknál, mert az, budapesti központjára hivatkozva, felmondta a korábban nyújtott kölcsönöket. A kereskedők felkértek dr. Tóth Pál országgyűlési képviselőt is, hogy járjon közbe érdekükben a Minisztériumban./47/

Az iparosok helyzete is nehéz. Ők még a háboru utáni nehézségeket sem heverték ki. A megrendelők száma általában a felére csökkent, sok iparosnak még annyi munkája sincs, hogy folyamatosan dolgozni tudna, nemhogy esetleg még segédet, vagy tanoncot tartson.

"Az asztalosiparban ugyyszólván teljes a pangás... Az idén alig építettek, butort alig vettek, leginkább javításokról van szó. /48/ A szabóknál most szezon lenne, azonban nincs megrendelés. Van viszont olyan mester, aki egész évben "...két új öltönyt készített,...A többi iparágban is csak a munkahiányról hallunk." /49/

Amint a fentiekből kiderült, a gazdasági válság-első "igazi" évét, 1930-at, Szarvas lakosságának később legjobban érintett része nehéz körülmények között kezdte meg.

Nem volt azonban kedvező helyzetben a község pénztára sem. Az adóhátralék, ami a fentebb vázolt társadalmi viszonyokból logikusan következett, meglehetősen tetemes, hiszen 30,03 %. Vagyis az adóknak jóformán a 2/3-a folyt csak be. /50/ Ez tehát meglehetősen nagy deficit. Pedig a község májusban 20 000 P-t vett fel, 12 %-os kamatra, mivel már ekkor is fizetéseképtelen volt. /51/ Igaz, a megye sincs rózsásabb pénzügyi helyzetben. Az alispán már májusi jelentésében /52/ arról ír, panaszodik, hogy a vármegyei keret kimerült, s nem tudják fizetni a községi alkalmazottakat. A helyi újság pedig novemberben arról tudósít, hogy a megyében 70 %-os adóhátralék van. /53/

Ez valószínűleg az év végére nem sokkal csökkent, hiszen aki tudott, az már addigra pénzt csinált, hogy adóját befizethesse.

A község az ingatlanok átírása után 1,5 %-os adót vet ki, de valószínű, hogy ennek hatásában az előljáróság sem bizik különösebben, mert 1930 februárjában a Szarvasi Takarékpénztártól 12000 pengő kölcsönt vesz fel ismét, mert megint fizetéseképtelenség van. Az előljáróság utasítja is az adóügyi jegyzőt, hogy dolgozzon jobban. /54/ Pedig annak nyilván van elég baja, hiszen azt az 50 %-os pótdót is szorgalmaznia kellett, amelylyel az 1929. évi költségvetési hiányt próbálták befizetni. /55/

Az 1929. évben íródott, de mondhatni az egész korszak értelmiségének helyzetére jellemző az a levél, amelyet egy érettségizett fiatalember írt a Szarvasi Hírlap szerkesztőjéhez: /56/

" Keserűség fog el a nap nap után előforduló öngyilkosságok olvasására. Iskolázott, érettségizett, sőt felsőbb iskolát végzett erőteljes, egészséges fiatal emberek, iparosok, földművesek, lányok, nők dobják el életüket, mert sok sok küzdés, tanulás után... az élet legelemibb követelményeinek a ruházkodásnak, meg étkezésnek sem tudnak eleget tenni...kénytelen földig megolázkodva... kedvezőbb állást betöltő egyénekhez fordulni, könyörögve kérni bármely munkát,... csakhogy éhen ne pusztuljanak... Hívják fel a kormány figyelmét erre a jelenségre." /57/

A fenti idézet az elkeseredett értelmiség érzéseit szolgáltatta meg, bizonyos naivitással, mintha a kormány a nehézségekről nem is tudna. Javaslatot is tartalmaz a levél további része: a nyugdíjasok alkalmazása ellen emeli fel szavát.

Általános elkeseredés és elszegényedés tapasztalható tehát akár a földműveléssel, az iparral, a kereskedelemmel foglalkozókat, akár az értelmiséget tekintjük. Nehéz helyzetben van a község is, pedig a válság alatt az inségeseket, főleg helyi erőforrások mozgósításával kell támogatni.

b./ A mezőgazdasági cselédek helyzete

Az 1930. évi népszámlálás szerint a mezőgazdasági cselédek száma a következő volt./58/

Külterületi lakosság sz.	cselédek		Összesen
	kereső	eltartott	
12397	474	469	943
Belterületi lakosság száma: 13164	218	140	358
Összesen:	692	609	1301

A cselédsorban élők száma a fenti statisztika szerint igen tekintélyes, az összlakosságnak kb 5 %-a. A külterületen, ahol lényegében a mezőgazdasági munkák folynak, ez a szám nagyobb: 7,6%.

Hogyan változik a cselédek sorsa a válság alatt? Nézzük meg ezt a kérdést 3 különböző év adatainak tükrében!

Milyen járandósága volt egy szegődményes cselédnek, aki Vizkeresztől /január 6./ december 31-ig szolgált? A Szarvasi Hírlap január 11-én a következőkben tudósít a cselédek bérével kapcsolatban: /59/

A Mennyit kap a béres c. cikk a következő járandóságokat sorolja fel: lakás, koszt, 10 q buza, 3 q árpa, 1 kocsi szalma, 1 hold tengeri termése, 1 pár csizma, 1 pár csizmafejelés, 1 féléves malac, 40 pengő készpénz. A cikk további részében a tudósító közli saját számításait, s ezek szerint ez a bér "summa summarum nem tesz ki többet évi 500 pengőnél, s ez édeskevés. Valóban kevés, hiszen ez havi 41,66P. Különösen nagyon kis összeg, ha a tisztviselők havi 275 P-vel hasonlítjuk össze. /60/A statisztikai adatok szerint a napszámosok napi átlagbére 1929-ben 4,28 P, tehát egy hónap alatt kb. 120 P-t keresett egy időszakos munkás. Igaz, ő nem kapott lakást, amit még akkor is lényeges járandóságnak kell tekinteni, ha nagyon sokszor istállót, vagy ócska kamrát neveztek ki "lakóháznak". De a napszámos élete ezért is bizonytalanabb, mert néha hetekig munka nélkül van.

A helyi ujság 1931. januárjában is beszámol a cselédek szegődéséről. Erről A rossz viszonyok miatt sok

munkáscsalád esik el a jövedelemtől című cikkből értesülünk. /A tudósításból világosan kitűnik, hogy cselédekről van szó./

Az emberpiacon, olvashatjuk, nyomott a hangulat, kevés embert keresnek cselédnek. A bére a következő: 15 q gabona/ Sajnos, nem tudni ez hogy oszlik meg. Tegyük fel, hogy most is 10q búzát kap a béres és 5 q árpát./ 2 kocsi tüzelőrevaló, 1 hold kukoricaföld, 1 féléves sertés, 2 pár lábbeli. A cikk azt is megjegyzi, hogy nemcsak férfi, hanem női munkaerő is bőven van, de az utóbbit nagyon kevesen keresik, pedig a nők bére kb. 30 %-kal kevesebb, mint tavaly-, állapítja meg a szerző./61/

Látszólag nem nagy még az eltérés a fizetésben a korábbihoz képest. Az viszont már észrevehető, hogy előtérbe került a természetbeni szolgáltatás. A tüzelő pl. 2 kocsi lett. A két lábbeli azonban feltételezhetően csak egyet jelentett, s az egyik továbbra is csak csizmafeje - lés lehetett. A pénzzolgáltatás megduplázódik. Ez azonban, mint a későbbiekben látni fogjuk, összességében mégsem jelenti a bér növekedését.

Mi a helyzet a béres-fronton 1933 januárjában? Fizetésem 30 P.c.cikk foglalkozik a januári szegődésekkel, megállapítva, hogy nagyon kevés gazda keres cselédet. A szerző szerint ez azzal magyarázható, s ezzel egyet is lehet érteni, hogy a gazdasági nehézségek miatt mindenki igyekszik földjét családtagjai segítségével megművelni, hogy olcsóbban tudjon termelni.

A következő juttatások mellett dolgoznak a cselédek: 9 q buza, 5 q árpa, 1 hold kukorica, 1 db. fél éves süldő, 2 kocsi tuzelő, 1 pár csizmafejelés, 1 pár csizma, 60 P készpénz. "Általában a cselédek szívesen állnak be"-fejeződik be a cikk./62/ Ez persze nem is csoda, hiszen ez a kevés kereset is biztos munkát jelent, s megélhetést!

A két évvel korábbi szolgáltatásokkal összehasonlítva a fentieket, azt tapasztalhatjuk, hogy csökkenés van. Ez azt mutatja, hogy növekszik a cselédek kizsákmányolás, hiszen a természetbeni járandóság értéke is kisebb.

A kizsákmányolás növekedését a cikk maga is elárulja, amikor közli, hogy ezeket a szolgált táskákat az kapja, aki "részes is" azaz részművelésre kivesz a föld-birtokostól földet. Erről korábban nem beszéltek az újságcikkek! A föld megműveltetésének ez a módja a gazda számára kényelmesebb és olcsóbb, mintha még külön nap-számost is fizetnie kellene. A cseléd számára ez természetesen nagyobb megterhelést jelent, mert a gazda által parancsolt napi feladatok elvégzése mellett a részesföld megműveléséről is gondoskodnia kellett. Ez viszont a mezőgazdasági munkások munkalehetőségét mindinkább csökkenti./63/

A jobb át ekinthetőség kedvéért tegyük egymás mellé a különböző évek juttatásait!

Juttatások:	1929	1931	1933
Buza:	10q	10q	9 q
Árpa:	3q	5q	5 q
Szalmatüzelő:	1 kocsi	2 kocsi	2 kocsi
Tengeriföld :	1 hold	1 hold	1 hold
Malac :	1/2 éves	1/2 éves	1/2 éves
Csizmafejelés	1	1	1
Csizma :	1 pár	1 pár	1 pár
Készpénz :	40 P	70-80 P	60 P

A további számítások egyszerűbbé tétele érdekében tegyük fel, hogy a juttatott föld mindhárom esetben egyforma termést adott /ami már eleve lehetetlen/, s mindig jó földből kapott 1 holdnyi területet a cseléd. Vegyük a malac súlyát és a csizmaguttatást is mindhárom évben azonos. Az egy kocsi szalma differenciát méltán elhanyagolhatjuk, mert nem számottevő juttatás. Ugyanis egy kocsi szalma 1929-ben 8 pengő, ha később változott is az ára, a cselédsorsról alkotott összképen jelentősen nem változtat.

Az előbbi megszorítások ezért is tarthatók, mert elképzelhetetlen az a gazda, ki ne igyekezett volna cselédjének évenként egyre kevesebbet adni, hiszen mint fentebb kiderült munkaerő bőven volt, s a cseléd nem reklamált kedvezőtlen kifizetés esetén sem.

Az előbbi feltételek szem előtt tartásával nézzük meg a cselédek jövedelmének alakulását a válság időszakában! Mindhárom esetben az átszámítás az év.égi terményárakban történik, a szarvasi árak szerint.

Juttatások	1929	1931	1933
Buza	10 q 20P/q	10 q 11 P/q	9 q 6 P/q
árpa	3 q 13P/q	5 q 12 P/q	5 q 5 P/q
készpénz	40 P	75 P	60 P

A fenti átlagárakat tekintve tehát, s feltételezve, hogy többi juttatás minden vázolt időszakban azonos volt, a bérek a következőképpen alakultak:

	1929	1931	1933
buza	200 P	110 P	54 P
árpa	39 P	60 P	25 P
készpénz	<u>40 P</u>	<u>75 P</u>	<u>60 P</u>
összesen:	279 P	245 P	139 P

Mit mutatnak a számok? 1931-ben a fizetés, ha a korábbit 100 %-nak vesszük, 87,7 %. Az 1933. évi bér az 1929. évinek 49,7 %-a, vagyis majdnem a fele! Még 1931-hez képest is nagy a csökkenés, hiszen több, mint 100 P a különbség.

A fenti számítások is tehát a cselédek egyre nagyobb arányu kizsákmányolásáról beszélnek. A juttatások csökkentése azonban a cselédség kihasználásnak csak az egyik formája. A gazda szinte számtalan lehetőségét ismerte a munkaintenzitás jobb kihasználásának.

Ilyen volt pl. a munkaidőnek a növelése, amire különösen a nyári hónapokban volt nagy lehetőség, amikor 3 órákor világos van. Öregebb emberek elbeszélései szerint /szüleim is mesélték/ a gazda már 2 órákor ott köhécselt a béres-, vagy napszámos szállások előtt, hogy a reggeli munkára serkentse embereit. Nagyon sokszor még ideológiát kreált magának a korai munkakezdéshez, illetve a késői abbahagyáshoz. Mint ismeretes a terlőn maradt ún. kaperékot, amit a kasza után összegereblyéznek, legjobban reggel, vagy késő este kötni, mert nappal nagyon száraz, a gaz nehezen köthető, jobban pereg a szem. De erre nappal azért sem vesztegetnek időt, mert akkor rendre aratnak, viszont ezt késő este, vagy kora reggel nem ajánlatos csinálni.

A korai munkakezdéshez egy másik lehetőséget a kukoricaszár adta meg. Tudott dolog ugyanis, hogy a kukoricaszárat, illetve annak levelét a jószágok etetésre használták fel. Ezt szintén korán reggel, vagy az esti órákban ajánlatos kétébe kötni, különösen ott, ahol a kötelet is levélből csinálják. Nappal ugyanis a levél törik, s a kötél készítése sem megy.

Előszeretettel rövidítették meg a cselédek a természetbeni járandóság kiadásánál is. A féléves sertés különböző súlyú lehet, s a gazda jóindulatától függ, melyiket viszi a cseléd.

A kocsi szalmával való megrakásának is sokféle módja lehet. Általában persze már szegődéskor megállapodtak abban, hogy hányszor "kötik" a kocsit rakodás közben. A "kötés" azonban a kocsi rakodójától függött, s annak megfelelően a szalma, vagy több volt, vagy kevesebb./64/

A tengeriföld kimérésénél is lehetett manipulálni. A gazdák előszeretettel adták a kevésbé jó földet a cselédeknek, s így a jó föld nekikmaradt meg.

A gabona kimérésénél is sok lehetőség volt a béres megrövidítésére. Az egyik pl. az, hogy nem mázsával, hanem vékéval mérték a gabonát, s azt vagy jól töltötték meg, vagy a tetején nagy hézag maradt. S természetesen e szerint változik a kimért gabona mennyisége. Ez annyira szokássá vált módszerre lett a válság alatt a cseléd megrövidítésének, hogy pl. 1934-ben /talán csak akkor szerzett róla tudomást a kormány?!/ az alispán utasítja az előljáróságot, ellenőrizze, mázsában adják-e ki a cselédek bérét. Ha nem, folytassanak le fegyelmi eljárást. De ha a helyszínen nem történt meg a vizsgálat, vajon melyik béres mert panaszkodni az előljárósághoz, hogy megrövidítették? Nyilván egyik sem, s így a szigorú alispáni ukáz csak írott maradt.

Az elmondottak elsősorban az 1929-33 közötti évekre vonatkoznak, azonban ha figyelembe vesszük, hogy a munkanélküliek száma Szervason még 1935-ben is jelentős,

folyik az inségakció /65/ akkor elmondható, hogy a cselédek helyzete 1933 elmúltával nem sokat javulhatott, hiszen munkanélküliek még akkor is bőven vannak. Ez a helyzet gyakorlatilag a gazdáknak még nagyobb lehetőségeket adott arra, hogy az emberpiacon válogassanak, s ez a kizsákmányolás fokozásának a lehetőségét adta meg.

A cselédi "státusz" azonban a fentiek ellenére mégis áhított sors volt. A Szarvasi Hírlap már említett 1933. évi januári száma azt is közölte, hogy nagyon sok munkát kereső marad munka nélkül. Ugyanez a helyzet országos viszonylatban is. Az Országos Mezőgazdasági Kamara jelentése szerint..."...igen nagy számmal vannak országszerte gazdasági cselédkinálkozások, olyanok részéről is, akik a múltban soha ebben a minőségben munkát nem vállaltak." /66/A nagy kínálkozásnak érthető a háttere. A cselédi sors, minden nyomorúsága ellenére, ha tovább nem is, de egy évig a családnak megélhetést, biztos keresetet jelentett.

c./ A mezőgazdasági munkások helyzete

Ez a leginkább változó, mozgó réteg. Pontos számukat a válság alatt annál is nehezebb megállapítani, mert az időközben munkát nem kapott mezőgazdasági cselédek, a korábban építőmunkáknál dolgozók, vagy más foglalkozásuk /pl.kubikosok/ is gyérítják számukat. A gazdasági nehézségek előrehaladtával pl. korábbi kisparasztok is ezt a réteget növelik.

A fenti munkástömeg idényjellegű munkákat vállal. Tavasszal a kukorica-, répa, vagy burgonyakapálás, kertészetben a veteményezés jelenti számukra a munkaalkalmat. Nyáron az aratás, cséplés ad kereseti lehetőséget. A mezőgazdasági munkásság sajátos csoportja a cséplőmunkásoké. Ide bejutni nehéz, hiszen csépelni minden évben szoktak, s aki idetartozik, az tudja, hogy olyankor munkája biztosan lesz. Meg is becsülte itt magát mindenki, nehogy kiessen a bandagazda kegyéből!

Ősszel a kukoricatörésnél, gyümölcs-, répaszedésnél lehetett keresethez jutni. A szántást, vetést általában a cselédek végzik el. Esetleg, ha nagyon mostoha az időjárás, alkalmasnak ezeknél a munkáknál külső munkaerőt.

Az 1930. évi népszámlálás során a mezőgazdasági munkások közé számították azokat is, akik maximum 1 kh holddal rendelkeztek. Számuk a következőképpen alakult: /67/

Kereső, 1 kh. Aluli birtokkal v. bérlettel	335
Birtok illetve bérlet nélkül:	1768
Mezőgazdasági munkásoknál eltartott	<u>2842</u>
Ö s s z e s e n :	4945 ===

Szarvas összlakosságának a száma ebben az időben 25 561. A mezőgazdasági munkások tehát az összlakosság 15,4 %-át tették ki 1930-ban. Ezekből a külterületen 941 kereső és 1406 eltartott van, összesen 2347, a külterületi lakosság 18,8 %-a.

A mezőgazdasági cselédek az összlakosság 3,7 %-át tették ki. Ha a mezőgazdasági munkások és cselédek összlakosságához viszonyított számát összeadjuk, akkor 19,1 %-ot kapunk. Vagyis bizonyos megszorításokkal ezt lehet mondani, hogy a lakosság 1/5-e cseléd és mezőgazdasági munkás. Ők alkották a válság alatt az inségeseket, akiket a községnek kellett segélyezni. Viszont ilyen arány mellett nem csodálkozhatunk azon sem, hogy a község hivatalosan inségügyi helység. Ez viszont nem jelenti azt, hogy amikor a vármegye pénzügyi kerete is kimerül, a kormány az előljáróság kérésére Szarvas segítésére siet. Erre egy példa a válság időszakából:

Az előljáróság 1933 január 21-én megtartott ülésén elhatározza, hogy a belügyminisztertől a községek segélyezési alapjából 70 000 P-t kér. Az iratokból nem állapítható meg, mi lett a beadvány sorsa. Valószínűleg elutasítás volt a válasz, mert 1933 november 28-án újabb kérvény megy a belügyminiszterhez, melyben 25 000 P segélyt kér a község. A választ 1934 május 5-i kelettel kapja meg a képviselőtestület. A válaszleírat azt tartalmazza, hogy a miniszternek nem áll módjában a kérés teljesítése, hiszen ilyen alapon rengeteg községet lehetne segíteni.

Egyébként is, Szarvason a pótlódó "csak" 68 %, tehát különösebb baj itt nem lehet. S a képviselőtestület, mit tehetett egyebet, tudomásul vette a kormány döntését./68/

Milyenek voltak a községben a munkalehetőségek? A már korábban említettek mellett decembertől március közepéig, zord idő esetén még áprilisig is, minimális munkalehetőség adódott. Legfeljebb favágással, gallyazással, a tavasszal kiültetendő fák gödreinek a kiásásával foglalkozkodtak. Más munka alig adódik. Szarvasra is jellemző, amit Juhász Gyula ír Tápai lagzi című versében:

"De télen, télen a világ megáll
És végtelen nagy esték csöndje vár,
Az ember medve, alszik és morog.
Benn emberek és künn komondorok."

A téli világ mozdulatlansága, nyugalma azonban csak akkor jelentett igazi pihenést a szegénység számára, ha megfelelő ruha, élelem, tüzelő, s más szükséges javak birtokában volt.

Erre azonban a Horthy- rendszerben alig nyílt lehetősége, a válság alatt pedig pláne nem. De nézzük a dokumentumokat!

1930 márciusában az alispán a megyei helyzetet elemezve arról tudósít, hogy "kik megfelelő keresethez nem juthattak, azoknak a helyzete nehéznek mondható."/69/ Ez a megállapítás Szarvasra is vonatkozik, mert a község, hogy szegényeit kisegithesse, 450 P-t kap a vármegyétől./70/

A munkanélküliek helyzete a nyáron természetesen enyhült, hiszen az aratási, cséplési munkák kereseti lehetőséget biztosítottak. De se a nyár, se az ősz nem hozott alapvetően kedvező változást, mert a decemberi összefoglaló jelentés azt állapítja meg, hogy a nyáron kevés volt a munka. Egyre nő ugyanis azoknak a száma, "akik nap-nap után jelentkeznek élelemért a községi előljáróságoknál." /71/ Ráadásul a megye pénzügyi helyzete már most is rossznak mondható.

1930/31 telén meg is indul Szarvason az inségakció. Az Inségenyhítési Végrehajtó Bizottság 1930 december 11-én tartott ülésén elhatározza,/72/ hogy megindítja a pénzgyűjtést és szedik a természetbeni adományokat is. Az akció eredményéről a községi jegyző az alábbiakat jelenti a szolgabírónak:

Március elején a gyűjtést befejezték, melynek során 965,27 pengőt adott össze a lakosság, ehhez jött a népjóléti miniszter 2000 pengőnyi adománya. Köszadó jelleggel 4078, 27 P-t szedtek be. Természetben nagyon kevés jött be. A befolyt összegből 325 családot segélyeztek, összesen 1280

embert. Ezek természetbeni segílyt kaptak: buzát, lisztet, szalonnát, burgonyát. A kiosztott adomány értéke 2.350,50 P. Az inségmunkák során, melyek 1929 december 23-tól 1930. febr. 28-ig folytak, 650 embert foglalkoztattak, a napszám értéke 5.773.14 P. A "segélyre utaltak száma azonban napról-napra nő". A jegyző a közadók módjára behajtott inségjárulék kiosztását is szükségesnek tartja, mondván, hogy rossz volt a tavalyi kereset, a tél viszont hosszú. Ez a kiosztás valószínűleg be is következett, bár erre nincs adat.

Az inségakció keretén belül megkezdődött a leg-szegényebb kerületekben a gyerekek élelemmel való ellátása: fejenként 2 dl tejet és 10 dkg kenyeret kaptak.

Amint a községi jegyző fentebb ismertette / je-lentéséből kitűnt, a község egyre több inségest kénytelen ellátni. Azonban hasonlóan siralmas a megye helyzete is. Az alispán 1931. februárjában a következőket állapítja meg: /73/

Az inségesek-...a hivatalokat állandó panaszokkal ostromolják és segélyeket kérnek...napról-napra több kétség-beejtően nehéz helyzetben lévő ember keresi fel az alispáni hivatalt."

A fenti helyzet 1931. áprilisára még nem sokat javult. "A mezőgazdasági földmunkásság helyzetén érdemleges javulás még nem észlelhető. Helyzetüket még az eddigieknél is válságosabbá teszi az a körülmény, hogy a mezőgazdasági földmunkák megindulása az időjárás miatt késik." /74/

Május elején még mindig tart a munkanélküliség. Az alispáni jelentés szerint eddig az inségesek, a mezőgaz-

dasági munkások kereseti lehetőségét csak az inségmunkák jelentették: utakat javítottak, gátakat hoztak rendbe. Ezek a munkák azonban nagyon kevés embernek biztosítottak megélhetést! A helybeli ujság az alispán jelentésére hivatkozva a következőket írja: /75/

"- olyan tömegű munkás van állandóan munka nélkül, hogy ez a szokatlan munkanélküliség a hatóságoknak méltán okoz gondot... A hatóságok a hivatalos ügyek elintézésére szánt idő tekintélyes részét munkanélküliekkel kénytelen eltölteni."

Elmulik azonban a rossz idő, jönnek a tavaszi munkák, majd az aratás, ahová sok munkáskéz kell. El tudnak-e helyezkedni a munkavállalók? Az alispán szokásos jelentésében azt írja, hogy a munkások 90-95 %-a munkához jutott, s így a mezőgazdasági munkások helyzete kielégítőnek mondható. Helyenként még munkáshiányról is beszélnek a megyében ! /76/Szokatlan jelenség a 30-as években!

Az alispáni jelentés bizakodó hangja hamarosan megváltozik. Jóformán még be sem fejeződnek az aratási munkák, jövő már semmi jót nem ígér.

Az alispán ugyanis arról panaszkodik, hogy alig folynak be az adók, "csak a kormány segítségével kell tehát bízunk"./77/Erre valóban nagy szükség is lenne, hiszen ha nem lesz pénz, ez a munkanélkülieknek nagyon nehéz telet hoz. Ezt állapítja meg a továbbiakban az alispán is, amikor a következőkkel folytatja jelentését:

"A munkások ezernyi tömegeit, a tél folyamán nem fogjuk tudni foglalkoztatni". A szegények a községtől sem várhatnak sok jót, hiszen annak pénzügyi helyzetére, a pótlódó 100%-os felemése jellemző./78/

Hogyan milyen tél elé néznek a mezőgazdasági munkások, az alispán jelentésekből a továbbiakban szépen nyomon követhető. Egyben a nyomor, az éhínség, a reménytelenség képe tárul az olvasó elé.

1931. október 18. /Szarvasi Hírlap/:"... a munkásság helyzete a téli időszakot illetően, igen nehéznek ígérkezik... rövid időn belül a munkásság igen tekintélyes része a legszükségesebbeket nélkülözni fogja." Ennek oka, pedig az, hogy sokan kénytelenek voltak a keresett terményt eladni, adósságaik fedezésére.

Alispáni jelentés 1931. december 16. "A gazdasági viszonyok általános leromlása pangást idéz elő, mely lassanként a társadalom minden rétegére kiterjed". /79/

A nyomor enyhítése érdekében a kereskedelmi miniszter vasutépítési munkák beindítását igéri, 120 vagon gabonát fognak kiosztani a szegények között. /ennek a 120 vagonnak a sorsáról a további dokumentumok nem tájékoztatnak/

Szarvasi Hírlap 1932. február 23.: A gazdasági üzemek napszámos munkást alig foglalkoztatnak...A munkásság nyári keresetét már felélte. A Szarvasi Hírlapnak ezt a megállapítását támasztja alá az alispán 1932. áprilisi jelentésében a következőképpen: "Az inségesek száma lényeges szaporodást mutat... A mezőgazdasági munkásnak tekintélyes része, hatósági támogatással volt csak képes magát fenntartani./80/

A folyó évben, elkerülendő az ilyen tömeges szegénységet, javasolja az alispán, az aratógépek használatának a betiltását, hogy többen juthassanak keresethez.

Hogyan segíti, az egyébként is nehéz anyagi helyzetbe került község a nyomorgókat? Az előljáróság már 1931. november 8-án / tehát a tavalyihoz képest egy hónappal korábban! / kидja felhívását a szegények megsegítésére. Ugymond, ez a község lakosságának a kötelessége, mert a kormány inségmunkákat indítani nem fog. Pedig a munkanélküliek száma igencsak tekintélyes! A községi jegyző összegezése alapján, a község előljárósága 1933. május 10-én, az 1931/32-es inségakcióról a következőket jelenti: /81/

Munkanélküliek száma:	523
Munkanélküliek családtagjainak száma:	2238
Munkaképtelenek száma:	488
Munkaképtelenek családtagjainak száma:	<u>1325</u>
Ö s s z e s e n :	4574

=====

Családfő:	1011
családtagok:	<u>3563</u>
Ö s s z e s e n :	4574

=====

A munkanélküliek és munkaképtelenek száma a családtagokkal együtt 4574, a község lakosságának kb. 20 %-a.

Közülük kb. 2500, vagyis az összlakosság közel 10 %-a részesült munka ellenében segélyben. /82/ Ez kétségtelen jele az

elszegényedésnek, hiszen 1930-31-ben összesen csak 1938 embert kellett segélyben részesíteni. Ezt a tényt egyébként a már korábban említett alispán jelentések elének vetítették.

1932-ben későn indultak meg a tavaszi munkák, s így még április végén is, jóformán teljes szünet van a földeken. Az alispán májusi jelentése, ennek okát a szokatlan nagy hidegben és a belvizek meglétében jelöli meg. Ez persze az éhezőket nem nyugtatja meg. Ahogy az alispán is megjegyzi, a munkásság az inségmunkákat reklamálja.

A mezőgazdasági munkásság számára, azonban a várva várt tavasz, és nyár sem hozott különösebb enyhülést, jelentősebb munkaalkalmat. A késői tavaszodás után ugyanis, a gazdák "napezámot és részesmunkást alig alkalmaznak, s a tavaszi munkálatokra nagyjából feleannyi munkás tudott elhelyezkedni, mint 1931-ben."/83/ Az alispán a sok munkanélküli meglétét azzal magyarázza, hogy visszaszorult a cukorrépa-termelés, s hiába volt korábbi javaslata, a gazdák, hogy ne kelljen munkást alkalmazniuk," nyáron elővették az aratógépeket, kölcsönadják egymásnak."/84/

A munkalehetőség terén nem hozott javulást az ősz sem, "hiszen a munkásság télire tartalékolni semmit sem tudott."/85/ Nem is csoda ilyen körülmények között, hogy a következő év januárjában, az alábbi helyzetelemzést adja az alispán: "a mezőgazdasági és ipari munkásság körében az inség, és a szegénység kétségtelen jelei mutatkoznak."/86/

Az alispáni jelentések által adott szomorú képet konkretizálja a községi jegyzőnek a szolgabíró számára adott jelentése, 1932. november 24-én./87/

Aki 1932. novemberében munkát vállalt, összesen 3102 fő, de családtagok nélkül. Ha őket is hozzászámítanánk, a segélyezendők száma meghaladja az 1931-es kb. 20 %-ot. Ezt a feltételezést alátámasztja a községi előljáróság 1933. május 10-én kelt jelentése is, amely a munkanélküliek számát 1932/33 telén így rögzíti: /88/

Munkanélküliek száma:	947
Munkanélküliek családtagjainak száma:	3766
Munkaképtelenek száma:	320
Munkaképtelenek családtagjainak száma:	<u>727</u>
Ö s s z e s e n :	5760
	=====
családfő:	1267
családtagok:	4493

A statisztikai adatok szerint a munkanélküliek és munkaképtelenek száma a családtagokkal együtt 5760. Ha csak az 1930-ban meglévő lakosságot vesszük figyelembe, az összlakosságnak 22,5 %-a munka nélkül van. Az 1931/32. évi adatokhoz viszonyítva, pedig számuk 1186-tal nőtt. Az emelkedés 21,1-es %-os.

Sajnos arról nem szól a jelentés, hogy milyen összegben segélyezték a munkanélkülieket. A februári szokásos hangulatjelentés csak annyit ad tudtul, hogy segélyakcióban 258 család részesült, összesen 665 családtaggal. Munka ellenében pedig 889 családfő 3425 családtaggal. /89/ Ezek szerint a segélyben részesültek száma 4100 körül van, az egy évvel korábbinak majdnem a duplája!

Az emelkedés tehát számottevő, még akkor is, ha feltételezzük, hogy egyesek többször kaptak segílyt.

Az elszegényedés azonban nemcsak szarvasi jelenség. A helyi ujságok a korabeli állapotokra vonatkozóan, egy figyelemreméltó hírecskét közölnek:/90/

"Budapesti jelentés szerint a Mezőgazdasági Kamarák összegyűjtötték a mult év ártatisztikai adatait. Legujabb adatok bizonyítják, hogy a falun az élet 100 %-al drágult a béke óta".

Ha csak a munkenélküliek számának állandó emelkedését vesszük figyelembe, akkor is igazat kell adni a fenti hirnek. Pedig, amint a későbbiekben kiderül, a kiszázdák helyzete is rendkívül nehéz, s az ugyancsak a fenti megállapítás helyes voltát támasztja alá.

1933. január 22-én, az alispán egy leíratot intéz az előljárósághoz, amelyben közli, hogy a kereseti létminimum mennyi. Az alispáni hivatal számításai szerint a munkásnak havi 3 pengőt, a családtagoknak fejenként 4-4 pengőt kell biztosítani./91/ Hogy ez milyen elképeztően kevés összeg, akkor derül ki, ha kiszámítjuk, hogy egy napra, kb.26 fillér jut. Tehát a jegyzőnek arról kellett gondoskodnia, a munkásokat úgy beosztani, hogy egy nap alatt megkeressék egy liter tej árát!

De ebből sem lett semmi! Még ebből sem! Ezt az is bizonyítja, hogy a korábbi szigorú utasítás módosul júniusban⁹² úgy, hogy amennyiben nincs pénz, akkor a kereset arányosan le szállítható. Így jön ki aztán az a helyzet, hogy 1934 telén 7,50 volt egy személy keresete novembertől márciusig, azaz havi 1,50 pengő./93/

Hogyan alakult a szegénység helyzete 1933-ban?

Az év elején még kevés a munkaalkalom. A tél folyamán, a község teremt bizonyos munkalehetőséget, pl. gödöraszt, ároktisztítást. Természetesen ez nem jelentett a munkanélkülieknek nagy elfoglaltságot, s amint láttuk, munkájukkal igen kevés pénzt kereshettek. Kevés a munkaalkalom még májusban is.

A nyári munkák azonban most is, akárcsak tavaly ismét csatlódást okoznak. Aratásnál ugyan a napszám 30 kg. buza /nőknek 20 kg./ de a pénzbeli fizetés nagyon kevés. Augusztusban pl. a napszám már 1,50 pengő, nőknél 1,20. Az aratási természetbeni munkabér megfelel az 1929. évinek, de a napszámbér pénzbeni értéke 2,52 pengőnek felel meg, a mostani 1,50 pengővel szemben. A helyi ujság, a mezőgazdasági munkásság nehéz helyzetére való tekintettel, közli azt a felhívást, hogy a gazdák ne használjanak aratógépet. Ennek azonban valószínűleg most is, akárcsak korábban, szintén nincs fogantja. Ezt az alispán szokásos októberi jelentése is alátámasztja, amelyben azt olvashatjuk, hogy igen kevés azoknak a mezőgazdasági dolgozóknak a száma, akik télire tartalékolni tudnak, keresményük egyrésze ugyanis, ismét korábbi adósságaik kifizetésére ment el./94/

A szeptemberben kiadott jelentés is szükségesnek tartja megállapítani, "hogy a napszámbérek nagyon alacsonyok."/95/ Ha két alispáni jelentés megállapításait átgondoljuk, természetesen találjuk a decemberi jelentés következő szavait: "...A mezőgazdasági munkások...a nélkülözhetetlenül szükséges cikkeket nem képesek beszerezni"./96/Az alispán javasolja az inségmunkák bevezetését. Ez azonban valószínűleg csak jámbor óhaj maradt, ha a kormány nem segített, mert a megyei adónak, csak 45 %-át fizették be. A község is 62 %-os pótdóval létezik.

Sajnos az 1933/34 telén, végzett éhségakcióról pontos kimutatás, szintén nincs. A közállapotokról szóló januári jelentés⁹⁷ 436 segélyezett családot említ 1701 családtaggal. A továbbiak folyamán számuk csak gyarapodhatott, hiszen 2240 mezőgazdasági, és 450 ipari munkanélküli van. /98/ Áprilisban 125 családfőt részesítettek segélyben 331 családtaggal. Pontos adatok híján is megállapítható, hogy az inségesek száma, 1933/34 év telén tovább emelkedett a korábbihoz képest, hiszen az áprilisi munkanélküliség is közvetlenül erre utal.

A mezőgazdasági munkások, és munkanélküliek fentebb vázolt, válság alatti helyzete után nézzük meg, hogyan alakultak a munkabérek! Itt jórészt az olispáni iratokból megállapítható, napszám béreket kell figyelembe venni. Ezek természetesen a megyei átlagot mutatják. Viszont az egyes járások között nagy eltérések nem lehettek. Példa erre Orosháza esete, 1930-ból. Május hónaptól az év végéig terjedően új, alacsonyabb napszám béreket kellett megállapítani, ugyanis a korábbiakat a minisztérium azért nem hagyta jóvá, mert magasnak tartotta őket. Bár még az újonnan megállapítottak is, a szarvasiéhoz képest, nagyobbak voltak.

Községünkben pl. 1930. szeptember hónapban egy férfi napszám 2-2,50 pengőt kereshetett, Orosházán 3 pengőt. Szeghalmon ugyanaz volt a férfimunkás keresete.

A tárgyalt időszakban a következő átlagbérek alakultak ki:

	Szarvas ⁹⁹		Megyei átlag ¹⁰⁰		Országos átl. ¹⁰¹	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1929	2,6	2	2,5	1,8	3,08	2,2
1930	2,5	2	2,6	1,8	2,6	1,9
1931	1,50	1,20	2,0	1,4	2,2	1,6
1932	1,5	1,2	1,4	1,0	1,7	1,2
1933	1,5	1,2	1,2	0,90	1,3	1,02

Amint a táblázatból látható, 1930-ban a napszám-bérek átlaga még nem igen mutatja a válság hatását. 1931-ben már a férfiak átlagbére 1 pengővel, a nőké 80 fillérrel csökkent. Megyei- és országos átlagban kb. ugyanez a helyzet. A válság másik két évében, Szarvason nincs változás, de megyei és országos átlagban a csökkenés tovább folytatódik. Azt is megfigyelhetjük, hogy a szarvasi átlagbérek nem térnek el nagyon az országos, vagy a megyei átlagtól. A szegényedés oka, amelyet fentebb megfigyelhettünk, tehát nem elsősorban az átlagosnál kevesebb bérnek tulajdonítható, hanem a lakosság szociális összetételének, amely a munkalehetőségek állandó csökkenését vonta maga után.

d./ A kisbirtokos parasztság helyzete

"-Nézze uram, mondja az egyik, 60 év körüli gazda,- egész élet munkájával szerzett 8 holdas földesken élek hatodmagammal, amelyen pár ezer pengő adósságom van. Alig birom előteremteni a kamatot, és most törlesztést kívánnak tőlem. Hát az adó, a megélhetés?"

A gazdasági világválság legjobban a kevés földdel rendelkezőket sújtotta. A 3 holdesokat a községi jegyző 1936-ban már legszegényebbek közé sorolta. Ez alátámasztja a fentebb említett megállapítást, másrészt azt is mutatja, hogy 1936-ban még nem értek véget a megpróbáltatások, ha a megye kíváncsi a fenti kategóriájuk létszámára.

A válság alatt nagy megpróbáltatásokat átélő parasztgazdaságoknak felső határát kb. 15-20 holdnál határozhatjuk meg, hiszen a korabeli számítások szerint, még a

15 holddal rendelkezők felett is ott lógott a válság Damokles -kardja./102/

Hány földművelő családot érintett Szarvason a tultermelési válság? Az 1-20 holdig terjedő földbirtokot 2581 személy birtokolja. Ez, hecsak 3 tagu családot veszünk alapul, kb. 8000 embert jelent, hozzávetőlegesen a lakosság 1/3-át. A földbirtokok területének kb. a 38%-át tartják kezükben az említettek.

Mielőtt a parasztság válság alatti sorsának alakulását részletesebben vizsgálánk, nézzuk meg néhány szemestermény árának ingadozását!Csak azokat a terményeket vizsgáljuk, melyeknek eladásából a parasztság nagyobb pénzbeli bevételt remélt. Az egyszerűség kedvéért az év égi árakat vesszük figyelembe, hiszen a tendencia így is megfigyelhető./103/

	1929	1931	1932	1933
buza:	20-20,50 P/q	10,5-11P/q	7-11 P/q	6P/q
árpa:	13-13,50 P/q	12 P/q	6,50-6,80	5P/q
zab:	10,50 P/q	14 P/q	6 P/q	5P/q
csöves				
tengeri:	8 -8,50 P/q	9,3 ⁰ P/q	3,80-4 P/q	4P/q

A táblázat adatait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a buza ára 4 év alatt több mint 1/3-val csökkent. Ezt természetesen sok tényező befolyásolta. Elsősorban az eladhatatlanság. Az alacsony árakban azonban kétségtelenül ludas a buza vetésterületének az állandó növekedése, melyet még a gazdasági válság sem tudott megállítani. Békés megyében pl. 1929-ben a szántóterület 43,8, 1934-ben 44,8 %-án folyt buzatermelés. Országos viszonylatban ugyancsak emelkedő tendencia figyelhető meg./104/

A takarmányjellegű terményeknél a zuhanás kb. 50 %-os, s különösen nagyarányú, érthető okokból, az 1932. évi nagy sertésvész után, 1933-ban az árzuhanást a jó terméseredmények is előidézhatték. A parasztgazdaságok más bevételi forrása az állatok eladásából származó jövedelem. Nézzük meg tehát az állattárak alakulását is a piacfelügyelői jelentések alapján!

A következő eredményeket kapjuk: /105/

	1928	1929	1932	1933
	december	december	december	junius
igásló	50-120 P	100-400 P	45-120 P	80-190 P
csikó	30- 80 P	40-100 P	40- 70 P	30- 90 P
másfél éves				
borju	70- 80 P	60- 85 P	40- 70 P	25 P
2-3 éves				
üsző	100-200 P	150-200 P	80-150 P	60-100 P
tehén	100-500 P	370-560 P	100-250 P	60-150 P
ökör párja	300-500 P	450-670 P	100-150 P	180-460 P

Mit mutatnak a számok? Az igáslovak iránti kereslet 1929-ben még növekszik, 1932-ben azonban nagy zuhanás következik be. Egyévmulva újabb fellendülés tapasztalható.

A csikó ára nem sokat változik. Ez persze nem is csoda olyan időszakban, mikor racionálisan kell gazdálkodni, a csikó pedig még meg nem erősödik, csak felesleges takarmánypusztító.

A szarvasmarha ára szinte egyenletes csökkenést mutat. 1933-ban különösen g. enge a kereslet.

A szántásra, igavonásra használt ökör ára csak 1932-ben rendkívül alacsony, a következő évben szinte eléri a válság előtti szintet.

Érdemes még megvizsgálni a sertésárak alakulását is!

	1928	1929	1932
	december	december	december
választási malac	6-10 P	9-12 P	5-6 P
1/2-1 éves malac	20-30 P	40-60 P	15-35 P
anyakoca	40-50 P	60-85 P	40-60 P

Ha a sertésárakat megfigyeljük azt tapasztalhatjuk, hogy 1932-ben az árak szinte eléri az 1928. év szintjét. Látszólag tehát itt semmi probléma nincs. Igenám, csak hogy 1932-ben sertésvész pusztított, ami a sertésen számának a csökkenését eredményezte, s ennek nagyfokú áremelkedést kellett volna hoznia. Mégsem ez történt. Hogy ez így volt, ennek magyarázata csak az lehet, hogy nagy a pénztelenség. Ahogy a Szarvasi Hírlap is megjegyzi, az olcsó kukoricának, sertésnek a "szegényebb munkásosztály nem látja előnyét, mert azt...pénz hiányába megvenni nem képes." /106/

A kisgazda, aki 1932-ben hizott sertésből akart pénzt szerezni, a sors ironiája folytán kétféleképpen is károsodhatott. Az egyik lehetősége az volt, hogy megdög - lött a sertése, s nem volt mit meghizlalnia. Még rosszabb volt a helyzet, ha meghizlalta a jószágot, s az elfogyasztván a takarmányt, míg az eladás előtt mondott bucsut az árnyékvilágnak. Ilyen körülmények között, szinte még örülhetett, ha bár olcsón, de sikerült a sertésen tuladni.

A fentebb ismertetett állat- és terményárak is igazolják, hogy a parasztság élete egyre nehezebbé válik. Már a válság kezdetén is sok volt a panasz. A fagykór, a sertéspestis, a kartellek talkpásái okoztak gondot a gazdáknak. A következő évben is elsősorban az értékesítési nehézségek jelentik a legfőbb bajt. Ősszel pl. a buza q-ja már 15 pengőre csökkent, pedig a bankok már kezdik követelni a kölcsön nagyobb összeggel való törlesztését./107/ A parasztgazdaságok tehát már dupla harapófogóba kerültek.

1931. január 11-én Roszik György helybeli kisbirtokos egy cikket írt a Szervasi Hírlapba. Arra keresett választ, mi az oka annak, hogy egy országban " a múlt évben 10 hónap alatt 12 000 kisbirtokos árvereztek el." Véleménye szerint az ok az, hogy sokan mértéktelenül vették fel a bankoktól a kölcsönt, s nem számoltak azzal, hogy a nagy kínálat és a gyér kereslet miatt a piacon árzuhanás lesz. A cikk írója, az országos gazdaságpolitikát hibáztatja, mert a meggondolatlan gazdákat anyagi romlásba dönti.

Roszik Györgynek sokban igaza van, azonban nem veszi észre, hogy a gazdasági nehézségek nemcsak szubjektív, hanem objektív okokra is visszavezethetők. Hiszen a kisbirtokosok, mikor a nagyobb anyagi haszon reményében kölcsön segítségével próbálták gazdaságukat fejleszteni, honnan gondolhatták volna, hogy a világon tultermelési válság söpör végig, amely őket anyagi romlásba dönti, s esetleg meglévő vagyonuk is eluszik.

Az elispán 1931 végén már utal a kisgazdaságok nehéz helyzetéből eredő további következményekre is:

"A kisgazdasági viszonyok általános leromlása pangást idéz elő, amely lassenként a társadalom minden rétegére kiterjed."/108/

A paraszttársadalom általános elszegényedésére, nagyon jellemzők az alábbi példák.

1931. október 18-án, a Szarvasi Hírlap Elő a kovát meg a taplót címmel egy rövid hírecskét közöl. A néhány soros írás arról tájékoztatja az olvasót, hogy a gyufa megvásárlása, az áremelkedés miatt, a legtöbb ember számára komoly kiadást jelent./109/ Gyufa híján, tehát a tüzgerjesztés szerszáma, a tapló és a kő lett, hiszen ehhez a parasztember, vagy a napszámos is könnyen hozzájuthatott. A dohányzást ugyan a cikk nem teszi szóvá, de valószínű, hogy a szarvasi szegényekre is jellemző az, amit József Attila a szabadszállási emberekről írt, a Holt vidék c. versében:

"Kis szobában kis paraszton,
Egy pipázik, de parasztot.
Ezeket nem segít ima."

Egy másik, már 1930 nyara óta huzódó probléma a tanyai kémények separtetési díja. Ez a válság alatt olyan nagy vihart kavart fel, hogy nemcsak a helybeli újság foglalkozott vele többször, hanem még az alispáni hivatal is. Mi jelenthette itt a problémát? A separtetés szempontjából 3 körzetet határoztak meg: egy városit, a várostól 6 km-en belüli és egy azon kívüli területet. A fizetés kéményenként 24-36 fillérig terjedt. Miért volt ez sok? Azért, mert pl. egy napszámos átlagkeresete, 1931-ben 1,5 P volt, s így napi bérének az 1/5-ét sajnálta ilyesmire kiadni, hiszen a pénznek bizonyára, még nagyon

sok helye lett volna. A kisgazdák a pénzhiány miatt ugyancsak nagy jelentőséget tulajdonítottak ennek az ügynek., annál is inkább, mert akkor többnyire még un. szabadkémények voltak, s leseprésük a gazdának nem jelentett különösebb gondot./110/

A hagyatékra nem jelentkezett örökös című kis hír ugyancsak hű tükre az akkori állapotoknak. A cikk erről szól, hogy az elhunyt gazdálkodó örökségét senki nem akarta átvenni a nagy adósság, teher miatt. Sem a 4 gyermeknek, sem a két testvérnek nem kellett a tekintélyes, de nagy adóssággal terhelt ingatlan, s így az, az államra szánt. /111

Az általános elszegényedés, az értékesítési nehézségek, a nagy adók, illetve adósságok okozzák. A helyi lap 1933- nyarán a kartellek tulkapásai, illetve az árverések ellen tiltakozik Aratósi gondok című cikkében:

"Nem pusztít rozsda, nincs aszály, de.... sűrű rajokban járnak a végrehajtók, folynak az árverések. Megfontolt és gyors intézkedésekkel lehetne a bajokon segíteni."/112/

dr Tóth Pál, Szarvas országgyűlési képviselője is az értékesítési lehetőségeket, az adókat, a nagy kölcsönöket teszi szóvá a parlamentben:

"Harmadára esett a buza, illetve más termékek ára.

A marhát szinte csak kényszeráron veszik... Egyedül a felvett pénz értéke maradt változatlan az utolsó fillérig. Így állott elő az

a végtelenül nevetséges /sic!/ helyzet, hogy az adós, aki azelőtt...egy hold föld árát vette fel készpénzben kölcsön gyanánt, azon felül, hogy az azóta 18 %-ig is felmenő kamatokkal már egyszer visszafizette kölcsönét, ma még mindig két hold föld árával tartozik." /113/

Mindezekhez a nehézségekhez járul, hogy ismét sertéspestis tizedeli a jószágállományt. Joggal állapítja meg, tehát a Szervasi Hírlap 1933 október 15. száma, hogy "a gazdák hangulata igen elkeseredett."

Hogyan próbáltak a parasztok a világválság miatt jelentkező bajaikon segíteni? Sokan 1929. nehézségei után még bizakodók. Honnan is sejthették volna, hogy az igezi gyötrelmek, csak most következnek?! Hiszen a világháború óta állandóan visszatérő probléma volt a mezőgazdaság nehéz helyzete, pl. a gabonaértékesítés. Sok parasztember, bízva a jobb árakban, a búzát nem adja el, hanem a Szervasi Takarékpénztárnál beraktároztatja, mert így a termés értékének akár 70 %-áig is, kölcsönt vehet fel./114/Ez a lehetőség a válság alatt végig megmarad, a helyi újságban nagyon sokszor hirdetik a kölcsön felvételének ezt a módját. Érdemes közelebbről megvizsgálni ezt a lehetőséget. A feltételek a következők voltak: /115/

- 1./ A Takarékpénztár évi 12 %-os kamat mellett mintegy a piaci ár 70 %-át előlegezi.
- 2./ Egyszer s mindenkorra történt beraktározás mázsánként 0,12 P.
- 3./ Fekbér mázsánként és hetente 0,1 P.
- 4./ Tűzbiztosítás 100 pengő értékű gabona után havonta 0,10 pengő
- 5./ Rostálás mázsánként 0,12 P

6./ Lapátolás, keverés 0,6 pengő, kiraktározás 0,12 P mázsánként.

Nézzuk meg, a fenti feltételek mellett például mennyibe kerül 100 mázsa buza beraktározása, 20 P/q buza-ár mellett?

Az egyszerűbb számolás kedvéért tegyük fel, hogy a termény tulajdonosa 12 hónapra vette igénybe a Takarékpénztár szolgáltatását, s fekbér fizetésére sem került sor. E megszorításokkal tehát a tárolás költségei a következők voltak:

- 1./ 100 q. után a beraktározás 12 P
- 2./ Tűzbiztosítás 1 évre 24 P
- 3./ Rostálás 12 P/tegyük fel, hogy ezt egyszer végezték/
- 4./ Lapátolás, keverés 60 P, kiraktározás 12 pengő

Az összes költség 120 pengő. A tulajdonos a buzáért kapott kb. 1400 pengőt. De ha ebből az összegből levonjuk a 120 pengőt, és az évi 12 %-os kamatot, 168 pengőt, akkor a termény tulajdonosa tisztán 1112 pengőhöz jutott, a termény értékének a feléhez.

Már ebből is látható, hogy optimális körülmények között sem volt olcsó dolog a kölcsönfelvételnek ez a módja. A kisgazdák közül, akik kevés terménnyel rendelkeztek valószínűleg kevesen vették igénybe ezt a szolgáltatást, ha csak a válság alatti gyakori vendégek, a végrehajtók erre nem kényszerítették őket.

A fenti számítások kedvező körülményeket vettek figyelembe. De milyen kár érte azt, aki pl. 1932 év őszén 11 pengő mázsánkénti áron raktározta be a búzáját, holott az, 1933-ban már csak 6 pengőt ér!

A beraktározás mellett a pénzszerzésnek még sokféle módját próbálják a parasztok. Egy újságcikk pl. erről tudósít, hogy egyes földtulajdonosok a szalmát külföldre adják el. Ahogy a helyi sajtó írja, "Svájcban igen keresett a szalma. Naponta 150-180 vagon a kivitel./116/ Vannak, akik dinnyével kereskednek. Máshonnan hoznak dinnyét, remélve, hogy azt Szarvason jó pénzért értékesíteni tudják. Azonban sok az így gondolkodó ember, s a 4-5 fillérért vásárolt áru a nagy kínálat miatt 1 vagy 1/2 fillérért vesztegetődik, el, hogy legalább valami pénz mégis megtérüljön./117/

Egyre gyakrabban találkozunk azonban olyan jelenségekkel, hogy a parasztok figyelmen kívül hagyják az árverezésekkel kapcsolatos hatósági intézkedéseket. Van olyan gazda, aki eladja az adósság fejében lefoglalt tehenét. A másik, leszedi elárverezett tanyájáról a cserepet és eladja./118/ Egy gazda a lefoglalt búzát tároló kamráról leveri a lakatot, a buza egy részét megőrli, néhány mázsát pedig elvet./119/

Természetesen a vétkes gazdák büntetést kapnak, azonban annak viszonylagos csekélysége azt mutatja, hogy az ilyen "vétkes" kezdenek megszokottá válni, viszont a hatóságok nem akarják élezni a helyzetet súlyos büntetéssel kiszabásával.

Sok parasztember öngyilkosságba menekül. A naponta megjelenő helyi újságok gyakran közölnek olyan híreket, hogy egy-egy gazda a gazdasági nehézségek miatt önként megvált életétől.

Vizsgáljuk meg a továbbiakban a kormány válság alatti tevékenységét, illetve azt, hogy az egyes rendeletek milyen hatást gyakoroltak, segítették-e válságból való kilábolást!

Ismeretes, hogy a földművelődésügyi kormányzat már válságot megelőzően is különböző "akciókat" szervezett a mezőgazdaság megsegítésére, fejlesztésére. Ilyen volt pl.

a kedvezményes vetőmagosztogatás, hízalási kölcsön, vagy éppen a különböző gépek vásárlására fordítható összeg. A gazdák bizonyos része természetesen igénybe is vette ezt a segítséget, bizván a jó mezőgazdasági árakban. Mint azonban már láttuk, a kölcsönök sok parasztgazdasság pusztulását okozták.

A kormány, hogy a válság alatt "a parasztság tömeges csődbejutását úgy- ahogy fékezze, adásvédelmi, ártámogató intézkedésekkel próbálta a parasztság teljes katasztrófáját elodázní. S ha ezek az intézkedések nagyrészt lát-szatjellegűek is, mégis együttesen úgy hatnak, hogy hátráltatják a válságból való kibontakozást, vagyis hozzájárulnak a válság elhuzódásához."/120/

A kormány 1930 nyarán bevezette a bolettát, mely tulajdonképpen az ártámogató intézkedések közé tartozott. A terményt beszolgáltató paraszt többfélehez jutott, amely 1930/1931-ben 3, 1931/32-ben 6, 1932/33-ban 4, 1933/34-ben 3 P volt mázsánként /121/. Ezzel a bolettával a termelő adót fizethetett, vagy beválthatta pénzre. Ez az ártámogatás azonban "a kisbirtokosoknak nem jelentett nagy könnyebbséget, csak az önellátást élvező nagybirtokosoknak, mert magas az ipercikkek ára "- állapítja meg a szarvasi Kisgazdakör el-nöke./122/

Hogy mennyire igaz volt a fenti nyilatkozatnak, ezt az alábbi idézet számításai is alátámasztják:/123/

"Az 5 holdnál kisebb birtokost-...minden hold szántójuk után...2,32 P földadómegettérítésben részesítették, míg a 100 holdnál nagyobb birtokost pl. 131/32-ben minden hold szántóföldjük után 7,20 pengő hasznót huztak a bolet-tából."

A kereskedők védekeztek a boletta ellen, sokszor úgy, s ezzel parasztembert károsították meg, hogy a pénzt érő jegyet beszámították a termény árába. A malomtulajdonosok felemelték az őrlési díjat, s így a parasztek megint ráfizettek. Legfeljebb tehát adót lehetett fizetni a bolettával.

1931 júliusában két olyan kormányintézkedés láttott napvilágot, amely ugyancsak a mezőgazdasági kisbirtokosok helyzetén akart javítani./124/ Az egyik rendelet, melyet még június végén tartott képviselőházi választások előtt beharangoztak / nyilván nem végtelenül!/, a 11,60 pengőnél kisebb adók elengedéséről intézkedik. A nagy eladósodásra való tekintettel elképzelhető, hogy ez nem sok embert érintett, viszont a kormány a rendeletről politikai tőkét kövacsolhatott.

A mások kormányrendelet a már említett boletta értékének emeléséről intézkedik, hogy az árcsökkenés miatt a buza ára mégis 19-20 P körül legyen.

Intézkedett a kormány az országos felháborodást keltő végrehajtások ügyében is. A lefoglalt vagyontárgyat becsértékének egyharmadán alul nem volt szabad eladni. Később ezt a rendeletet módosították 2/3 arányra./125/

Az eddigi intézkedések azonban a parasztoakat nem elégítették ki. 1931. nyarán a Békés megyei gazdák az alábbi kívánságaikat hangoztatják:

- 1./ "Az árveréseket úgy az ingóra, mint az ingatlanra függeszék fel."

Ez a kívánság nagyon logikus, ugyanis elképesztő dolgok történnek ezen a területen. A helyi sajtó is írja, hogy

"valóban méltatlan helyzet az, amikor 40-50 pengő értékű vagyontárgy 4-5 pengőért kel el az árverések során."/126/
Hasonlóak a tapasztalatok országosan./127/

2./ "...az ügyvédek...a bíróság tárgyalások és végrehajtások költségeit szállítsák le az eddigiek 40 százalékára, mert elviselhetetlen teher az, hogy 8000 pengős per után 3000 pengő!!! költséget számoljanak fel."

Ez is tehát egy adalék a nagymérvű eladósodáshoz.

3./ "léptessenek életbe azsoro törvényt.
a 12-14%-os kamatot szállítsák le
2-3 %-ra."Ha ezt életbe nem léptetik,
az eladósodott gazdák száma hamarosan
megháromszorozódik."/128/

Valószínű, hogy ezek a kívánságok nemcsak a Békés megyei parasztok óhaját fejezik ki, ugyanis a kormány egy rendeletében 1932-október 31-ig elhalasztja az árveréseket, illetve elrendeli, hogy 12 %-nál nagyobb kamatot ott sem szabad szedni, ahol esetleg több volt kikötve./129/

1932. júniusában Károlyi Gyula miniszterelnök kifejti, hogy az agrárkérdés megoldásának egyik módját a végrehajtások felfüggesztésében látja./130/ Így következik be az, hogy szünetelnek az adóvégrehajtások. Ez azonban eddigre már nagyon kevés! Kevés, az, hogy ahol az eladósodás legalább 15-szörös!/1/, 1933 október 1-ig árverési tilalom van. /131/

A gazdákat természeti csapások is sújtják: rozsda-kár, sertéspestis. A kukoricát nem vásárolja senki, pedig az ára 3-4 pengő mázsánként. Egy évvel korábban még 9,30 pengő volt. /132/

Az év végi alispáni jelentés is azt mutatja, hogy az eddigi kormányintézkedések nem érték el céljukat. /133/

"A kisgazdatársadalom helyzete rendkívül nehéz. Készleteiket alacsony áron értékesítették..., a felesleges állattállomány eladásából nem tudnak jövedelmet biztosítani."

A helyi ujság is hasonlókat állapít meg: /134/

"Évről évre több ember kér szegénységi bizonyítványt...nem egyszer olyan tömegben, hogy külön munkaerő kell, hogy kiállítsa a szegénységi bizonyítványokat...van olyan, volt nagygazda is, aki szegénységbe zuhant. Szomorú tükre ez a mai nyomoruságos állapotoknak!"

1932 szeptemberében a francia kölcsönben, a statáriumban és takarékoságban reménykedő Károlyi-kormány megbukik. A fennálló nehézségek megoldása nem sikerült. Ezt most már Gombócs Gyula vállalta magára, aki 95 pontos programjában valóban sokat ígért: kölcsönt, adósságcsökkentést, munkaalkalmat, a kartellek megrendszabályozását. Tehát valóban a legégetőbb kérdésekről szólt.

Az új kormány első "válságellenes" intézkedései közé tartozik a jövedelemadó, a kereseti és vagyonadó 100-100 %-kal történő felemelése. Így akarja a kormány a 150 millió pengőnyi deficitet behozni. /135/ A helyi ujság dicséri ezt a rendelkezést, mondván, az még mindig jobb, mint az elbocsátások. A megyei Törvényhatósági bizottság viszont más véleményen van, mert "mérésékelt hangú feliratban" tiltakozik az intézkedés ellen.

Közben tovább folynak az árverések, hiszen a ki-melési idő már lejárt. A Gömbös-kormány ezen a téren is intézkedik. Aki 15-40 szerez adósságot nyög, 2,5 %-os kedvezményt kap. Ugy tűnik a 14-szeres eladósodás 1933-ben már "természetes" állapotnak tekinthető, hiszen akinek ennyi az adója, semmiféle kedvezményt nem kap!

Egy későbbi kormányintézkedés, még a cséplések időszakában, megengedi, hogy az adóhátralék befizetése buzában, vagy rozsban történhet. Ezt a kedvezményt azonban kezdetben kevesen veszik igénybe, mert keveslik a mázsánkénti 8,40 P-t./136/Azonban a szükség nagy ur! Kevés pénz ide vagy oda, október elsejéig mégis befizetnek a gazdák adó fejében 3085 mázsa gabonát./137/

1933 őszére végre megjelent a már korábban beharangozott új gazdarendelet. Az intézkedés valóban sok kedvezményt tartalmaz:/138/

1./ Az 1932 április 1 előtt keletkezett adósság kamata 5,5 %.

2./ Az a gazda, akinek adóssága meghaladja a kataszteri tiszta jövedelem 15-szörösét, kérheti birtokának védetté nyilvánítását, viszont további kölcsönt nem vehet fel.

Ez igen nagy kedvezmény volt, amit az alábbi számítás is bizonyít. Ha valakinek pl. 5250 adóssága volt, a rendelet után ez 4000-re csökkent. Ez után kell fizetnie évi 40 pengőt. Nem is csoda, hogy az év végére Szarvason 400-nál többen kérték a védetté nyilvánítást./139/ Kb. a veszélyeztetett birtokok 15 %-áról van szó!

3./ Ha az adósság a tiszta jövedelem 30-szorosát meghaladja, az azon földi rész felét az állam fizeti ki. Szarvas országgyűlési képviselője beszédben üdvözölte a kormány intézkedését, megállapítva, hogy amennyiben az egy évvel korábban jelenik meg, a gazdáknak 100 %-os védettséget nyújtott volna.

Érdemes külön is említést tenni a Nagyatádi-föld-reform során földhöz jutott parasztokról. Az ő helyzetük kezdettől fogva nehéz, hiszen Szarvason is csak a gyengébb minőségű földből jutott nekik, s ezt is csak drágán vásárolhatták meg./140/

Problémájukról először 1932-ben értesülünk. Ugy tűnik, helyzetük csak most lesz annyira kirívó, hogy külön is említést érdemel. A helyi lap a következőket írja róluk:

"Alig érett be a termés, sok helyen eszközölték a végrehajtók a foglalást, sőt a lábon álló gabonát is lefoglalták."/141/

A kormány a jelek szerint komolyan vette a Nagyatádi földreform "áldását" érző kisbirtokosok panaszát, mert 7 tagu bizottságot küldött ki helyzetük tanulmányozására. A kormánybizottság azt javasolta, a "földbirtokosnak" csak az évi járadék kifizetése legyen kötelező, de az történhessen búzában is. /142/ Hasonló javaslatot tesz az Egységes Párt értekezletén dr Tóth Pál szarvasi képviselő is. Bár ő a kamat 6-8 %-ra való csökkentését is sürgeti./143/

1932 közepén meg is jelenik egy rendelet, amely a törlesztés bizonyos részét elengedi, a föld megváltási összegét pedig holdenként 1200 pengőben állapítja meg.

Ez az összeg, a korábbi árakat tekintve kb. 120 q buza, az
akkori átlagterméseket figyelembe véve pedig 20 hold termése!
/144/Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy pl. Szarvason Swarz
Gyula földbirtokos holdanként 700-800 pengőért vásárolta a
később földosztásra felajánlott földjét,- azt is értéktelen
papirkoronával fizetve ki a vásárláskor,- könnyű kiszámítani,
miért kínálta fel annak idején a földjét földosztás céljá -
ra!/145/

Később is megjelent egy rendelet, mely az új kis-
birtokosok védelmét akarta volna szolgálni, azonban éppugy
nem jelentett számukra segítséget, mint a többi parasztember-
nek az egyéb rendeletek sem.

A parasztek tehát ugyancsak a válság szenvedő
alanyai voltak. Nőtt a szegénységük, csökkent létbiztonságuk,
s ez más rétegek sorsára is hatást gyakorolt.

e./ Iparosok, kereskedők, közalkalmazottak

" A kisgazdasági viszonyok általános leromlása
pangást idéz elő, amely lassanként a társada-
lom minden rétegére kiterjed"./146/

A fenti megállapítást 1931-ben teszi meg a megye
alispánja. Már a fentiekben is láttuk, hogy egyre több a
munkénélküli, kevés napszámost, cselédet igyekeznek alkal-
mazni a parasztek, ugyanakkor a vásárlásaikat is csak a leg-
szükségesebbre korlátozzák. Ez viszont az iparosok, kereske-
dők életszínvonalát is befolyásolja. Nem jelentkezik vásár-
lóként a napszámból, bérből élők sem, hiszen az egyes jelen-
tések többször említik, hogy az olcsó árucikkek sem fogynak.
A közalkalmazottak is egyre kevésbé jelentkezik vásárlóként.
A válság tehát valóban egyre mélyebb lesz, egyre több embert
érint.

1./ Az ipar területén dolgozók helyzete

Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint az iparból élő keresők száma 1664, az eltartottaké 1962./147/
Vagyis összesen 3626 személyről van szó, ők jelentik az össz lakosság 14,2 %-át.

Az ipari vállalatok statisztikája a következő képet mutatja:

Segéd, nélküli ipari vállalat	444
1-2 segéddel dolgozó "	198
3-5 " "	41
6-10 " "	5
11-20 " "	3
Ö s s z e s e n :	691

Szervesen nincs 130-ban 20 munkásnál többet foglalkoztató üzem.1930-ban azonban a helyi téglagyár már 35 munkással dolgozik./148/

Az iparban dolgozók a következők:

- önálló iparos	650
- művezető, segédmunkás, előmunkás segítő család- tag	767
- tanonc	159

A második és harmadik kategória nyilván az ipari munkásságot jelenti. Milyen a sorsuk?

A fenti adatokon kívül a szarvasi ipari munkásság helyzetéről az iratok sajnos nagyon keveset beszélnek. Munkahelyük főleg a kisiparosoknál lehetett, a Réthy-féle Ecetgyárban, vagy esetleg a Grexa-féle téglagyárban találtak munkát.

A rendelkezésre álló adatok főleg a kisiparosoknál alkalmazottakra vonatkozik.

Már 1929-ben arról ír a helyi lap, hogy alig tartanak a kisiparosok segédet. Később ezt is megtudjuk, hogy a korábban, "4-6 segéddel dolgozó iparosok " 1-2 segéddel, vagy segéd nélkül dolgoznak."/149/A helyi ujság 683 iparosról beszél, s csak 252 segédről, ami valóban kis szám./150/ Azonban ez még tovább csökken, mert "az iparosok elbocsájtják alkalmazottaikat ./151/ S azok hogyan próbálnak helyzetükön javítani? Ha már felszabadultak, igyekeztek ipart váltani, ami azonban a "sok eszkimó kevés foka" elv alapján csak tovább nehezítette az iparosság helyzetét./152/

A már mesterlevéllel rendelkező tehát látszólag jó helyzetben van, hiszen mester lévén, ipart válthat, bízva a jó szerencsében. Azonban a tanoncokat egy miniszteri rendelet rendkívül nehéz helyzetbe hozza./153/ Az előbb említett intézkedés kimondja, hogy a segéd nélkül dolgozó iparos adómentességet kaphat. Erre bekövetkezik a segédek, tanoncok elbocsájtása, akik sok helyen csak a kosztért dolgoznak. "Munkájuk azonban ingyen sem kell a munkanélküli iparosságnak" /154/- olvassuk a helyi lapban.

Egy 1932. évi jelentés szól a munkanélküli munkás-ságról. Eszerint a helyzet a következő:/155/

Munka nélküli építőipari segédmunkás	65
" kovácsipari segéd	11
" szobafestő segéd	9
" asztalosipari segéd	28
" lakatos-géplakatosipari	45

Sajnos a későbbi időszakra vonatkozó adatok nincsenek, azonban a táblázatból világosan kitűnik, hogy az építő-, a lakatos-, és géplakatosipari szakmák munkásai vannak a legnehezebb helyzetben.

A táblázat alapján megállapítható tendencia a válság végéig megmaradt. 1933. elején ugyanis arról értesülünk a helyi újságból, hogy egyre több a koldus Szarvason, s közöttük nemcsak "hivatásosak", vagy cigányok vannak, hanem mások is:/156/

"...az ipari ...munkanélküliek hatalmas tömege is ellepi az országutakat."

A szegények tábora tehát a válság végén tovább gyarapodott ipari munkanélküliekkel, s így növekedett a mezőgazdasági munkásság száma is.

Mint fentebb láttuk, az 1930 évi összeírás 691 ipari vállalatáról és 650 önálló kisiparosról beszél. A dokumentumok csak az utóbbiak életéről tájékoztatnak. Szarvason sok szakma van képviselve, de a legtöbb kisiparos hentes, csizmadia, asztalos, szabó -mester. Az adatok is többnyire ezeknek a szakmáknak a gondjáról beszélnek.

1929-ben az ipar, a kereskedelem pangásáról olvashatunk. A következő évben a helyzet nem sokat változott, s az iparosok, kereskedők a korábban kivetett kereseti adó módosítását kérik./157/Nyilván nem biznak a kereseti lehetőségek javulásában, s igazuk is van, mert ahogy a helyi újság megjegyzi, az iparosok áruja nem kelendő, vásárló alig akad:/158/

"-Nincs kinek és nincs miből dolgozni,...a falvak népe csak...az árak után érdeklődik."

Az év eleji helyzethez képest nem sok a változás az év közepén sem. Az alispáni jelentésben ugyanis a következőket olvashatjuk:/159/

"-A kisiparosok teljesen munka nélkül vannak, helyzetük a kétségbeeséssel határos!"

Egyre nagyobb az eladósodás is, hiszen ha nincs is jövedelem az adót fizetni kell:

- Lassen a legtöbb iparosnak az adóssága több lesz, mint... a kis háza, kertje - olvashatjuk a helyi ujságban./160/

1931 január 18-án a Szarvasi Hírlap vezércikke a kisiparosok érdekében emel szót. Az állam különböző címeken olyan óriási terheket ró a kisiparosokra, hogy az akadályozza az előrelépést. Az iparosok, tudósít a cikk, országos mozgalmat indítottak annak érdekében, hogy a kormány az adójukat rendszeresen fizetőket részesítse adókedvezményben.

A kérdés azonban egyenlőre süket fülekre talál, mert az alispán szokásos áprilisi jelentése /161/ azt állapítja meg, hogy a kiskereskedők, kisiparosok helyzete változatlanul súlyos. Az alispán véleménye szerint ezen "a mezőgazdasági osztály vásárlókéességének a helyreállítása hozhat javulást."

Ez az óhaj természetesen nem teljesül, hiszen akikről az alispán beszél, egyáltalán nincsenek abban a helyzetben, hogy többet tudjanak vásárolni.

1932-ben még tovább romlik az amugyis kilátástalan helyzet. Az alispán szokásos februári jelentésében már ipari inségmunkák megteremtését tartja szükségesnek./162/ Eddig ilyesmiről még nem volt szó!

Juliusban már arról olvashatunk, tudósítást, hogy az iparosok "inségmunkákkal, költözéssel, favágással kénytelenek megkeresni a száraz kenyeret."/163/ A cikk kárhoztatja a sűrű árveréseket és a magas adókat.

Az év végén már a helyi ujság arról ír, hogy egykor jómódu iparosok közül sokan elszegényedtek és szegénységi bizonyítványt kértek./164/

A szolgabíró jelentéséből arról értesülünk, hogy mely szakmában van a legnagyobb munkanélküliség./165/A következő a helyzet:

- építőipari iparos:	43
- szobafestő "	7
- asztalosmester	39
- lakatos, géplakatos	28
Ö s s z e s e n :	117

Ha azt vesszük alapul, hogy Szarvason 650 önálló iparos van, akkor a munkanélküliek száma 18 %. Vagyis azt mondhatni, minden ötödik munka nélkül van.

Igaz a táblázat nem sorolja fel az összes kisipari ágazatot, de az mégis kitanik belőle, hogy az építőipar és az asztalosipar van a legnagyobb bajban. A kevés építkezés természetesen nem csak szarvasi, hanem országos jelenség. Viszont az építőipar pengása más szakiparosok pl. üvegesek, ácsok, asztalosok, téglá-, cserépkészítők stb. munkalehetőségét is csökkentette:

"...a teljesen pengő építőipar több mint negyven kisipari ágat sodort válságba. Az építkezések megindítására azonban seami sem történt...az iparosműhelyek több mint 80 %-a minden munka nélkül áll, sőt-...ma alig van iparág, ahol a jobb időkben középiparosoknak nevezett iparosok is egy-két kegyelemből tartott munkáson kívül többet foglalkoztathatnának."/166/

Hogyan, milyen módon próbált az iparosság sanyaru helyzetén változtatni?

1930 júniusában iparos kongresszus van Szarvason./167/ Az érdekeltek kedvezményes kölcsönt és munkát kértek, illetve élesen felléptek a kontárok ellen. A kormány ugyanis megengedte, hogy házaktól is lehessen huskimérés. Az érdekelt iparosok tiltakozásukban azzal érvelnek, hogy a kontárok működése egészségügyi szempontból is megengedetlen. Ebben többé-kevésbé igazuk is van, viszont az is tény, hogy a husáru ára a válság alatt Szarvason nem sokat változik, annak ellenére, hogy a sertéseket szintén poton áron lehet vásárolni. A fenti tiltakozás tehát elsősorban a husiparosok, mintsem a vásárlóközönség érdekében történt. Így, a protestálásnak nem is lett eredménye.

A korábban vázolt helyzet ismeretében érthető, hogy az iparosok őszi gyűlése, amelyet Békéscsabán tartottak meg, ahogy még a helyi ujság is kiemeli, erősen ellenzéki hangulatban folyt le./168/

A korábbihoz képest a követelések sokkal radikálisabbak:

- 1./ Szüntessék meg a kartelleket
- 2./ Töröljék el teljesen a forgalmi adót
- 3./ A kormány váltsa meg a kisiparosok árurektárait.

Az iparosok tehát, amint a fentiekből látható, már a kapitalista gazdasági strukturát is támadják, amikor fellépnek a kartellek ellen. Ez nyilvánvalóan szélmalomharc, annál is inkább, mert ismeretes, hogy némely iparágban a kartellek száma nőtt.

Az 1932. év legjelentősebb eseménye az iparosok és kereskedők sztrájkja. Ugyanis olyan nagy az elkeseredés, hogy a megyei K iparosok, kereskedők július 27-én 3 óras sztrájkkal tiltakoznak a kormány politikája ellen. Igaz, ez a demonstráció békésen zajlott le, de magának a sztrájknak a ténye mégis rendkívül nagy elkeseredésre utal./169/

1933 őszén Keszthelyen ült össze az országos iparos kongresszus. A Békés megyei küldöttek a következő programmal indulnak el:/170/

- 1./ Legyen munka, a kormány lépjen fel a kontárok - nek munkát adók ellen is.
- 2./ 3-4 %-os kamat, hitelek visszaállítása,
- 3./ Kartellek letörése,
- 4./ 100 pengős adómentes létminimum,
- 5./ Inségmunkák keretében k. sipari szakmunka végezhető ne legyen.

A követelések mintegy összefoglalják az iparosok sérelmeit: kisebb kamat, kevesebb adót, munkanélküli akarnak. Határozott fellépés a kontárok, illetve a nekik munkát biztosítók ellen is!

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a kormány miképpen reagált az iparosok különböző sérelmeire!

Az iparosokat segítő rendelkezések elég későn látnak napvilágot. Mint láttuk a mezőgazdaság megsegítésére már 1930-ban megjelenik a boletta, de az iparosok érdekében csak 1931-ben jelenik meg egy pénzügyminiszteri rendelet, amely csökkentti az adót bizonyos feltételek megléte esetén./171/ A viszonylag későn történő közbeavatkozás abban leli magyarázatát, hogy mezőgazdasági válság hamarabb jelentkezik, az

iparosokat érintő pénz-, és hitelválság viszont később.

1930-ban a Békés megyei iparosok a főispántól 2 dolgot követelnek./172/ A végrehajtások megszüntetését és a kontárok megbüntetését. Az elsőre a kereskedelmi miniszter reagál: A vidéki iparosság megsegítésére 500 000 pengőt ígér./173/ Az ígéretből valószínűleg nem lett semmi, hiszen a fentebb említett keszthelyi kongresszus követeléseire engednek következtetni. A másik követeléssel kapcsolatban is elhangzik olyan ígéret, hogy a kontárokat megbüntetik./174/ de ez szintén nem teljesült, mert a kérdés továbbra is napirenden van.

Konkrét segítség a szarvasi kisiparosoknak november végén érkezik, ugyanis 2000 P segélyt kapnak./175/, ez azonban csak csepp a tengerben, mely a sok adóval, adóssággal küszködő iparostársadalom helyzetén nem sokat javít. Továbbra is csak a szegénység maradt, a kilátástalanság, hiszen munkalehetőség sincs, a legtöbb kisiparos legfeljebb javítási munkákat kap. Természetesen vannak gazdagabb, nagyobb tőkével rendelkező iparosok is, akik a megrendelések hiányát, az adósságokat könnyebben vészelik át. A többség azonban csak a szegényedés nyomasztó terhét érzi.

2./ A kereskedelemről élők helyzete

1930. évi népszámlálási adatok szerint a kereskedelem és a hitelélet területén összesen 1227 ember volt érintett, a lakosság 4,7 %-a.

1929-ben az alispáni jelentések és a helyi újságok az ipar és a kereskedelem pangásáról beszéltek. 1930-ban sem történt azonban ezen a téren érdemleges változás. A kereskedők reménye általában a különböző országos vásárokon van. Sokat

várnak a húsvétól is. Minden azonban cselóka reménynek bizonyult. Májusban az alispán számotevő változásról nem tud beszámolni. Ugyanezt a helyzetelemzést támasztja alá a helyi ujság. A tavasz nem hozott semmi változást c. cikke, amelyben a szerző a helyi kereskedők boltjaiban tapasztaltokról ír./176/

"...Uram, én már panaszkodni sem tudok- mondja az egyik rőfös. Két nap óta egy méter vásznat sem adtam el."...

Reménytelen tekintetű, szomorú arcok merednek rám a pultok mögül. A tavasz elfeledkezett a forgalom fellendítéséről."

Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy a kereskedő még a néhány tőlt vásárló cseléd lányt is olyan örömmel szólítja ki, mintha legalább 1000 pengős forgalmat bonyolított volna.

Bizonyos fellendülést az ősz hoz. Október van, az aratás, cséplés befejeződött, az arató és cséplőmunkások bizonyára most igyekeznek a téli ruha-, lábbeli szükségletet beszerezni. S talán a gazdák is most vásárolják cselédjeik számára a kialakított ruhanemut.

A helyi ujság riportere viszonylag terjedelmes cikkben számol be az őszi vásár forgalmáról:/177/

"A kirakodó nehezen indult, de mindtha egy árnyalattal jobb lett volna az utóbbi évek vásárainál...A cipészek, csizmediák, asztalosok, női konfekciósok jó vásárt csináltak. A többi szakmabelinek az idén is rossz volt... Megtörtént az a csoda- felkendezik a szerző-, hogy egynéhány árus az összes portékáját eladta."

Tudósítást olvashatunk az állatvásárról is. Megtudjuk, hogy a marhavásár kielégítőnek volt mondható, de más áru nemigen talált új gazdára.

A fent vázolt fellendülés azonban csak átmeneti volt. Míg a karácsony sem hozta meg az óhajtott vásárlási kedvet. A vitézi szék jelentése ugyanis megállapítja, hogy "a várt karácsonyi vásár sem hozta meg a kívánt javulást."/178/

A következő évben is televannek az ujságok a kereskedők panaszzaival. Helyzetüket befolyásolja a közalkalmazottak fizetésének csökkentése, s nyilván az a k rumény is, hogy az állam 1931 július 17-én kezd beavatkozni a hitelekbe, zárolják az arany-, és devizakészletet, bevezetik a kőiling-rendszert stb./179/ Az augusztusi helyzetkép a következő:/180/

"Az utcák elcsendesedtek..., a boltokban nincs vevő, a vasuton és a postán nem érkezik észrevehető áru. A magánvállalatok alkalmazottaikat nem tudják fizetni. Árveréseken nem jelennek meg a vásárlók, nincs pénz, nincs élet."

-ét hónappal később, a közalkalmazottak fizetéscsökkentése után:/181/

"A fűszerezsek, tejárusok, pékek, kereskedők...hiába várták, este bezárták anélkül, hogy a legszükségesebb összeget bevették volna...hetalmas fogyasztói tömeg kapcsolódott ki, jóformán teljesen, a fogyasztásból."

Nagyon jellemző a pénztelenségre egy kereskedő panasz, ki azt mondja el, hogy máskor a napi forgalma elérte 2-3000 pengőt, most pedig örül ha 11/!/ pengőnyi árut tud eladni: Egy másik kereskedő is hasonlókat mond: "900 pengőt meghaladó számlát küldtem ki, de csak 53 pengő jött be."/182/ Bár az arányokat tekintve az utóbbi kereskedő még viszonylag jó bevételről számolhatott be.

Az 1932 év szintén nem hozza meg a várt fellendülést. Sőt, ha lehet, a helyi ujság által rajzolt kép, még az előbbieknél is nyomasztóbb. A husvétii vásárról olvashatjuk a következőket: /183/

"A vevő alig akad az üzletekben műhelyekben...nagyon sok iparosra, kereskedőre pénz nélkül talált az ünnep is... Az ifjúság hangulata is nyomott volt, alig lehetett látni jókedvű locsólkodókat."

De kik is lettek volna a vásárlók a kimondottan mezőgazdasági jellegű vidéken? A c. elédek pénzbeli fizetése egyre kevesebb, a napszámosok még alig dolgoznak. A kisbirtokos parasztok is pénztelenséggel küzdenek. A közalkalmazottnál fizetéscsökkenés volt. Nem csoda tehát a vásárló, ill. vásárlókedv hiánya!

1932 augusztusában Dr Kenéz Béla kereskedelemügyi miniszter egy igen fig elemre méltó vezércikket írt a Szarvasi Hírlapba. Írásában szinte csokorba szedi azokat az okokat, amelyek a kereskedelem nehéz helyzetét okozták:/184/

"...az áru-, és devizaforgalmi korlátozások megbénították a forgalmat, a kalkulációt lehetetlenné tették... az adóemelések, a mezőgazdaság megcsökkent teherbíró képessége növelték a terheit, vevőkörét szűkítették...hozzájárult ehhez még a hitelválság, a kedvezőtlen eladási feltételek."/185/

A miniszter elismeri, hogy a kriling-rendszer sokszor értéktelen áruk behozatalát is eredményezi. Megígéri a házadó szabályozását, de azt nem, hogy a kormány tesz valamit az agráradó csökkentése érdekében. A szabott árak rendszerét viszont, amelyet egyre többen vetnek fel,- nem tartja jó módszernek, hiszen ugymond a háború alatt és után is volt ilyen, s nem vezetett eredményre. S különben is, summázza véleményét

..."ármegállapítást állami beavatkozással sikeresen megoldani nem lehet."

A miniszter valóban jól látta a kereskedelem nehéz helyzetét. Nem meglepő azonban, hogy az agrárrendezését, valamint a szabott árak rendszerét nem tartja megoldásnak. Nyilván nem mert a kormány ujját huzni a nagytőkével.

Mint ismeretes, volt ugyan 1932. januárjától Országos Árelemző Bizottság, de létrejötte is inkább baráti, mintsem hivatalos módon történt. Nem is tudott különösebb eredményt felmutatni, csak akkor, ha azt a kartellek urai is jónak látták./186/

Az év hátralévő részében a helyi újságok keveset írnak a kereskedelem helyzetéről. Más dokumentumok azonban ugyanazt a képet vetítik eléink, amit eddig is megfigyelhetünk: Az év elején, illetve tavaszán alig vásárolnak valmit az emberek./187/Bizonyos fellendülést csak az őszi vásár hoz, nyilván a már korábban említett okok miatt./188/

1934-ben a helyzet hasonló a korábbi években tapasztaltakhoz. Kicsi vásárlókedv az év elején, átmeneti fellendülés ősszel. Év közben azonban gyér a forgalom, ami a válság elhuzódását jelenti.

3./ A közalkalmazottak helyzete

A gazdasági világválság szenvedő alanyai közé tartoztak az állami hivatalnokok, kistisztviselők, tanítók stb. is. Ők voltak a Károlyi-féle takarékoszági elképzelések áldozatai is. 1931 szeptember 1 és 1933. március 1 között, tehát Gömbös idejében is 3 esetben történt fizetésmódosítás, illetve az illetmények szabályozása.

A Károlyi- kormány takarékosági intézkedései azonban elsősorban a kisfizetésű hivatalnokokat érintik. A hivatalos indokolás az, hogy az államháztartás egyensúlyának megtartására van erre szükség. Az elbocsájtások is a kormány fegyvertárához tartoztak, bár ezzel a közalkalmazotti létszám 1,8 %-os csökkentését érték csak el./189/ De az elbocsájtások is inkább csak a kisebb fizetésűeket érintették, mert ugymond "a magasabb fizetésűek elbocsájtásának jogi akadályai vannak." Ez valószínűleg a " minden szentnek maga felé hajlik a keze"szóval magyarázható./190/ Viszont a másodszori fizetéscsökkentés már olyan elkeseredést szült, hogy még az alispáni jelentésbe is bekerült: "nyomott a hangulat a 4 hónapon belül már másodszor végrehajtott fizetéscsökkentés miatt:/191/

A válság során különösen nehéz helyzetbe kerültek a tanítók. 1933. év végére 2500 állástalan tanító kért elhelyezést./192/ Korábban eredmény nélkül kilincseltek munkáért, hiszen állás helyett inkább a meglévőket is megszüntették, vagy nem töltötték be./193/ Később viszont egyre gyakrabban előfordult, hogy még az illetmény kifizetése is elmaradt, vagy kisebb értékű volt mint korábban. Erre Szarvason is akad példa!

1931. júliusában a felekezeti tanítók panasztát tolmácsolja a helyi lap. Az a sérelmük, hogy illetményüket úgy számítják, mintha a buza még mindig 28, s nem 15 pengő körül lenne mázsánként. A vita eredménye az lett, hogy a járandóságot 21 P. mázsánkénti árban állapították meg, ami nyilván a tanítók nagy megrövidítését jelentette, hiszen fél év múlva már 10 P. körül mozog a buza ára./194/

1932 májusában ismét olvashatunk a tanítók nehéz életkörülményeiről. Nemcsak azt tudjuk meg, hogy kevés a fizetés, hanem azt is, hogy sok helyen egyáltalán nincs is:/195/

"-a buza mázsáját még mindig 27 pengőben számolják, pedig az 14-16 P. A múlt év júliusától végre 21 pengőben állapították meg. De hol van a 21 pengős buza?!...az iskolafenntartó egyházak nagy része egyszerűen becsüntette a tanítói fizetések további kiszolgáltatását."

A cikk írója sikert kíván a tanítóknak jogos harcukhoz, azonban ennek nem sok fogamatja lesz, mert még 1933 szeptember 24-én is azt olvashatjuk a Szarvasi Hírlapban, hogy a tanítói fizetéseknél a búzát még mindig 21 pengős árban számolják. Pedig most már pláne hol van az attól!- december végén 6 pengő mázsája.

A fentebb vázoltak után érthető, hogy az elmaradt fizetések országosan másfél millió pengőre rugnak! /196/

Pedig a tanítók nemcsak a tanításban, nevelésben, hanem a szegény gyerekek másfajta istápolásában is helyt álltak. Móra Ferenc a tanítványainak tejet osztó pedagógust szarvasi tanítóról is mintázhatta volna. A község legszegényebb gyerekeinek juttatott kenyeret a pedagógusok önként, külön díjazás nélkül osztották ki. Ők forralták a tejet, gondoskodtak beszerzéséről, mosogatták el az edényeket. /197/ Egyedüli jutalmuk az volt, ha láthatták, hogy a gyerekek színesednek, s legalább esznek valamit az otthonról többnyire üres gyomorral elbocsájtott nebulók. /198/

4./ Egészségügy

Néhány szót érdemes szólni az egészségügyi helyzetről is. Egyrészt ezért mert összefügg a válsággal, másrészt pedig azért, mert az e téren tapasztaltak is igen jellemzők a tárgyalt korra. Az adatokból az / a sajnálatos tény is kiderült, hogy Szarvas nem képez kivételt az általánosan jellemző egészségügyi elmaradottságban.

1929-ben Tüdővész címmel jelent meg egy megdöbbentő cikk a Szarvasi Hírlapban. A szerző a következőket írja:

"...Szarvas 4000 házából alig van 200 olyan, amelyből az utólsó negyven évben tüdővésezt ne temettek volna... Szarvason minden negyedik ember tüdőbajban pusztul el."

Ime, a magyar betegség Szarvason!

1932 októberében azt olvashatjuk, hogy nagy a tifusjárvány Szarvason. A község belterületén mintegy 40 beteget tartanak nyilván, de a tanyákon ennek háromszorosa is lehet. Sürgetik a harmadik községi orvosi állás betöltését, mert a betegek gondozása hiányos.

Mi lehetett a járvány oka? Nyilván a meg nem felelő táplálkozás, az egészségtelen ivóvíz, hiszen artézi kut még kevés van. /Éppen a válság időszakában zajlik a Wesselényi uti kut mélyítésének ügye/. Az erjedt, de olcsósága miatt vásárolt, már táplálkozásra alkalmatlan dinnye is a betegség előidéző oka lehetett. Sokan meg is halnak a betegségben, mert nem védekeznek, nem oltatják be magukat./199/

Ugyancsak a helyi ujság tájékoztat arról, hogy a község belterületén a csecsemőhalandóság 8 %, a külterületen pedig 22 %. E rendkívül megdöbbentő halálozás oka legtöbbször bélhurut. A csecsemőt nyáron ugyanis nem az anya táplálja, mert munkába kell mennie. Így az anyatejben lévő védőanyagokat a gyerek éppen a fertőzés miatt veszedelmes nyári hónapokban nem kapja meg. Sokszor azonban nem megfelelő a tehéntej kezelése sem, elszaporodnak benne a baktériumok és megfertőzik a csecsemőt. A megbetegedett gyereket többnyire nem viszik orvoshoz, vagy tudatlanságból, vagy pedig úgy vélik, hogy nincs komolyabb baja. Pedig ekkor már működik Szarvason a Stefánia Szövetség, ahol ingyenes tanácsadás folyik. Persze az

anya, ha akarta is, nehezen tudta gyermekét orvoshoz vinni, hiszen ez az akkori közlekedési viszonyok mellett hosszú gyaloglást jelentett. Biztosan sok anyát visszatartott az is, hogy nem tudott volna beteg gyermekének orvosságot venni./200/

Elsősorban a táplálkozási viszonyokról kapunk képet a községi orvos 1932 nyarán kelt jelentéséből. Megtudjuk pl. hogy a kisgazdák napjában kétszer esznek. /201/ A lakosság zöme is csak kétszer táplálkozik télen, nyáron háromszor. Igen egyoldalú azonban a táplálkozás: szalonna, krumpli, kenyér, tej és száraz főzelék. Ezt elsősorban a napszámosok, iparossegédek, kisgazdák kosztjaként tünteti fel az orvos. Valószínű azonban, hogy a jelentés még szépíti is a dolgokat, mert bizony a szilvalekvár, a kenyér és hagyma, vagy csak egyszerűen gyümölcs kenyérrel nagyon gyakran képezte a sokszor nehéz munkát végzők ételét.

A polgári kosztról azt jegyzi meg az orvos, hogy gyenge-, s ha erra gondolunk, hogy az iparosok, kereskedők, alkalmazottak helyzete a válság alatt szintén igen nehéz volt, ezen nem is csodálkozunk.

Ha a fentvázolt egészségügyi helyzethez még hozzávesszük az öngyilkosságok számának állandó emelkedését, akkor méltán mondhatjuk, hogy az anyagi nyomoruság mellett a testi, lelki bajok is természetes kísérői voltak a Horthy-korszakban a legtöbb család, ember életének.

II. Politikai viszonyok a válság alatt

"mert földünkön az idő érik
zajtalanul és félelmesen"

/József A: Végül/

"Jöjj el szabadság! Te szülj nekem
rendet"

/ József A: Bevegőt! /

1./ A kormánypárt helyi bázisa, képviselői

Szerves, gazdasági életének alapja a mezőgazdaság volt, illetve az elsősorban ezzel összefüggő helyi mezőgazdasági ipar: malomipar, szeszgyártás.

A politikai élet helyi képviselői is valamilyen módon kapcsolatban álltak a mezőgazdasággal. Vagy úgy, hogy földbirtokok volt, az adta a legfőbb jövedelmet, vagy pedig úgy, hogy esetleg értelmiségi foglalkozásuk voltak, de fizetésükből földet vásároltak. Ez jellemző volt sok értelmiségre pl. tanárra, ügyvédre, orvosra.

A helyi képviselőtestület 40 tagu, de 20 tag a legfőbb, adót fizetők közül került ki, s csak 20 tag megválasztására került sor esetenként./1/ Ez a rendszer viszont biztosította a közösségi politikában a helyi vagyonosok akaratának megvalósulását. Az 1929. év elején hivatalba lépő, képviselőtestület örökös tagjai között pl. ott találjuk gróf Bolza Pál /képviselője dr Tóth Pál országgyűlési képviselő/, gróf Bolza Géza, özv. Horváth Pálné földbirtokosokat. /Horváthné képviselője dr Salacz Aladár ügyvéd/ Képviselteti magát természetesen a földbirtokos egyház is pl. Kello Gusztáv személyében. Ugyanez mondható el a Gimnáziumról is, mely szintén földdel rendelkezett,- képviselője Raskó Kálmán tanár.²

Néhány évvel később a képviselőtestületi rendes tagok között szinte ugyanezeket az embereket találjuk./3/ Az örökös tagok közül nagyon sokn^a mint látjuk nem is vesznek részt a képviselőtestület ülésein, csak megbizottaikat küldik el.

A különböző gazdasági vagy családi összefonódások révén a községi politika kialakításánál érvényesülhetett pl. a pénzügyintézet, vagy az ipari üzemek akarata is. dr Tóth Pál pl. veje volt Réthy Vilmos ecetgyárosnak, s így nemcsak földbirtokos megbizottja érdekeit képviselhetette adott esetben, hanem az apósáét, sőt a Szarvasi Hitelbankét is, hiszen gr.Bolza Pál ennek a pénzügyintézetnek volt az elnöke. Bolza Pál mellett ugyancsak vezetőségi tag volt a Hitelbanknál még pl. Swarz Gyula földbirtokos, Hanzus János malomtulajdonos is. A Szarvasi Takarékpénztár /ettől vett föl a község is több ízben kölcsönt/ elnöke volt hosszabb ideig dr Haviár Gyula királyi közjegyző, később kormánytanácsos. dr Haviár Gyula megyebizottsági tag is volt, s így a pénzügyintézet érdekeit még megyei fórumokon is képviselte. Arra is van azonban példa, hogy helyi földbirtokos, adott esetben "vidéki" pénzügyintézet érdekeit pártolta. Ilyen helyzetben volt pl. gróf Bolza Géza, Bolza Pál testvére, aki a békésszentandrásai takarékpénztár elnöke volt./4/

S kik voltak az uralkodó osztály érdekeinek helyi képviselői? Ezek közül is érdemes néhányat névsz rint kiemelni.

Nagy szerepet játszott Szarvas politikai életében a már említett dr Haviár Gyula királyi közjegyző. Politikai ambícióit valószínűleg testvére Haviár Dániel/ a helyi sajtó

egyszerűen Deninak szólitja /inspirálta, aki 1920 előtt Szarvas országgyűlési képviselője volt. Haviár Gyula, mint megyebizottsági tag, kiérdemelte, hogy megkapja a kormányfőtanácsosi kinevezést.

Sokáig állt a község élén dr. Schauer Gábor főszolgabíró is. Állását a hivatalos politika há kiszolgálásának köszönhette.

A község közjegyzője Biki Nagy Imre, akit 1929-ben örökös főjegyzővé választottak, s ezt a tisztséget haláláig megtartotta. Tisztségét illetve előbb említett megválasztását ő is a rendszer érdekében kifejtett széleskörű tevékenységének köszönhette.

A 30-as évek elején kezdte pályafutását, s dédelgette, politikai álmait dr. Zerinváry Szilárd királyi járásbíró, későbbi országgyűlési képviselő, a fasizmus kiszolgálója. Duda Mihály községi bíró is jelentős szerepet vitt Szarvas politikai életében. A válság alatt többször kiérdemelte az uralkodó osztály bizalmát, s bírta az említett funkciót. Közben kb. 200 holdnyi földbirtokot is szerzett.

Az egyházak képviselői is a fennálló rendszer hívei voltak. Mint a katolikus, mint az evangélikus egyház, egyformán földbirtokos volt, s így is érdekelt a rendszer támogatásában. Különösen kitűntek politikai aktivitásukkal Kello Gusztáv, Krón Ferenc, Bartos Pál.

Kello Gusztáv képviselőtestületi tag lévén, képviselhette az egyház érdekeit, de mint vezetőségi tag, Hitelbankét is. Krón Ferenc nemcsak a templomban hirdette az ígét,

hanem a Szarvasi Ujságban is, melynek munkatársa volt. Politikai felfogására igen jellemző egy 1933-ban írt cikke, amelyben Hitlert és pártját dicsőíti, mert az szembeszáll a kommunistákkal./5/

Bartos Pál, jó szónoki képességekkel rendelkező evangélikus lelkész, de őt sem elégíti ki a lelkészi hivatás. Különböző gazdasági egyesületek vezetőségi tagja. Pl. a Szarvasi Takarékpénztárnál igazgatósági tag, a Szarvasi Gazdák és parasztok Szövetkezetének elnöke. Szívesen vesz részt a különböző politikai megmozdulásokon, egyik vezetője pl. a Bolza Pálné Leányegyesületnek is.

Itt kell feltétlen szót ejteni dr Tóth Pál országgyűlési képviselőről, mint a helyi érdekek parlamenti képviselőjéről./6/ Tóth Pál édesapja még egyszerű ember volt, fiát azonban orvosnak taníttatta. Tóth Pál a 101. gyalogezred orvosa volt. Ebben az ezredben Békés megyeiak, többek között szarvasiak is szolgáltak. Az adatok szerint igen emberségesen bánt a katonákkal, s ez meg is térült, mert többek között az egyszerű parasztemberek, s természetesen a helyi uralkodó osztály támogatásával, sikerült 1926-ban az akkori hivatalos képviselőjelöltet, Borgulya Pált, a képviselőségtől megfosztania. Ez nem volt könnyű, mert csak a pótválasztás hozta meg számára a kívánt sikert. Igaz, később is igyekezett a képviselő a szegénység jó orvosa lenni, pl. minden második vasárnap ingyen kezelte a szegényeket. Politikájában, mint a gazdasági viszonyoknál már láthattuk is, igyekezett a különböző osztályok, rétegek, pl. kubikosok szószólója is lenni. Magatartását azonban még bíráló beszédei miatt sem mondhatjuk ellenzékinek.

2./ Politikai pártok, szervezetek, csoportosulások

a./ Az Egységes Párt

A kormánypolitika helyi bázisa az Egységes Párt. A

pártot a helyi újságok gyakran Polgári Pártnak, vagy hivatalos helyisége után, Polgári Körnek nevezik. Tagjai földbirtokosok, gazdag iparosok, kereskedők, értelmiségiek, hivatalnokok. Az utóbbiak talán néha jobb meggyőződésük ellenére is a párt tagjai lettek, hiszen az államtól kapták fizetésüket, s így a hivatalos pártba is beléptek. Ez azonban, s erre Orosz Iván, a Szarvasi Hírlap szerkesztője is példa, nem jelentette a hivatalos politika előtti feltétlen hajlongást. Orosz Iván ugyanis, aki az Egységes Párt tagja volt, községi hivatalnok, sokkal rokonszenvesebben, tárgyilagosabban ír a napszámosok, iparosok, kereskedők soráról, mint az ugyancsak Egységes Pártban lévő Tokay Lajos, a Szarvasi Közlöny szerkesztője./7/

Az Egységes Párt korántsem volt olyan szervezet, amilyennek a neve mutatja. Szinte megalakulásától kezdve a párton belül erős ellenzékkel kellett számolnia, melynek vezetője Borgulya Pál volt országgyűlési képviselő, ki megmaradt híveit több-kevesebb sikerrel egészen a Független Kisgazdapárt megalakulásáig maga körül tudta tartani. Bár nem a tárgyalt időszakhoz tartozik, de mindenképpen az Egységes Párt történetéhez, illetve a benne lévő egyenetlenséghez a már említett 1926. évi képviseléválasztás, amikor is a hivatalos jelölt 3731, a nem hivatalos jelölt, dr Tóth Pál, 3601 szavazatot kapott, s végül az utóbbi győzött a pótválasztáson./8/ Bár a győzelem teljes volt, az nem a párt egységét hozta. Borgulya Pál annyira kézen tudta tartani a régebbi támogatókat, hogy híveivel valóságos pártot alakított. A helyi sajtó is a Kisgazdapárt elnevezést használja, csak egyszer találkozunk azzal a kifejezéssel, hogy "a régi Borgulya-frakció." /9/

Igaz, e frakció nagyobb eredményt csak akkor ért el, amikor már országosan is elkezdődik egy önálló kisgazdapárt szervezése.

A fent elmondottak bizonyítják, hogy Szarvason is a legkevésbé fegyelmezett párt a kormánypárt volt. Ezt nem csak a hivatalos jelölt 1926. évi megbuktatása, hanem több példa is bizonyítja.

A kormánypárt természetesen minél nagyobb tömegbázis megteremtésére törekedett. Ennek érdekében igyekezett befolyását a különböző gazdasági, vallási, politikai céllal működő szervezetekre is kiterjeszteni.

Az Ipartestület a szarvasi iparosok egyesülete volt, 1933-ban tartotta 50 éves fennállásának ünnepségeit. Bár voltak tagjai között baloldali érzelmelek, a helyi intelligencia egy-egy ünnepség alkalmával mégis fontosnak tartotta, hogy ott megjelenjen. Így történt ez pl. 1933-ban, a március 15-t megünneplő vacsora alkalmával is. A csüggedt iparosokba dr Dörnyei József jogász, Bartos Pál lelkész és dr Tóth Pál országgyűlési képviselő próbált lelkesíteni. Ugyanis az ünnepi szónokok nemcsak március 15 eseményeit méltatták, hanem beszéltek a nehéz gazdasági helyzetről, vagy ecsetelték a külpolitikai nehézségeket /dr Tóth Pál/ /10/

Az iparosok szövetségének volt egy ifjúsági szervezete is, az Iparosifjak Onképző Köre. Célja az iparos fiatalok kulturális képzése. Hogy nem maradt kívül a kormánypárt érdeklődési körén, mutatja, hogy örökös elnöknök többek között Biki Nagy Imre jegyzőt, Schauer Gábor főszolgabíróvá választották. Vezetőségi tagjai között találjuk dr Robitsék Jenő ügyészt, Wagner Géza gimnáziumi tanárt./11/

A vallási célzattal működő egyesületek közül kiemelkedik a gróf Bolza Pálné Leányegyesület. Ugyancsak vallásos mezbe öltöztetett politikai szervezet volt a Keresztény Ifjak Egyesülete. Programjában a vallásos est, kirándulás, nemzet nyelv oktatása szerepelt. A szövetség az evangélikus egyház befolyása alatt volt, vezetője Kello Gusztáv. Hogy nemcsak vallási, hanem politikai szervezet is volt az egyesület, mutatja hogy egyszer olyan összejövetelt tartottak, ahol Krón Ferenc: Igazságot Magyarországnak c. darabját játszották. A darab cselekményét az ujság nem ismerteti, de az estről szóló cím: "A keresztény ifjuság irredenta estje" nem hogy semmi kétséget a mű tartalma felől. /12/

Katonai jellegű szervezet volt a Levente Egyesület, melynek egy ideig Zerinváry Szilárd is oktatója volt. Két cserkészcsapat is működött Szarvason. A Gábor Áron nevét viselő inkább a helyi gimnázium ifjuságára épült, a Pap Váry nevét viselő pedig a Tanítónőképző leányait tömörítette.

Fontos szerep volt a vitézi széknek is, melyet egy ideig Tyepliczky János vezetett. A vitézi szék intézménye, mint ismeretes, a Horthy-rendszer híveit tömörítette. A szervezet tagjai között találjuk pl: Biki Nagy Imre főjegyzőt, dr Zerinváry Szilárd járásbíró stb. A vitézi szék rendszeres havi jelentésekben számolt be a szarvasi állapotokról: a közrendről, a közhangulat alakulásáról stb.

A fentiekén kívül még sok, szinte gombamódra szaporodó egyesületet találhatunk. /13/

1933. január 14-én bontotta ki Gömbös a Nemzeti Egység Pártjának zászlaját. A pártalapító székesfehérvári gyűlés után néhány hónappal Szarvason is megalakult Gömbös

pártja Ribárszky Pál ármentesítési főmérnök elnöklete alatt. A párt először a Polgári körben, tehát az Egységes Párt központjában lett ideiglenes otthonra, amely mintegy jelképezi a jogfolytonosságot./14/

A Szarvason június 15-én alakult pártnak 117 tagja volt kezdetben. A taglétszám módosulásáról a helyi újságok nem adnak tájékoztatást. Ha viszont tekintetbe vesszük azt, hogy mindhárom korabeli szarvasi lap, s különösen a Közlöny és az Újság milyen rokonszenvvel szól Gömbös működéséről, akkor feltétlen a taglétszám gyarapodásáról beszélhetünk. Erre utal egyébként Marton Béla szarvasi látogatása is.

Amiképp a kormánypárt ideológiáját illeti, természetesen Szarvason is a "szegedi gondolat" alapján áll. A hivatalos politikát jellemző szovjetellenesség, területi követelés, a salódás erőkkkel szembeni fellépés Szarvason is jelentkezett. Jellemző, hiszen szlovákok lakta vidékről van szó, a pánszlávizmustól való félelem is. Ennek megakadályozása érdekében minden eszközt megengedett. Legsalábbis ez tanít ki az egyik szarvasi újság Egy évezred c. cikkéből, mely augusztus 20-án alkalmából íródott. Egy lelkész - választással kapcsolatban írja a szerző a következőket:

"Nem szabad az eszközökben sem válogatnunk, a legféktelenebb ellenpropagandát sem szabad megvetnünk, ha győzelmesen akarjuk utjában megállítani...a felénk kzeledő pánszlávizmus rémét."/15/

A fenti idézetből világosan kitűnik az a gyűlölet, amellyel a szerző a környező szláv államokkal szemben érez. Az újságok más alkalommal is gyakran közölnek különösen Románia és Csehszlovákia elleni kirohanásokat.

Egyre jelentősebb lett Szarvason a revíziós propaganda is. Ezt az ügyet volt hivatva szolgálni a "Nagy-Magyarország"-ot ...jelképező malom felépítése. A képviselőtestület ugyanis elhatározta, hogy a revíziós gondolat támogatására Szarvason, az Arborétummal szemben, emlékművet állítanak fel. Elképzelésük szerint az éppen Triánon előtti Magyarország földrajzi közepén lett volna. Az emlékmű egy malom kicsinyített mása, mely az Isten malmai lassan örölnék szőlést jelképezte volna. Az emlékhely területére 1200 négyszögölt szavaztak meg./16/
Az emlékmű fel is épült.

Egyre nagyobb szerepet kapott a fasiszta ideológia dicsőítése is. 1932-ben pl. egy vezércikk Mussolini hatalomra jutását értékeli. Olvashatunk Hitler uralmát, dicsérő cikket is. Az egyik újság éppen a kommunista írók munkáit elégető Hitler-rendszert dicséri. A kommunista szerzők műveinek megsemmisítését azért tartja jó, helyes cselekedetnek a cikkíró, mert az erkölcsi lazulást ezek a művek terjesztik.

Jellemző a kommunisták elleni fellépés is. Amikor 1930. júniusában szarvasi kommunistákat tartóztattak le, a Szarvasi Közlöny igyekszik a közvéleményt a mozgalom ellen hangolni. A kommunistákat nemzetközi kalendoroknak nevezi, akik "miazmás eszmékkel, alattomos maszlagolással" kerítik hatalmukba az embereket. dr Zerinváry Szilárd járásbíró, aki az 1931. évi országgyűlési választások kormánybiztosának helyettese, is szükségesnek tartja, hogy véleményt mondjon a letartóztatásokkal kapcsolatban. Szerinte azért lehet az ilyen eszméknek tápteleje, mert a szarvasiak nem politizálnak, közömbösek. A szarvasi polgár,- írja Zerinváry-"gondoskodik családjáról, malacot és baromfit nevel, lehetőleg házat is vesz, azután megöregszik és meghal. Slussz!" Pedig ez így nem mehet tovább, mert akkor jön a kommunizmus! fenyegetődzik az író. Zerinvárynak igaza van a polgárság közömbössége, anyagi

jólétet hajszoló magatartásának bírálataiban. A politizálás azonban a cikk írójának fogalmai szerint erős jobboldaliságot jelentett, legalábbis későbbi tettei erre utalnak. Erősen jobboldali magatartású, a fasizmus híves kiszolgálója volt. Politikai magatartására jellemző, hogy mint a Magyar Élet Pártja képviselőjelöltje, földosztást is ígért a parasztoknak. Természetes, hogy a program rokonszenves volt, Zeninváryt megválasztották, aki azonban mint képviselő teljesen "megfeledezett" korábbi ígéretéről./17/

Az országgyűlési választások során egyébként is a korábban viszonylag enyhe hangvételű munkásellenes cikkek rendkívül éles hangúak lettek.

A kormánypártnak politikája, illetve ideológiája terjesztésére 2 ujságja is volt: A Szarvasi Közlöny, és a Szarvasi Ujság.

A Szarvasi Közlöny tulajdonosa vitéz Praznóczy Béla, szerkesztője a már említett Tokay Lajos orvos. Mindketten az Egységes Párt tagjai. A lap főleg az értelmiségieknek íródott. A tárgyalt időszakban elég keveset közöl a lap az iparosok, kereskedők, kisparasztok stb. sorsáról, nyomozásáról. Annál több viszont a kormány politikáját, rendeleteit értékelő, dicsőítő cikk. Gyakran találunk éles hangú kirohanásokat a SZDP ellen is.

A Szarvasi Ujság 1932. december 25-én indul, független politikai napilapnak vallja magát. A napilap-jelleg újdonság, mert a másik 2 korabeli szarvasi ujság hetilap volt. E sajtóorgánum sok külpolitikai hírt közöl, van közgazdasági rovata, mely azért is fontos, mert közli a piaci árakat. A lap, célját tekintve, az ifjúság lapja, az új generáció ujság-

ja akar lenni- vezeti be a lapfőigazgató, és szerkesztő egyik cikkét. Ez a cél az újság olvasása közben nem érzékelhető különösebben, viszont a kormány- pártiság ennél inkább.

b./ A kormánypárton belüli ellenzék: A Kisgazdakör
A Kisgazdapárt megszervezése

A kormánypártnak az említett 1926. évi választások után számolnia kellett a Borgulya-frakcióval. A volt országgyűlési képviselő, mint fentebb említettük, erős kézzel próbálta híveit megtartani. Igaz, ez nem ment mindig könnyen, „pártvillongásról” is értesülünk a Szarvasi Közlönyből. Az újság a Kisgazdakör- ez jelentette a Borgulya- tábor tömegbázisát- egyik gyűléséről tudósít, illetve egy kilép. levelét közli. A Kisgazdakört elhagyó arra hivatkozik, hogy a tapasztalt egyenetlenkedés miatt hagyja el a szervezetet. Egy hét múlva viszont e levél cáfolatát olvashatjuk, vagyis azt, hogy a távozó nem békét, keresett az új közösségben, hanem állást remélt, s azt meg is kapta. Egyébként pedig, állítja a cáfolat, a Kisgazdakör állandóan új meg új tagokkal gyarapszik, tehát egy ember távozása még nem bizonyítja a Kisgazdakör nehézségeit./18/

A két levél, mint láttuk, ellentétes véleményt tartalmaz, melyből mindenképpen levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Kisgazdakör egybetartása nem volt könnyű feladat, s ki itt tag volt, többnyire önzetlenül volt az, bízva abban, hogy egyszer majd a Kisgazdák megint önálló politikai pártot szervezhetnek.

A gazdasági válság előrehaladásával valóban hamarosan felcsillant egy önálló párt megszervezésének lehetősége. Bethlen pártja bomladozni kezdett: „A válság elsősorban a párt agrárius illetve kisgazda csoportjaiban keltett politikai visszhangot. Agrárkörökben egyre határozottabban növekedett az elégedetlenség, s...a közalkalmazotti és értelmiségi rétegek...élénken reagáltak erre az ellenzéki hangulatu mozgólódásra.”/19/

Békés megyében 1929. őszén a kisgazdák békéscsabai gyűlésén már elhatározzák a Nagyatádi-féle Kisgazdapárt felállítását. Ennek érdekében más megye parasztjaival is kapcsolatot keresnek Békés kisgazdái./20/

A Szarvasi Hírlap egy hét múlva már kiterjedt szervezkedésről számol be:/21/

"Békés megyei kisgazdák ellenzéki szervezkedése.. teljes erővel folyik. Borgulya Pál kisgazda képviselő áll a mozgalom élén...ma már több tiszántúli megyére is kiterjed a szervezkedés. A kisgazdákon kívül sok iparos, kereskedő, és é lateiner is csatlakozott a mozgalomhoz."

A fenti idézet is különböző osztályok, rétegek politikai aktivitását mutatja: iparos, kereskedő, értelmiségi egyaránt elégedetlen az Egységes Párttal, s új, ellenzéki pártot keres.

Az új szervezkedés először gazdasági igényeket, hangzott, majd a titkos választójog követelése is előtérbe került. 1930. elején a kisgazdák mezőberényi gyűlése már ezt követeli. A titkos választójog ugyanis, érvelnek a kisgazdák, kik követelésükkel a megyei Törvényhatósági bizottságot is felkeresik, a demokrácia megnyilvánulásának egyik formája, amely országunkat a külföld előtt is jobb színben tünteti fel./22/

Ilyen előzmények után alakult meg Békésen 1930 őszén a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt./23/ Már elnevezésében is utalás van arra, hogy nem osztálypárt akar lenni. Az alakuló ülés programja is ezt mutatja: revízió, titkos választójog, kartellek, bankok megrendszabályozása, mezőgazdaság fejlesztése stb. Mint a programból látható, főleg agrárius követelésekről van szó, de emellett olyanokról is, amelyek nemcsak a mezőgazdasággal foglalkozó-

kat vonzzák: pl. revízió, kartellek elleni harc, választójog stb.

A Kisgazdapárt helyi vezetője a már említett Borgulya Pál lett. Azonban a különbség alkalmakkor bekövetkezhettek politikai kudarcok miatt Borgulya Pál lemondott, s helyette Tyepliczky János lett a párt elnöke./24/Az új elnök feladata a párt egységének biztosítása, s a tömegbázis növelése volt. E munkát Tyepliczky János nagy igyekezettel, de nem különösebben nagy eredménnyel végezte.

A párt a kisebb tanyatelepüléseken kisgazdaköröket szervezett, ahol politikai előadásokat, gyűléseket tartottak. A kisgazdakör felszereléséhez néha könyvtár, illetve egy-egy biliárdasztal is tartozott. Ilyen eszközökkel is próbálta a párt a tagokat megtartani.

A Kisgazdaisíjnak önképzőkörre, mint az elnevezés is mutatja, a fiatalságot próbálta tömöríteni, annak ismereteit gyarapítani. Elsősorban a gazdálkodási ismeretek bővítése volt a cél.

Itt kell említést tenni a 3.helyi sajtóról, a Szervasi Hírlapról. A lapfőigazgató dr. Robitzek Jenő, szerkesztő Orosz Iván. Bár mindketten az Egységes Párt tagjai voltak, az újság nemcsak a kormány szájafele szerint ír. Nagy rokonszenvvel beszél a lap a válság által sújtott szegényekről: cselédekről, napszámosokról, parasztokról, iparosokról. Cikkei után "agrárius", újságnak lehet nevezni. Olvashatunk az újságban azokról a választási manőverekről, csalásokról is, amelyekről a Szervasi Közöny még említést sem tesz. Az újság így bizonyos ellenzéki hangot is megüt a hivatalos kormánypolitikával szemben.

c./ A Szociáldemokrata Párt

Jól szervezett, komoly politikai erőt képviselt Szarvason a tárgyalt időszakban a Szociáldemokrata Párt. Régi alapszervezet, tapasztalt kapcsolatokkal, hiszen az alapítás éve 1890, s így a gazdasági válság előtt már nagy harci multtal rendelkezett. A tagok között mezőgazdasági és ipari munkásokat, kubikosokat, kisparasztoakat, iparosokat találunk.

A párt helyi elnöke Tóth György gépész, aki funkcióját jó szónoki és szervezőképességének köszönhette. Az utóbbira különösen szükség volt a párt összetartásánál, hiszen annak működését a hivatalos szervek minden eszközzel akadályozni igyekeztek. Az ellenforradalom első 10 évében pl. a pártnak nem engedélyezték gyűlés megtartását./25/ Fontos szerephez jutottak még a párt irányításában Janecskó Pál, Kelcsi János, Csicsely Pál, Janurik Mihály. Csicsely Pál ugyancsak jó szónok hírében állt, szótehetségével gyakran tett nagy szolgálatot pártjának.

Fontos tömegbázisa volt az SZDP-nek a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének szarvasi csoportja. Ez a legfejlettebb szakszervezet. Célja elsősorban, ami a válság alatt érthetően előtérbe került, az építőipari munkások számára munkaalkalom teremtése. A vezetők közül ki kell emelni Farkas János, Kohut János, Ravasz Ferenc, kőműveseket, Balczó Pál ácsot és Kiszely Mihályt, aki az építőmunkások titkára is volt.

A Körösök vidékén fekvő Szarvason laktak kubikosok is, hiszen a gátépítéshez, folyamszabályozáshoz, gátjavításhoz, csatornák építéséhez az ő szakértelmüket vették igénybe. Számuk pontosan nem ismeretes. Az emlékezet 5-600 szarvasi kubikosról beszél, egy hivatalos irat azonban sokkal többet említ./26/ Félrezerre mindenesetre tehetjük a számukat.

A válság alatt éppugy munkanélküliség a sorsuk, mint sok más emberré. Az aratáskor, kapáláskor ők is beállnak a többi mezőgazdasági munkás közé, hogy megszerezzék a téli élelemre valót. Ha a munka elfogy, távolabbi vidékeken próbálnak szerencsét. A vándorlás során természetesen könnyen kerültek kapcsolatba különböző szociálista eszmékkel, s lettek azok megbízható harcosai, terjesztői.

A szarvasi földmunkások szövetségében fontos szerepet játszott Sulyan Mihály, Groszki János, Kelcsi János kubikosok. Az utóbbi régi munkásmozgalmi múlttal rendelkezett, 1905-ben pl. a budapesti országos földmunkás értekezlet küldöttje volt./27/ Kelcsi János sokat segített tapasztalataival az SZDP-nek, s mellett új, forradalmi generációt is nevelt. Sokan vallották mesterüknek, többek között Valastyán Istvánt is.

A Szociáldemokrata Párt azonban a földművesek körében is támaszra lelt. Különösen "fertőzött" terület volt Sír-tó, illetve a bezinai tanyavilág./II. és III.külkerület./ A Sír-tónak illetve Bezinának nevezett dűlősorokon néhány holddal rendelkezők, vagy földnélküliek laktak. Közülük sokan eljutottak a kommunista eszméig is, mint pl. Csicsely Pál, Valastyán István, Petrás Mihály.

A SZDP helyi szervezete, az országos vezetőség politikájának megfelelően dolgozott, szervezkedett. Harci eszközei igen változatosak voltak: memorandumok átadása, sztrájk szervezése, gyűlések megtartása, a különböző jellegű választásokon való részvétel, kulturális tevékenység stb. Ezekkel a módszerekkel próbálta a SZDP befolyását érvényesíteni.

A memorandumok átadására főleg gazdasági ügyekkel kapcsolatban került sor. Az építőmunkások helyzetére próbálta a párt ezzel a módszerrel felhívni a figyelmet.

Mivel több akcióról van szó, ezekkel külön is foglalkozunk.

A párt által szervezett gyűlések két témakört ölelnek fel. Az egyik a politikai jogok, a másik gazdasági nehézségek orvoslásának követelése. Természetesen a SZDP harcát a helyi uralkodó osztály nem nézte tétlenül.

1930. január végén Békéscsabán 3 napos gyűlést tartott a szociáldemokrata Párt. A gyűlésen többek között Peyer Károly a földreformról, az ipari és földmunkáság összefogásáról is beszélt. A munkásság felszabadulása azonban "az általános, egyenlő és titkos választójogon keresztül vezet"- mondotta. Ugyancsak ezt a követelést hangoztatta az MSZDP az 1930 szeptemberben megtartott kongresszuson./28/ E követelés támogatására szerveztek meg Szarvason 1930. október elején egy politikai gyűlést.

A gyűlésen Szeder Ferenc országgyűlési képviselő beszélt. Szónoklatában kitért a különböző osztályok, rétegek gazdasági követeléseinek támogatására, de beszédében fontos szerepet kapott az általános és titkos választójog követelése is./29/ A helyi lapok nem közlik a gyűlésen résztvevők létszámát, de az egyik ujság elégedetten állapítja meg, hogy az összejövetelen kommunistellenes jelszavak: "Le a kommunistákkal! A magyar munkásmozgalom nem a bolseviké!"- is elhangzottak. Ennek ellenére,- s ez mindenképpen a politikai demonstráció sikerét tükrözi-, a Közlöny egy vezércikkkel szentel a Szeder- beszéd elemzésének. A lap demagógiával, felelőtlenséggel vádolja, a szociáldemokratákat az általános titkos választójog követelése miatt./30/

Néhány hónap múlva a fenti lap újabb írást szentel a szociáldemokraták elleni támadásnak. Az ujságcikk a párt befolyását, a tömegekre gyakorolt hatását akarja ellensúlyozni azzal, hogy a munkásság hovatartozását próbálja elemezni. Érdeemes megismerkedni az írás néhány gondolatával./31/

"A magyar földmunkásoknak és mezőgazdasági népességnek általában ugyancsak a polgárság táborában van helye, mert a mezőgazdasági üzemben nincs helye a szakszervezeti alapon való szervezkedésnek, mert a munkabér...annyira különböző az igények sokfélesége folytán, hogy ezt lehetetlen-ség volna szakszervezeti kollektív szerződésekben szabályozni.

A mezőgazdasági népesség tehát a polári rendbe tartozik, és nem a proletárság sorba...A vidéki gazdatábor a városi polgárság mellett ugyancsak a polgárságba tartozik."

Polgárság alatt a Szarvasi Közlöny mindig a kormány támogatókat értette. Az újságcikk a mezőgazdasági munkásokat, cselédeket, kubikosokat szeretne volna meggyőzni, hogy igényeiket nem lehet közös nevezőre hozni, a munkabért esetleg "kollektív szerződésben szabályozni", tehát a szervezkedés már eleve helytelen, helyük a kormányt támogatók között van.

A "vidéki gazdatábor" kifejezés nyilván azokat a kis-, és középbirtokosokat jelentette, akik a gazdasági nehézségek miatt a szociáldemokratákhoz csatlakoztak. /A gazdagabbak hovatartozása nem jelenthetett problémát, hiszen ők a válság alatt is viszonylag jól éltek, s így kormánytámogató szándékukkal sem lehetett baj./

Az újságíró szándéka világos: a szociáldemokraták választási eredményeit /tul vagyunk a megyei törvényhatósági választás sikerein, melyekről más helyen szólunk/aggodalommal töltötték el a helyi uralkodó osztályt, s így próbálták a szó erejével leválasztani a munkásságot és a csatlakozó kisgazdákat a Szociáldemokrata Pártról. A leválasztási szándék azonban kudarcot vallott. A Párt tömegbázisa növekedett.

Az említett választójogi gyűlés mellett nagy mozdulás volt a párt szervezete kisgazda-gyűlés, melyről a gazdasági harcokkal kapcsolatban esik szó.

A párt, az országos utasításnak megfelelően sztrájkot is szervezett. Amikor 1932. április 7-én a kormány betiltotta a Népszavát, a szarvasi munkásság is félórás sztrájkkal tiltakozott. Igaz, a tiltakozás nem járt semmiféle incidenssel, vagy összeütközéssel a hatóság embereivel, de mindenképpen a helyi munkásság fegyelmezettségét, aktivitását bizonyítja. Egyben e demonstrációval megvalósult az ipari munkásság és a vidék akciógysége is./32/

A szociáldemokrata párt kulturális tevékenysége, s a különböző szintű választási küzdelem, jelentősége miatt külön fejezetet érdemel.

d./ A kommunisták tevékenysége

A SZDP mellett a Horthy-rezsim ellen harcoló leg-haladóbb erő a Kommunisták Magyarországi Pártja volt. Kommunista sejtek szervezésével, majd a Szociáldemokrata Pártba és a szakszervezetekbe beépülve vívta harcát a rendszer ellen. A párt felhasználta a magát kommunistának ugyan nem valló, de azokkal rokonszenvező szociáldemokrata párttagok, szakszervezeti tagok segítségét. A felhívások, röpiratok terjesztése főleg ezek segítségével vált lehetővé, hiszen kevésbé voltak ismeretek- legalábbis tevékenységük kezdetén, a rendőrség előtt.

A kommunista mozgalomnak Szarvason nagyon fontos segítője volt a helyi ÁFOSZ-fiók, melynek részvényesei csaknem kizárólag a föld-, és mezőgazdasági munkásság sorai-ból kerülnek ki. Ebből következik, hogy "valóban a kommunisták menedék helyének" lehet tekinteni ezt az elsősorban gazdasági

célzattal működő szervezetet. Itt jutott rendkívül nagy szerep Janecskó Pálnak, az ÁFOSZ ügyvezetőjének, aki a kommunista mozgalom egyik vezetője volt, s aki helyiséget, gépet, papírt tudott biztosítani, a kommunista röpiratok másolásához. Így vált lehetővé, hogy egy-egy közvetítő, mint pl. Skultéti János, Valastyán segitőtársa, egy-egy alkalommal 200-300/!/ röpiratot is kaphatott terjesztésre, hiszen azok előállítására jó lehetőség volt./33/

Mint ismeretes, a Tanácsköztársaság leverése után a KMP hamarosan elkezdte a kommunista sejtek szervezését. Ezek segítségével fejtett ki propagandát a fennálló rendszerrel szemben.

Szarvason már 1923-ban létrejött egy illegális sejt, amely dr Kiss Jenő ügyvéddel tartott fenn kapcsolatot. Később több, 5-6 tagu sejt alakult. Vezetői közül kiemelkedik Valastyán István ács, Janecskó Pál, Klucsajr Mihály borbély, Medvegy Mihály kőműves tevékenysége./34/

1829-28 közötti nagy letartóztatások idején Szarvason is folytak kihallgatások. A Budapesten dolgozó Oroszki János ennek esett áldozatul. A fővárosból röpiratokat hozott, amelyeket Halásztelken elrejtett. A nyomozók követték, de amikor le akarták tartóztatni borotvával ön - gyilkosságot követett el. A kísérlet azonban nem sikerült, s így felgyógyulása után Oroszki a csendőrök kezére került./35/

A KMP második kongresszusa után a Szarvas környéki illegális munkát a Tisza-menti területi Bizottság irányította./36/Vidékünkön azonban hamar letartóztatásra került sor, melynek oka a konspirációs szabályok be nem tartása volt: a szarvasiak levélben értesítették a mezőtu-

riakat az Uroszki János és Lustyik Mátyás által hozott röpiratokról. A júniusi letartóztatások során szolnoki, mezőturi és szarvasi kommunisták kerültek a nyomozók kezére./37/

Ezzel azonban a letartóztatások nem fejeződtek be, hiszen a szarvasi csoport elővigyázatlanságának lett áldozata Földes Pál csepeli gyárigazgató, ki tulajdonképpen a szervezkedés feje volt. Így az államhatalom képviselői, kik Földes lakásán röpiratokat, könyveket találtak, súlyos csapást mértek a mozgalomra. Földes Pál 3 évi fegyházbüntetést kapott, s ugyan-csak bebörtönözték a magukat kommunistának valló szarvasiakat is./38/

1931-ben egy békéscsabai csoporttal tartottak kapcsolatot a szarvasiak. Ennek a sejtnek a vezetője Friedmann Béla egyetemi hallgató volt, ki Franciaországból tért haza. Nem lévén tisztában a hazai viszonyokkal, igen nyíltan szervezkedett, agitált, tüntetést szervezett /pl. 1931. ápr. 7-én/ s ez juttatta rendőrkézre. Röpiratokat, könyveket, ujságokat találtak nála, melyeket már nem volt ideje szétkaldeni. Friedmann 6 hónapra ítélték, társait azonban felmentették. A rendőrség nem derítette ki a szervező szarvasi kapcsolatait, mert szarvasit nem tartóztattak le lebukása során./39/ Az enyhe ítélet viszont arra enged következtetni, hogy a szervezkedés még igen kisméretű lehetett, mert hamar felfedték.

A statárium kihirdetése után egyre nehezebb lett a kommunisták tevékenysége, hiszen a szervezkedés résztvevőire halálos ítéletet is ki lehetett szabni. A korábbi letartóztatások is nagy vérvesztességet jelentettek a munkásmozgalomra. 1932. őszén ismét nagy letartóztatási hullám indult el, melynek többek között mezőturi, békéscsabai kommunisták estek áldozatul. Mivel a szarvasi mozgalom is ezekkel a városokkal volt kapcsolatban, így a fenti rendőri tevékenység a helyi mozgalmat is visszaszorította. Ez természetesen csak nagyobb óvatosságot eredményezett a kommunistáknál, de nem jelentette a meghátrálásukat.

Szarvason a válság időszakában nem került sor nagyobb tömegmozdulásra. Ennek egyik oka az lehet, hogy a Szociáldemokrata Párt igyekezett gazdasági nehézségek miatti felháborodást békésebb mederbe terelni, a feszültséget memorandumok átadásával, szervezett gyűlések megtartásával leszerelni. A másik ok, hogy munkásaink /pl. a kubikosok, építők/ többnyire vándormunkások voltak, s így más helyi megmozdulások szereplői lettek.

Igy z, a kommunisták Szarvason is próbáltak tömegmozdulást szervezni, pl. minden évben meg akarták tartani a május 1-i felvonulást, azonban a helyi hatóságok ennek megtartását nem engedélyezték. Ha már 3 ember együtt ment, mindjárt közbeléptek a helyi államhatalom képviselői. Ennek ellenére a munkások a Fepi-kertben, vagy valahol a Körös-parton gyűltek össze, ahol már nem vigyázták őket a csendőrök./40/

3./ Gazdasági küzdelmek

A világgazdasági válság, többek között, nagy munkanélküliséget hozott, így előtérbe kerülnek azok a mozgalmak, melyeknek célja munkaalkalom kiharcolása-, vagy korábban- nagyobb fizetés, jobb munkakörülményeik biztosítása. Ennek a harcnak az élén az építőmunkások álltak, akik azonban maguk mögött tudhatták a kubikosok vagy a mezőgazdasági munkások, napszámosok támogatását.

A nagyobb fizetés eléréséért volt egy megmozdulás 1929 áprilisában. A helyi ujság arról tájékoztat, hogy a helyi Tessedik Sámuel középfolku tanintézet békuzugi gazdaságában sztrájkolnak az ott dolgozó ácsok, napszámosok, kőművesek. A sztrájk oka az, hogy a munkások nagyobb bért követelnek. A vállalkozó nem engedett, inkább sztrájk törőket hozatott más városokból. Most azonban győzött a munkásszolidaritás: a sztrájk törők nem vették fel a munkát. A vál-

A vállalkozó végül kénytelen volt munkásaival egyezkedni a sztrájk teljes sikerrel járt, nagyobb lett a kereset./41/

Ez a megmozdulás, mint láttuk nem munkasikerként folyt, hanem a nagyobb jövedelmért. Pedig a későbbi kereset-
hez viszonyítva az építők bére elég jónak mondható: 5 pengő
naponta. A válság azonban hamarosan a felére csökkenti ezt
a jövedelmet, ahogy erről egy szolgabírói jelentés is be-
számol./42/ A bércsökkenés eredményezi az építőmunkások
1930. évi akcióját, amely azonban az előbbinél kevésbé radi-
kális lépés volt, bár nagyobb néptömegek kívánságát fejezte
ki.

Ismeretes, hogy az MSZDP 1930 szeptember elsejé-
re, különböző okok miatt felvonulást, na gyűlést tervezett.
Mivel a kormány a felvonulást betiltatta, a felhívás cse-
des sőtára szólt./43/ A felvonulást persze nem lehetett min-
denütt békés mederbe terelni még vidéken sem. Gyulán, Békéscsa-
bán pl. összeütközés volt a karhatalom és a munkások között.
Orosháza és Szarvason memorandum átadására került sor./44/

A főszolgabíró a SZDP 8 tagu küldöttsége kereste
fel, s átadta a munkásság memorandumát. A Szarvasi Közlöny,
mely e hirt tudtul adja, nem beszél az átadott irat tartalmáról,
csak dicséri a munkásságot azért, mert nem tüntetett./45/

A másik helyi ujság közlékenyebb. Elműndja, hogy
a vármegye gazdasági bizottságának ülésén Tóth György tör-
vényhatósági tag átnyújtotta a szarvasi munkásság memorandu-
mát, amely az alábbi követeléseket tartalmazza: közmunkák
indítását, külföldre menő munkások utlevelének gyorsabb in-
tézését, munkanélküli segélyt, 8 órás munkanapot.

Amint látjuk, egyelőre gazdasági igények kielégí-
téséről van szó. Ige, a követelések, s a beadvány hangneme

igen határozott: "A munkásság- idézi a lap-, elérkezett a végső ponthoz...utolsó próbát tesz, tud-e valamit elintézni."/46/

A beadvány nem érte el célját. Se a község, se a vármegye nem segített, ugyanis a munkásság sorsa egyre bizonytalanabb:

"Ma már sokan ott állnak a tél küszöbén ...és semmi kilátásuk a munkára, a keresetre. Ezeknek az embereknek a nyomora a legborzslmasabb vészkiáltás"-tudósít a Szarvasi Hírlap./47/

1931 tavaszán tüntetések vannak Vésztőn, Tótkomlóson Békéscsabán. A szarvasi munkásság nem mozdul. 1931.

zeptember 24-én azonban az építőmunkások újabb kérvényt írnak, de most már az alispánt keresik fel emlékiratukkal./48/

"Szarvason építőipari vállalkozók kb. 110-en vagyunk évek hosszú sora óta, nagyritkán jutunk munkához"-kezdődik a levél. Majd kéri az alispánt, rendelje el Szarvason az építőipari munkákat, tatarozásokat. Az alispán október elején egy levélben arra kéri a szarvasi képviselőtestületet, hogy a téli munkáknál vegyék figyelembe az építőipari munkások kérését. Az előljárásság tudomásul veszi az átiratot, ennél több azonban nem történik. Ezt bizonyítják azok a kérvények, amelyeket a községi iratok között lehet találni./49/

1933 márciusában az építőmunkások ismét kérvénnyel fordulnak a képviselőtestülethez. A dokumentum szinte összefoglalja a munkásság minden sérelmét, s elmondja a követeléseket is. Érdemes éppen azért részletesen is megismerkedni a kérvény szövegével:

"Eszteendők óta ostromoljuk a beadványsinkkal...a kormányhatóságokat, a közigazgatás vezetőit, mindhiába...

ki kell jelentenünk, hogy nem bírjuk tovább... a szó szoros értelmében éhezünk. Bennünket sújt a világgazdasági válság legjobban...Itt a tavasz, s semmi jel arra, hogy megindulna az építkezés. Nem lehet látni erre semmi előkészületet..dolgozni akarunk, hogy emberi módon megélhessünk...Igényt tartunk arra, hogy az önhibáján kívül munkanélkülivé vált építőmunkásokat emberséges munkanélküli segéllyel lássák el. Ujra hangsúlyozzuk, nem bírjuk tovább!"

Amint a kérvényből látható, az építőmunkások két követeléssel lépnek fel:vagy munka, vagy munkanélküli segély. Van azonban a munkaidőre is egy javaslatuk: Legyen 40 órás munkahét, mert ezzel csökkenthető volna a munkanélküliség, hiszen több embert lehetne foglalkoztatni.- Szép példa ez a munkásszolidaritásra is.

A munkásságnak ezt a megmozdulást nem lehet csak szervezési kezdeményezésnek mondani, mert az év elején másutt is hasonló szövegű kérvényt nyújtottak be a munkások, tehát ez is központilag szervezett akció, mint korábban a memorandum átadása./50/

A szervezési képviselőtestület 1933. júniusában hosszú várakozási idő után tárgyalja a beadványt. Az ülésről felvett jegyzőkönyv sajnálattal állapítja meg, hogy mennyire nehéz az építőmunkások helyzete. Az elfogadott javaslat szerint az előljáróság az aratási munkák lezajlása után- ezek bizonyos keresethez jutattják a munkásságot-, kérni fogja a lakosságot, hogy segítse munkához a kérvényezőket. Egyben olyan határozat is születik, hogy a község, anyagi lehetőségeihez mérten, tataroztatni fogja a középületeket. A harmadik mód a segítségre: folyamodás a vármegyéhez.

A képviselőtestület jóindulata azonban kevésnek bizonyul. Novemberben újabb kérvényt írnak a munkások, azzal a javaslattal, hogy felváltva foglalkoztassák őket, s így mindenki némi keresethez jut./51/

A kérvényt újabb támogatás, ígéret követi, azonban a munkanélküliség, a nyomor tovább kísért: nem sok a változás.

Az építőmunkásokéhoz hasonló akciókkal nem találkozunk sem a mezőgazdasági munkásság, - igaz az eredetét tekintve nagyon változó tömeg - sem a kubikosok részéről. Pedig az utóbbiak között, mint fentebb láttuk, nagy munkásmozgalmi multtal rendelkező, egyének vannak. Hogy esetleges szervezett fellépésüket elkerüljék, minden év elején megjelenik a hír a gátjavításokról / amelyekre egyébként a téli rongálás miatt szükség is van/, vagy pedig utjavításról, - melyhez szintén bizonyos szakértelem szükséges. Többször kecsegtetik a kubikosokat a szikes földek javításával is. Amíg az előbbi^{ből} valami mindig megvalósul, a földjavítás mindig elmarad. Pedig ez a kisgazdák kívánsága is, hiszen jobb földön több a termés./52/

Munkanélküli kubikosokat 1932 végén enlgetnek először a hivatalos iratok. 230 munkanélkülről tudunk. Űgyüket még a képviselő is magáénak érzi, mert küldöttséget vezet Gömbös miniszterelnök elé, aki gátmunkát helyez kilátásba. Sem ebből, sem az őszre ígért dígózásból nem lett semmi. A különböző ígéretekkal, helyel- közzel jutatott szakmunkák segítségével sikerült a kubikosok elégedetlenségét leszerelni./53/

Egyre határozottabb fellépést tanusítanak szervező kisgazdák. 1929 júliusában egy kisgazdák által szervezett gyűlésről értesülünk./54/ A szónok Borgulya Pál, a volt képviselő. A téma főleg a gazdasági bajok orvoslása: kölcsön, kedvezőbb vámtarifa, értékesítési lehetőségek javítása.

Elhangzott azonban, s ez már politikai igény, hogy "a kormány térjen demokratikusabb irányba...Ha párnázott ajtókra találunk, akkor követelni fogunk."

1929 őszére már kilép a járási keretből a fenti igény hangoztatása. A megyei Kisgazdák Egyesületének rendkívüli közgyűlésére már 30 tagu szarvasi küldöttség utazik Borgulya vezetésével. Ő is az egyik szónok. Beszédében a fent említett követeléseket ismétli meg, de előtérbe kerül a takarékoság hangoztatása is./55/Az utóbbi szükségességére egy konkrét példát is mond: a budapesti osztrák követségen 3, a bécsi magyar külképviseleten 27 alkalmazott van.

A békéscsabai gyűlés azonban nemcsak gazdasági ügyekkel foglalkozott, hanem már előre is lépett, az önálló politikai párt megszervezésének első lépése volt. Itt vetődött fel ugyanis, mint korábban már erről szó esett, az új külön párt megteremtésének gondolata.

1930 áprilisában megfigyelhető az iparcikkek árának szabályozását óhajtó igény, sőt, - hiszen már nem vagyunk messze időben sem a békési gyűléstől, - a tisztviselők számára létminimum követelése. A takarékosági program lényege: "A legnagyobb fizetés se lehessen nagyobb, mint a létminimum háromszorosa."/56/

Ezek a gazdasági követelések a válság alatt mindvégig jellemzik a kisgazdákat. Sőt a gazdasági nehézségek növekedésével, újabb követelések is járulnak az előbbiekhez. 1932 őszén a Kisgazdapárt ülést tart, s ezen szinte csokorba foglalják mindazokat az igényeket, sérelmeket, melyek a kisgazdaságokat érték:/57/

- 1./ Kartellek letörése, az agrárrolló csökkentése
- 2./ Hitelek, kamatok csökkentése

- 3./ Rozsda-, és hógutaként szenvedett parasztgazdaságok adójának csökkentése
- 4./ Export növelése
- 5./ Az oltóanyagok, a növényi védegszerek árának csökkentése
- 6./ Földhöz jutottaknál a megváltási ár csökkentése
- 7./ Takarékoság, álláshalmozás felszámolása
- 8./ Gazdemoratórium 1933. október 31-ig.

A fenti követelések lényegében 3 csoportra bonthatók. Vannak olyanok, melyek már kezdettől szerepelnek pl. takarékoság, kedvezőbb értékesítési lehetőségek.

A másik csoportba az esetenként jelentkező bajok tartoznak pl. a rozsda-rt szenvedett parasztgazdók segítése. Még eddig nem hangoztatott követelés viszont a földreform során keletkezett "birtokok" tulajdonosai problémáinak a felkarolása.

A Kieg. Zdapárt gyűlése után alig két hónapra a Szociáldemokrata Párt is hasonló megmozdulást szervez/1973/ 1932. november 13-án. Az összejevetel megtartását a szolgabíró, - beiktatását nyilván nem merte az adott politikai viszonyok között-, 3/411 és 1/2 1 között engedélyezte. A főispánhoz írt jelentésében a főszolgabíró elégedetten állapította meg, hogy a gyűlésen csak 300 ember jelent meg. Pedig ez a szám nem a kis érdeklődésnek tulajdonítható, - a jelentés egyébként is bár híven beszámol róla, így ekszik a gyűlés jelentőségét kisebbiteni - hanem ahogy Csicsely Pál megnyitója elmondja, annak, hogy az engedélyezett időpont éppen munkaidőre esik, másrészt pedig a szolgabíró nagyobb helyiségben nem engedte meg a gyűlés megtartását. A megnyitó tehát egészen más megvilágításba helyezi a létszám alakulását. A nagy érdeklődést az is mutatja, hogy a hallgatóság többször szakította meg a szónokot "Halljuk!" Ugy van!"közbekiáltásokkal.

A gyűlésen budapesti küldött szónokolt, s a parasztgazdák sérelmeit ecsetelte: az olcsó mezőgazdasági termékekről, a drága oltóanyagról, az iparcikkek magas áráról stb. beszélt. Az előadó szerint az államkincstár, a bank és a kartellek az a szentháromság, amely rátelepszik a parasztgazdákra.

Ismét a legégetőbb problémák kerültek napirendre, érthető tehát a hallgatóság reagálása, érdeklődése. A követelések azonban nem találtak meghallgatásra. A külön-böző kormányintézkedések átmeneti enyhülést hoztak. A régóta várt gazdarendelet csak 1933 végén, tehát jóformán a gazdasági év lezárásakor jelent meg./58/

4./ Választási harcok

A gazdasági ellentétek éleződése a politikai erőviszonyokat is megváltoztatta. Egyre aktívabb a Szociáldemokrata Párt, 1930-ban a kisgazdák önálló párttal jelentkeztek. Élénkült a kommunista mozgalom is. Szarvas politikai, társadalmi életét is ez jellemzi. A gazdasági nehézségek miatt átrendeződnek politikai erők, az Egységes Párt rováására.

1929 elején úgy látszott, hogy Szarvason a kormánypárt hatalma, befolyása meginghatatlan. Az év elején megválasztott képviselőtestület ugyanis teljesen az Egységes Párt jelöltjeiből alakult. Igaz, másként nem is lehetett volna, ugyanis a Kisgazdakör alig indított jelöltet, a Szociáldemokrata Párt pedig, tiltakozásul a kormány politikája ellen, visszalépett./59/

A Szarvasi Közlöny azonban nem vesz tudomást arról, hogy miképpen történt a jelölés, az Egységes Párt győzelmét természetesnek tartja. A képviselőtestületi tagok

névsorát közölve ugyanis a következőket írja:

"...ki a helyi viszonyokkal félig-meddig is tisztában van, a benne szereplő személyekről képet alkothat magának, hogy milyen óriási tulsulyban van a Polgári Párt."/60/

Ebből az idézetből úgy tűnik, hogy Szarvason nincs semmilyen ellenzé, a választások nem kavarják fel a politikai kedélyeket. Pedig az őszi megyei törvényhatósági választások éppen az ellenkezőjét bizonyítják. Igaz, közben a kormány politikájában is történt néhány olyan figyelemre méltó mozzanat, amely a későbbi választási eredményekre is kihatással volt.

Mint ismeretes 1929 októberében Magyarország nagyobb arányú kölcshint szeretett volna kapni Angliától. Mivel ott munkáspárti kormány alakult, Bethlen jónak látta a Szociáldemokrata Párt számára megadni a nagyobb politikai aktivitás lehetőségét. Így kapott pl. Garami Ernő és Buchinger Manó ammesztiát, s hazatérhettek Magyarországra. Az engedékenységgel belpolitikai szándéka pedig az volt, hogy a Szociáldemokrata Párt mérséklően hasson, mintegy "hálából", a munkásmozgalomra./61/

a./ Megyei választások

Ez a megváltoztatott kormánypolitika rögtön éreztette hatását Szarvason is 1929 őszen, a megyei választások alkalmával, melynek során 18 rendes és 9 póttag személyéről kellett dönteni.

A november 3-án lezajló választást nagy készülődés előzte meg, mivel itt már nemcsak a Polgári Párt ajánlotta a képviselőit.

Érdekes néhány nevet megemlíteni a helyi ujság által közölt listáról./62/

Egységes Párt: Raskó Kálmán tanár, dr. Tóth Pál képviselő, Dauda Mihály bíró, Schwarz Gyula földbirtokos, Demcsák János jegyző stb.

Kisgazdakör : Kello Gusztáv lelkész, vitéz Biki Nagy Imre főjegyző, Czinkotszki Márton községi gazda stb.

Szociáldemokrata Párt - Janecskó Pál, Rideg Mátyás, Csicsely Pál, Kelcsi János stb.

Amint megállapíthatjuk, az első két listán elősorban értelmiségiek szerepelnek, illetve azok, akik a község vezetésében közvetve vagy közvetlenül valamilyen szerepet játszanak. A Szociáldemokrata Párt jelöltjei inkább kétféle munkások.

Sajnos, a helyi újságok nem közölnek részleteket az indulók programjáról. Egyedül a Kisgazdakör elképzeléseiből tudunk meg valamit: közéleti tisztaság, takarékoság, közszabadság helyreállítása stb./63/ Ez a nem eléggé kifejtett program azonban kevés szavazatot eredményezett.

A november 3-án megtartott választás nagyon érdekes eredményt hozott. Az I. kerületben a Kisgazdakör, a II-ben az Egységes Párt, a III. kerületben a Szociáldemokrata Párt jelöltjei győztek. Vagyis a szociáldemokraták megkapták a szavazatok 1/3-át!/64/

Ha a községtanácsi választások eredményeivel vesszük össze az 1/3-os többséget, ez igen nagy eredmény.

A Szarvasi Közlöny, melynek egyik korábbi cikkében ezt olvashattuk, hogy a szociáldemokraták ideje már lejárt,⁶⁵ rendkívül elkeseredett hangnemben értékeli a választási eredményt. Szemére veti az Egységes Párt tagjainak közömbösségüket, szervezetlenségüket. Igaz, a vereségnek, az ujság szerint, a titkos választás is okozója./66/ Az ujságcikk szerzője más magyarázatát nem leli ennek az eredménynek, hiszen, mint írja- Szarvason kevés a munkás is, s így nincs aki támogatná a szociáldemokratákat. Munkás valóban kevés van, de ezek szervezettsége döntő volt.

A Szarvasi Hírlap ugyanis a következőket írja a választásokról: "Különösen a kisgazdák és a pompásan szervezett /kiemelés tőlem K.J./ szociáldemokraták vonultatták fel nagy tömegben embereiket."

A Hírlap értékelésével egyet lehet érteni, s ha az ujság más írására gondolunk, akkor még az 1/3-os eredményt is kevésnek tartjuk. Ugyanis a Hírlap, nemcsak a választás fenti tényét közli, hanem azt is elismeri, hogy a politikai csatározás során a "szokásos" csalások is előfordultak november 3-án:

"A Szociáldemokrata Párt az egyik területben a választásokat megpeticionálja, mivel a választási elnökök egyöntetűen visszautasították a szavazók által leadott és előzőleg az alispántól kapott és az alispáni hivatal pecsétjével ellátott szavazólapokat."/67/

A szarvasi választási csalások ügye eljutott a parlamentbe is. Ugyanis Farkas István szociáldemokrata képviselő az egyik ülésen interpellációval fordult a belügyminiszterhez, kérve a szarvasi eset kivizsgálását. A belügyminiszter helyt ad a tiltakozásnak, s a Békés megyei törvényhatósá-

gi választmány az eredményt megsemmisíti, s újabb választásokat rendel el./68/

1930 májusában következett be az újabb összeváltás./69/ Ebben a harcban az Egységes Párt és a Kisgazdakör közösen lépett fel, visszaszorítandó a szociáldemokratákat. Igaz, az uralkodó osztály között létrejött akcióegységet a Szociáldemokrata Párt sem nézte tétlenül, s a választási harc vezetése Szarvasra jött Farkas István is./70/

Méltán vetődhetet fel a kérdés, mi lehetett az oka, hogy egy községi szintű politikai harchoz országos vezetés jön Szarvasra. Az egyik az lehetett, hogy a Viharosok elnyomottjai a Szociáldemokrata Párt egyik tömegbázisát alkották. Volt azonban egy ~~idő~~ igen jelentős másik ok is.

Láttuk, hogy a kormányzat 1929 őszén a korábbinál nagyobb politikai aktivitást, szervező munkát tett lehetővé a szociáldemokraták számára. Ezt az engedékenységet a párt ki is használta.

1930 január 25-27 között került sor Békéscsabán az alföld dolgozóinak értekezletére. Az értekezlet-, melyre Szarvasról Tóth György, Csicsely Pál és Janurik Mihály utazott-, fontos politikai kérdéseket tárgyalta. A Népszava a következőképpen értékeli az eseményt: "első olyan értekezlet, mely községpolitikánk országos megszervezését, egységes szellemét szolgálja." A községpolitika feladata, ahogy azt Bühler József kifejti, a szocialista eszmék terjesztése a nép érdekében való alkotás, bírálat, ellenőrzés. Az előadó ennek a tevékenységnek a módját is meghatározza. Többek között a következőket mondja:/71/

...bekövetkezett annak parancsoló szükségszerűsége, hogy a szocialista mozgalom önkormányzati testületekben /kiemelés tőlem K.J./ is sikraszálljon...a lakosság érdekében."

Vagyis a tagság számára új tevékenységi formát határoz meg a párt, a közéleti aktivitást a különböző testületekben. Tulajdonképpen ennek az elméletnek a valóra váltását "próbálták" ki Szarvason, - mégp. dig sikerrel.

Az 1929 novemberében kezdődött választási harc ugyanis a következő eredménnyel zárult./72/

	Rendes tag %		Póttag %	
Egységes Párt	3	16,6	-	-
Kisgazdakör	1	5,5	-	-
Szociáldemokrata Párt	14	77,7 %	9	100 %
Ö s s z e s e n :	18	99,8 %	9	

A leadott szavazatok száma: 4884
 Szociáldemokratákra szav.szám: 2977
 Egységes Pártra, Kisgazdakörre szavaztak: 1907

Mint látjuk, a szociáldemokraták elsőprő sikert arattak, hiszen két kerületben 100 %-os, egyben pedig 73 %-os sikert arattak, s az összes póttagot ők delegálhatták. Érdekes a tagok foglalkozás szerint megoszlása is:

	Rendes tagok	Póttagok
kisgazda :	5	1
kisiparos :	4	-
földmunkás :	4	5
vasmunkás :	1	3
Ö s s z e s e n :	14	9

A fenti kimutatás a Szociáldemokrata Párt tömegbázisát is mutatja: nemcsak munkások, hanem kisgazdák, kisiparosok

is találhatók tagjai között. Különösen a kisgazdák csatlakozása jelentős. Ezt a tényt a már említett békéscsabai gyűlésen felszólaló szarvasi küldött is kiemeli /73/, s ugyanevről olvashatunk a párt elnökének egyik írásában, amely a Szarvasi Hírlapban jelent meg. Az újságcikk a szociáldemokraták győzelmét elemzi, s többek között a következőket tartalmazza: /74/

"A szociáldemokrata pártnak tömörült ipari és földmunkások, törpebirtokosok összefogtak a demokratikusan érző kisiparosokkal és kiskereskedőkkel és a k i s g a z d á b o r tekintélyes részével...Az ugynevezett köz. postátálya annyira elszegényedett..., hogy önkéntelenül pártom felé orientálódik, s innen várja a segítséget. A kisgazda azt a pártot támogatja szavazatával, amely párt egyformán küzd minden dolgozó érdekeiért...a nélkülözés megváltoztatásáért, a polgári demokráciáért, egyesülési és sajtószabadságért."

A fent idézett sorok világossá teszik az előretörés okát: elsősorban a gazdasági nehézségek eredményezik, hogy a tömegek új pártot keresnek. Ugy érzik, problémáik megoldását nem várhatják az Egységes Párt képviselőitől, hanem a polgári demokráciát, a politikai szabadságjogokat egyre nyíltabban követelő szociáldemokratáktól. A választási eredmény azt is mutatja, hogy a Bethlen-Peyer-paktumban igen előrelátóan tiltották meg a Szociáldemokrata Párt számára a falusi szegénység szervezését. Hiszen pl. ha csak a megyei eredményt nézzük, ott is a politikai erőviszonyok eltolódását figyelhetjük meg./75/

A megyei törvényhatósági bizottságban a szociáldemokraták igyekeztek a beléjük vetett bizalomnak megfelelni. 1930 őszén pl. a Bizottság a következőket javasolja a kormánynak: /76/

- álláshalmozás megszüntetése
- ipari munkaidő: 8 óra
- progresszív adó a szegénység érdekében.

Mint ismeretes, a takarékoság a szarvasi kisgazdák kívánsága is. A szarvasi munkások memoranduma, melyet éppen Tóth Győ gy nyújtott be, - is tartalmazza az ipari munkaidő csökkentését.

Amikor a Gömbös- kormány felemeli a jövedelem és kereseti adót, a Bizottság tiltakozik ellene./77/

A közmunkák sürgetése, amely a gazdasági válság előrehaladtával egyre több embernek jelentene munkalehetőséget, gyakran vetődik fel a szociáldemokraták részéről. A szarvasi Munkásokotthon megszületése is a községi képviselő-testületi és a megyei bizottsági tagok együttes összefogásának köszönhető./78/

Ha a szociáldemokraták mindig nem is értek el eredményt, a legtöbbször mégis sikerrel képviselték megbízóik érdekeit, mint a fenti példákból is láthattuk.

b./ Országgyűlési választások

1931 júniusában Horthy feloszlatta a parlamentet és június 28-30 között megtartották a választásokat. Szarvas a nyílt választási körzethez tartozott.

A politikai harcba mindhárom párt bekapcsolódott. Az Egységes Párt dr Tóth Pált, a Független Kisgazdapárt Bor-gulya Pált, a Szociáldemokrata Párt Farkas Istvánt jelöl -
te./79/

A jelöltek nevét már a Ház feloszlását követő napon megismerjük. Ez meglepő volna, ha már áprilisban nem értesülénk arról, hogy javában folyik a készülődés a képviselőválasztásra, s a bizalmas utasítások nap-nap után mennek a főispánokhoz." /80/

A szarvasi képviselőjelöltek száma hamarosan kettőre olvadt. Borgulya Pál lemondott dr Tóth Pál javára, és támogatóit arra szölitotta fel, hogy szavazzanak az Egységes Párt jelöltjeire. A Szarvasi Közlöny meg is dicséri Borgulya Pált, mert tettével elősegítette, hogy "egységes lesz a gazdaérdek." /81/

A Kisgazdapárt jelöltje tehát visszalépett, dr Tóth Pál mellett pedig maga Bethlen miniszterelnök is kiállt. Levelet küldött a szarvasi választókhoz, melyben dr Tóth érdemeit méltatta. /82/ A helyi lapok a levelet teljes terjedelmében közölték, ezzel is a képviselő mellett akartak hangulatot kelteni. A választási küzdelem alatt ugyanis megfigyelhető, hogy mindkét ujság egyetértett egy dologban: eltántorítani a szavazókat a szociáldemokratáktól. A legváltozatosabb érvekkel támadták őket.

A Szarvasi Közlöny a Farkas és bárány c. cikkében rémuralommal, éhbérrel fenyegeti a kisgazdákat, ha nem az Egységes Pártot támogatják, ugyanis a szociáldemokrata képviselő, - érvel az ujság-, csak igéri a jólétet, adóleszállítást, de utána nem lesz belőle semmi." /83/

A kisgazdák ebben az időben már szép számmal voltak találhatók a szociáldemokraták támogatói között. Az éhbér, a rému alom emlegetése a magántulajdonhoz ragaszkodó, politikailag kevésbé iskolázott embert bizo-

nyára..megrémitette, bizonytalanná tette.

Azonban nemcsak az anyagi romlás felidézése volt az egyetlen kortesfűgás. A lap igyekezett a szociáldemokratákat erkölcsi téren is megtámadni, kihasználva az egyszerű emberekben meglévő urtiszteletet. Az egyik újságcikk ugyanis a következőképpen érvel a szociáldemokrata képviselő ellen.

"- A község szószólója nem lehet szocialista, mert ezekkel a kormányzatot gyakorlók szóba sem állnak, mert viselkedésük miatt arra sem érdemesek. Ülve hallgatják az államfő beszédét, s ez megbocsáthatatlan bűn a magyar becsület, illendőség ellen."

Az anyai szeretetre apellál az "Asszonyok! Olvasások" c. újságcikk. Arról van benne szó, hogy a Szovjetunióban "kommunista ház" van, ahol a gyerekek teljesen elkerül a család köréből, megszűntetik az egyéni élet teljes megnyilvánulását."/84/

Ehhez hasonló hangnemet ut meg helyenként a Szervaisi Hírlap is. Az egyik írás a Népszava ingyenkiadása különnyomatának a szavait idézi:/85/

"Mi szociáldemokrata kisiparosok és kiskereskedők azt akarjuk, hogy a termelési erők haladása ...áldásában mindannyian részesülhessünk."

Mit akarnak a szociáldemokraták, ha erről írnak? -kérdézi az újságíró. Kommunizmust! "A jövő ezen nagyszerű ígéretére szívből támogathatják...a vörös megváltókat!"- fejeződik be a Népszava sorainak kommentálása.

A Szociáldemokrata Pártot és kommunizmust összekapcsolni természetesen erős tulzás, de az uralkodó osztály részéről gyakran bevált taktikai fogás volt.

E néhány idézetből is láthatjuk, hogy a politikai harc a szociáldemokraták ellen a legváltozatosabb módszerekkel folyák. A megántulajdon megszüntetésével, a családi keretek szétzuzásával való fenyegetőzés egyaránt a küzdelem fegyvere. Szinte minden társadalmi rétegbe, osztályba tartozó szavazó kisgazda, iparos, kereskedő, - felvilágosítását "vállalják" az ujságok. A politikailag iskolázottabb, szélesebb látókörű munkások legfeljebb csak bosszankodhattak az intelmeken, de az ideológiailag kevésbé képzettebb parasztokra, polgárookra nem voltak hatás nélküliek.

Az ujságok igyekeznek kiemelni a képviselő érdemeit, hangsúlyozni eddigi tevékenységét, hazafias cselekedeteit. A szavazóktól megfontoltságot, kellő józanságot kérnek. Az egyik vastagbetűs ujságcikk pl. a következőképpen agitál: "drTóth Fál megválasztásával a szarvasi kerületben a józan, hazafias, egymást becsúlni tudó felfogás diadalmaskodik." Ugyanebben a lapszámban olvashatjuk, hogy azért kell dr Tóth Pált megválasztani, mert "a szarvasi kerület hazafias polgársága munkát, kenyeret, békét és nyugalmat akar, nem osztályuralmat"- s ezt csak az Egységes Párt biztosíthatja, hiszen Szarvas eddig is "mindenkor élvezte, a kormány támogatását."/86/

A fenti idézetben van néhány figyelemre méltó megállapítás. Pl. a hazafiság kritériuma, ha valaki a hivatalos jelöltre szavaz, hiszen az Egységes Párt biztosíthat csak békét, nyugalmat, munkát és kenyeret. Pedig éppen az adott időszakban egyre kevesebb jutott a munkából is, a kenyérből is, s ezt nem lehetett az esetleg inségmunkát végző, vagy inségakció jóvoltából tengődő munkásokkal egy patetikus ujságcikk megírásával feledtetni.

Az osztályuralom hangoztatásával a Tanácsköztársaságot idézik a lapok, úgy, mint előbb a kommunizmus emlegetésével. Mivel a Tanácsköztársaság idején-, jórészt objektív okok miatt valóban kevés kenyér jutott, és állandó harc folyt, említése elrettentő volt az egyszerű polgár számára, még akkor is, ha a szociáldemokraták 1931-ben ennek megteremtésétől távol álltak.

A hivatalos propaganda mindenestre az "osztályuralom" érvét is felhasználta ellenfelével szemben.

A lapok bőven idéznek dr Tóth Pál választási beszédeiből, s így módunk van programjának megismerésére./87/
Az egyik programbeszéd gondolatai:

- csökkenteni kell a nagy fizetéseket
- szabályozni kell a kartellek működését
"mert azok a községekkel egyáltalán nem törődnek"-
- olcsó kamatlábat kell megállapítani, mert a magyarországi helyzettel a külföld bizalmatlan
- el kell törölni a vámhatárokat
- csökkenteni a munkanélküliséget
- kisipari hitelek adni a szarvasiaknak.

S a választási beszéd koncepciója "Nem hirdetek osztályharcot, hanem hirdetem a társadalmi egységet, az összefogást."

Ha a beszéd gondolatmenetét, követeléseit megvizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk, hogy agrárius programmal van dolgunk. Dr Tóth Pál itt tulajdonképpen összefoglalta a szarvasi társadalmi osztályok, rétegek követelését: munkát a munkanélkülieknek, hitelek a kisiparosoknak, vámkedvezményt, árverések megszüntetését a parasztoknak, takarékos-ságot stb. Széleskörű

program, amely az uralkodó osztálynak is megfelel, hiszen társadalmi összefogásról, egységről beszél.

A fentiekben áttekintettük, hogy a választási küzdelemben a hivatalos párt milyen módszereket használt, hogyan próbálta saját táborát növelni. Amilyen bőbeszédűen akkor, anyyira szűkszavúak a szociáldemokraták előkészületeivel kapcsolatban. Gyűlésről, programjukról egyik szó sem esik a helyi lapokban. Pedig a másik tábor sem tétlenkedett. A szociáldemokraták is szervezték, gyűjtötték az ajánlásokat. S okúlva a korábbi választási tapasztalatokon, megszervezték a második vezetőségi gárdát. Erre azért volt szükség, mert választások alkalmából a Szociáldemokrata Párt vezetőségét letartóztatták. Ilyenkor a már előre, megszervezett, de a hatóságok előtt nem ismert, s ezért szabadlábban lévő gárda vezette a küzdelmet.

S bár a programot az újságok nem közölték, azt mégis sokan tudták: politikai szabadságjogok, demokrácia, gazdasági nehézségek megszüntetése./88/

Az akkori választási gyakorlatnak megfelelően a képviselőjelöltek ajánlásokat nyújtottak be. A Szarvasi Közlöny június 25-i száma szerint dr. Tóthnak 10900, Farkas Istvánnak 1493 ajánlása volt. Ezekből a számokból úgy tűnik, mint ha az Egységes Párt képviselőjelöltje simán nyerné a voksokat, hiszen szociáldemokrata ellenfelénél kétszerre több ajánlást kapott. Ha azonban a rendelkezésre álló adatokat összehasonlítjuk, igen érdekes eredményt kapunk.

	Szarvasi Közlöny	Szarvasi Hírlap	Békés
	június 25.	június 28.	jun. 27.
dr. Tóth Pál	10900	8598	8000
Farkas István	1493	1183	1300

Az adatok eltérőek. Ennek oka lehet az, hogy a helyi ujságok szándékosan elferdítették a tényeket dr Tóth Pál javára. Az eltérés másik oka, s ez látszik a valószínűbbnek, hogy a Hírlap az elfogadott ajánlásokat közli. A Békés c. ujság ugyan- is azt írja, hogy a közölt számok az elfogadott ajánlások, s a Hírlap adatai is a vidéki lapéhoz állnak közelebb./89/
Alapos előkészületet tett a választásokra a helyi csendőrség is. Már a választások előtti napokban letartóztatták a kommu- nista- gyanus elemeket. azonban teljes intenzitással dolgozott a választási bizottság is, s a szavazás napján még katonaságot is igénybe vett. Az történt ugyanis, hogy amikor az egyik sza- vazóhelyiségből elfogytak a kevés számú kormánypárti szavazók, az ott lévő tömeget a csendőrség szét akarta oszlatni. A pa- rancs^{nak} azonban nem lett foganatja. Erre Mezőtúrról /kb. 30-km-re van Szarvastól/katonaság érkezett. A biztonság kedvéért a közeli piactéren még géppuskákat is felállítottak, s így a szo- ciáldemokrata szavazók szétoszlatása, s a szavazóhelyiség le- zárása s került./90/

Ilyen körülmények között dr Tóth Pál 8071, Farkas István 3887 szavazatot kapott. Vagyis az Egységes Párt győzelme teljes volt, bár a szociáldemokrata jelöltre sokkal több sza- vazat esett, mint ahogy arra az ajánlásokból következtetni lehetett volna. Ha az eredményt 1926-hoz viszonyítjuk, akkor a szociáldemokraták előretéréséről beszélhetünk, hiszen amíg akkor 3015 szavazat jutott jelöltjükre, addig most 872-vel több. S ha a terror nem ilyen nagy, esetleg még kedvezőbb eredmény születhetett volna a Szociáldemokrata Párt javára./91/

Igaz, az ellenzék megfélemlítése, a hatósági emberek önkénye országos jelenség volt./92/ Méltán idézhetjük erre József Attila Hazám c. versének néhány sorát:

" Cicáznak a szép csendőrtollak,
Mosolyognak és szavatolnak,
Megírják, ki lesz a követ,..."

Érdeemes néhány szóban a Független Kisgazdapárt választás alatti tevékenységét is megvizsgálni. Mint említettük, a pártnak külön jelölje volt, de aztán visszalépett, s híveit az Egységes Párt támogatására szólította fel. Ezzel tulajdonképpen egy ellenzéki párt lett a hivatalos párt támogatója, s egyben a másik ellenzéki párt ellenfele, de a hivatalos párton belül. Ezzel az Egységes Párt helyzetét föltétlen megkönnyítette, hiszen a közigazgatási apparátus ugy minden figyelmét a Szociáldemokrata Pártra összpontosíthatta.

A Kisgazdapárt visszalépése nemcsak az egyezkedési szándékot mutatja, hanem azt is, hogy egyre csökkenő tömegbázisa miatt önállóan nem merte vállalni a harcot. Mindenesetre erre korábbi községi és a megyei választások is intő példaként szolgálhattak.

A helyi lapok úgy írnak a választásokról, mintha azok lebonyolítása a legnagyobb törvényesség keretei között zajlott volna. Egy szót sem szólnak a katonaság fenyegető magatartásáról, de annál elégedettebben állapítják az Egységes Párt győzelmét. A Szarvasi Hírlap pl. így kommentálja az eredményt.⁹³

"Békéscsabán, Szarvason, amelyet a Szociáldemokrata Párt magáénak tartott, fölényesen, nagy győzelmet aratott Bethlen István pártja, ...ami letagadhatatlan bizonyíték /sic!/, hogy nem volt szükség mesterséges többségszerzésre."

Az idézet legfeljebb az uralkodó osztály örömét fejezi ki, a győzelem felett, de távol áll az igazságtól az a megállapítás, hogy a "fölényes, nagy győzelem" mesterséges többségszervezés nélkül következett be. Hiszen a szavazatok leadásának megakadályozása eredményezte a fölényes többséget, amit nyugodtan mondhatunk mesterséges többségszervezésnek.

Felvetődhet a kérdés, hogy az erős hatósági támogatással megválasztott dr Tóth Pál hogyan felelt meg a szarvasi társadalom igényeinek. Láttuk, hogy a kisgazdák, kiskereskedők, iparosok stb. mellett többször is felszólalt. Elérnie legtöbbször alig sikerült valamit, legfeljebb a különböző problémákat tette szóvá. A jószándékot, amely természetesen kevés volt, nem lehet elvitatni. Így konkluzióként azt állaphatjuk meg, hogy "jó képviselő volt"/94/, s nem valószínű, bár ez csak feltételezés, hogy a szarvasiak számára Farkas István többet tudott volna kiharcolni, pl. több munkalehetőséget, nagyobb fizetést a munkások számára.

S bár a választási harc végeredményben az említett okok miatt a szociáldemokraták vereségével végződött, mégsem mondható, hogy nem szolgált tanulsággal. Erősítette a munkás öntudatot, hiszen bebizonyosodott, hogy szervezéssel, megfelelő vezetés mellett, eredményt tudnak elérni.

c./ Községi képviselőtestületi választások

Az országgyűlési választások után alig félévvel újabb harcra került sor a szociáldemokraták és ellenfeleik között, bár ez kisebb jelentőségű küzdelem volt, hiszen csak a községi képviselőtestület 10 rendes és 20 póttagjának megválasztására került sor. Jelölteket az Egységes Párt és a szociáldemokraták állították. /95/A kormánypárt elképzelése az volt, hogy új embereket indít a választási harcba, hiszen a régi képviselők politikáját, elképzeléseit a község lakossága ismerte, s a cserével, a párt vezetői legalábbis így vélték, - nagyobbak a győzelmi esélyek is. Valóságos egységfront jött létre az Ipartestület, a Kisgazdakör és a Polgári Kör között a szociáldemokraták ellen. Azonban az új jelöltek is a gazdagabbak közül kerültek ki pl. Kiss Mihály bankigazgató, Janurik János ipartestületi elnök, Borgulya György, Frcska Mihály hentes stb.

A szociáldemokraták általában a már korábban kipróbált harcosokat állították csatasorba: Janurik Mihály, Tóth György, Sulyan Mihály, Janecskó Pál, Csicsely Pál stb.

A várt győzelem azonban nem következett be. A szociáldemokraták lényegében tartották eddigi hadállásaikat, megőrizték a községi szinten meglévő eredményeiket, hiszen 8 rendes és 16 póttagot sikerült a községi képviselőtestületbe bejuttatniuk. A siker 80 %-os. Különösen nagy eredménynek kell elkönyvelni azt a tényt, hogy a kormánypárti bíró, Dauda Mihály helyettese a szociáldemokrata Medvegy Mátyás lett./96/ Ugyanakkor került sor 7 esküdt megválasztására is, s közülük kettő ugyancsak szociáldemokrata./97/ Ez a korábbihoz képest ugyancsak kedvező változás.

Az eredmények fenti alakulásáról mindkét ujság elmondja a véleményét. A Hirlap szerint a választások rossz, rossz időben, s ezért polgárság teljes közönye mellett mentek végbe. A Közlöny úgy véli, hogy a Polgári Párt teljesen elvesztette a kisgazdákat,/ézt már a korábbi megyei választásoknál is láttuk!/ az iparosok, kereskedők, hivatalnokok között pedig nincs egység. Az eredmény kimenetelét kétségtelenül ez befolyásolta. De a nehéz gazdasági helyzet, a megélhetés nehézségei a kormánypárt számlájára írhatók, ezért egyre többen, s ezt szavazataikkal is kifejezték, - a szociáldemokratáktól várták a kibontakozást./98/ Természetesen a képviselőtestület már korábban tárgyalta összetétele nagy változásra nem adott lehetőséget, de a választási eredmények alakulása mindenképpen az új politika akarását, a régivel való szembenállást tükrözik.

Az új összetételű képviselőtestület szociáldemokrata tagjai legfeljebb a szociális kérdések /pl. munkanélküliség/ állandó napirenden tartását érték el, bár az adott körülmények között ez is eredménynek számít. A szociáldemokraták

legnagyobb sikere a Munkásotthon létesítésére szolgáló pénzösszeg megszavazása volt./99/

5./ Sportmunka és kulturális tevékenység a munkás -
mozgalomban

A tárgyalt időszakban a szarvasi munkások sportéletét Urbancsok Mihály Szarvasra jöttével lendült fel. Az uralkodó osztály a leveinteintézmény, vagy a cserkészlet segítségével igyekezett hatni a munkásfiatalokra is. Hogy a munkásfiatalok ne legyenek teljesen kiszolgáltatva, szervezte meg Urbancsok Mihály a Vasas Sport Clubot. Futball, atlétikai és úszó szakosztálya volt. Tömegbázisát főleg az építő szakaszervezet adta. A cél nemcsak a sportsikerek elérése volt, hanem az ifjúság politikai nevelése, felvilágosítása is. Ezt ismerték fel az uralkodó osztály helyi képviselői, s a sportkör munkáját minden eszközzel akadályozták, s működését szinte lehetetlenné tették. S bár a sporttevékenység csökkent, a munkások még sok szervezeti lehetőséget találtak arra, hogy művelődjenek, politikailag tapasztaltabbak legyenek.

A politikai felvilágosító munka egyik lehetőségét jelentette az Eszperentista Munkások Egyesülete. Az Egyesület célja az eszperentó nyelv tanulása mellett politikai propaganda is. Szarvason 9 tagu volt az eszperentista kör, a nyelv oktatója egy orosházi kommunista, ki a nyelvtanítás mellett a kommunista eszmék terjesztését is feladatának tartotta. Mivel az országos eszperantó körök is hasonló célzattal működtek, a belügyminiszter 1934-ben tevékenységüket betiltotta./100/

A munkásság, szegényparaszság politikai tájékoztatását jól szolgálták az olvasóköriek is, ezek az egyes tanyaközpontokban, szerveződtek. Az olvasás azonban nemcsak a hivatalban engedélyezett könyvek, folyóiratok tanulmányozását,

hanem a Népszava egyes cikkeinek értékelését is jelentette. Az egyes összejöveteleken szó esett a politikai, társadalmi helyzetről is. Különösen jó példa a politizáló olvasókörrre a siratói olvasókör. Itt a Népszava egyes cikkeinek olvasását Lelkes Pál ottani tanító is lehetővé tette, aki Valastyán István megjelenésekor a megjelentekre csapta az ajtót és eltűnt. Amikor már úgy vélte, hogy a politikai megbeszélés befejeződött, újból megjelent. Így hivatalosan sem érhetett vád, hiszen a megbeszéléseken nem volt jelen, s nem is "sejthette" hogy az olvasóköriben valóságos politikai gyűlés zajlik./101/

A legna.yobb hatást a szarvasi munkásságra, szegényparaszttságra a Világosság Dalkör tette. Ez el.ször 1913-1919 között működött, majd igen válságos időszak után 1927-ben alakult újjá./102/

A Dalkar sokirányu munkát végzett Törekedett tagjainak általános műveltségét növelni, de ugyanakkor egészségügyi, talajművelési stb. előadásokat is szervezett. Itt nemcsak a dalosok, hanem a szimpatizánsok is részt vettek.

A Dalkör előadó estjei mindig rendkívül nagy közönséget vonzottak. Nemcsak a forradalmi tartalmu dalok, hanem a szépen előadott egyéb számok is nagy sikert arattak. Gyakran előfordult az is, hogy esetleges zaklatásoktól tartó emberek pl. tanárok, a villanyoltás után lopództak be a terebbe, hogy meghallgassák a rendkívül szépen hangzó énekszámokat, vagy verseket. Az előadások látogatottságára jellemző, hogy esetenként 1700 jegyet is el tudtak adni./103/ Igaz, a szervezés legtöbbször nem volt zavartalan, hiszen a helyi hatóságok minden alkalommal igyekeztek akadályt gördíteni az előadás elé.

A Dalkör azonban nemcsak Szarvason, a helyi közönség előtt játszott ott sikerrel, hanem vidéken is. pl. az 1932. évi orosházi dalostalálkozón jóformán csak a szarvasiaknak volt közönségük, sikerük, mert ők adták elő a legforradalmibb dalokat, verseket./104/ Sokszor énekelték pl. Várnai Zseni: Munkásdal c. versének alábbi sorait is:

" Ne csüggedj a bus, zord jelen
szebb jövő hajnalát int felénk.
Megfordul majd a nagy sorskerék
S örömnépre virradunk.
Mienk a végső győzelem
S új világ csillaga ragyog felénk."

A Dalkör tevékenységét, szerepét, s a szarvasi munkásmozgalomban elfoglalt helyét találóan jellemzik a Szarvasi Közlöny alábbi sorsai: /105/

"...agitálnak, propaganda előadásokat rendeznek, amelyek alaki és tartalmi pólusa az izgatás határán áll, és lázas sietséggel szervezik be a szervezetlenül álló kisgyermek tömegeket."

A cikkiró megállapításaival egyet érthetünk.
A Dalkör valóban izgatott a fennálló rendszer ellen, tevékenységével erősítette a szarvasiaknak a jobb jövőbe vetett hitét, s munkájával hozzájárult a SZDP tömegbázisának kiszélesítéséhez.

A fentiekben igyekeztünk áttekinteni az 1929-33. évi gazdasági válság szarvasi hatását. Láttuk, hogy a gazdasági nehézségek nem kerültek el Szarvas társadalmi osztályait, rétegeit sem, s ez a politikai életben balratolódást eredményezett.

Azonban a válság befejezése után sem beszélhetünk nagyarányú gazdasági fellendülésről, vagy a társadalmi feszültség csökkenéséről.

Mit "örökölt" a későbbi nemzedék a válságból? Örökölt kapta a szegénységet, hiszen 1934-ben az 1-3 holdas gazdákat is a szegények között tartották nyilván.

Örökölte a sok inségmunkást. A cséplőmunkásokról pl. megtudjuk, hogy még kedvező terméseredmény mellett is 50 százaléku munká nélkül maradt, mert Szarvason sehol nem találtak munkát./106/

Örökölte a későbbi nemzedék az alacsony munkabéreket, s a munkanapnak szinte korlátlan meghosszabbítását.

Egyre jobban elterjedt az urbura, mely tulajdonképpen a robot megújítása. Lényege az volt, hogy aki a gazdától munkát kapott, pl. kukoricakapálást, az "hálából" 1-2 napot ingyen dolgozott a birtokosnak. Persze arra nem mindegyik tartott igényt, de sajnos elég szép számmal akadtak ilyenek.

Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk az 1936. elején kelt jegyzői jelentés következő szavain:/107/

"A munkások között fennálló nyomor miatt az 1918. őszi elégedetlenséghez hasonló jelenségek nyilvánultak meg. Csak a felettes hatóságok tapintatos eljárásának volt köszönhető múlt héten is, hogy az elégedetlenség nagyobb kitörésre nem ragadtatta magát."

J e g y z e t e k

I. rész

1. Berend-Ránki: A magyar gazdaság száz éve Bp.1972. 107.old.
2. Berend-Ránki i.m. 109-110. old.
3. Berend-Ránki i.m. 113.old.
4. Berend-Ránki i.m. 117.old.
5. Berend-Ránki i.m. 119.old.
6. Berend-Ránki i.m. 124. ld.
7. Az 1929-33. évi világgazdasági válság hatása Magyarországon, Akadémiai Kiadó 1955. Szerkesztette: Incze Miklós 67.old.
8. Incze Miklós: Az 1929-33. évi...67. old.
9. Incze Miklós: Az 1929-33. évi...222-23.old.
10. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...69.old.
11. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...72.old.
12. Móra Ferenc: Földhözragadt János tő ténete: Földhözragadt Jánosék 1932-ben
13. Békés megye alispánjának jelentése említi, hogy Csánadapácán a földet kapott parasztok 80 %-ától vissza kellett venni a földet, mert nem tudták fizetni a megváltási összeget. Igaz, ez már a válság időszaka volt. Békés vármegye Hivatalos Lapja 1933.
14. Incze Miklós: Az 1929-33. évi...83.old.
15. Uo.87.old.
16. Uo. 102.old.
17. Berend-Ránki i.m. 129.old.
18. Uo.136.old.
19. Incze- Petőcz: A dolgozó parasztág helyzete az ellenforradalmi rendszerben Bp. 194.33.old.
20. Incze Miklós: Az 1929-33.évi...225.old.
21. 1932 szept. 18-án, közli a Szarvasi Hírlap, hogy egy sertés beoltása 6-8 pengőbe kerül. Igaz, a parasztoknak a megye segíteni próbál, mert 1932. aug. 16-án az

előljáróság közhirrre teszi, hogy a tulajdonosnak csak az oltóanyag 40 %-át kell biztosítani, a többit a megye fedezi. De ha a korabeli árakat és napszámberéket nézzük, az oltóanyag akkor is drága. Szarvasi Hirlap 1932. szept. 18 sz; Szarvas nagyközség iratai 1932.

22. Féja Géza: Viharsarok Atheneum 6.n. 160-63 old.
23. Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935.évben, központi Statisztikai Hivatal Bp. 1938.
24. A Szarvasi Hirlap 1931 nov.15-i számában hirt ad arról, hogy megindultak a Kondoros-Endrőd-Oros-háza ut földmunkálatsai. A munkához 20 holdas gazdák is jelentkeztek, mert nem tudták családjukat eltartani.
25. 1930.évi népszámlálás II./Foglalkozási adatok/ Bp.1934.42.old.
26. A jegyző jelentése a főszolgabírónak, Szarvas nagyközség iratai 1929.
27. Szarvasi Hirlap /továbbiakban: Sz.H./1929. május 3.
29. Alispáni jelentés 1929.dec. 17. Békés vármegye Hivatalos Lapja. Az alispáni jelentések a megye átlagos viszonyait tükrözik, azonban 1929.nov. 24-i számában a Sz.H. is megjegyzi, hogy a munkások munkalehetőséghez nem jutnak, nyári keresményükhöz nyulnak.
28. Sz.H. 1929. aug. 2. száma
30. Magyar Statisztikai Zsebkönyv B. 1933. II.kiadás 82.old.
31. Sz.H. 1929. május 10.
32. Uo.-tudósítás a gyomai gyűlésről
33. Sz.H. tudósítása a szarvasi kisbirtokosok gyűléséről/1929. jul.12./

34. Az alispán jelentése a megyei képviselőtestülethez Békés vármegye Hivatalos Lapja 1929. május 25.sz.
35. Aispáni jelentés Békés vármegye Hivatalos Lapja, 1929.okt. 5.sz.
36. Uo.
37. Sz.H. 1929. okt. 6.sz.
38. Sz.H. 1929. aug. 2. sz.
39. Sz.H. 1929. aug. 23.sz.
40. Sz.H. 1929. okt. 6.sz.
41. Sz.H. 1929. szept. 6.sz.: Milliókat károsul járásunk gazdatiszadalma c. cikk.
42. Pedig a buza ára még elég jó. 1929.novemberében mázsáját 20-20,5 pengőért lehetett eladni. 1931. októberében már csak 10-11 pengő az ára.
43. Sz.H. 1929. okt. 20.sz.
44. Incze- etőcz i.m. 41.old. Szarvasi Közlöny /továbbiakban Sz.K. /1930.jan. 9.sz. A magyar föld eladósodása c. cikkben többek között a következőket olvashatjuk: "A legújabb adatok szerint múlt év végén a magyarországi földbirtokoknak terület szerint 1/3, szám szerint 1/4-e jelzálogos kölcsön. Ennek az évnek a közepéig ez a két szám növekedett, az előbbi 30, az utóbbi 37 %-kal...legerősebben a kisbirtok van eladósodva. 50 holdnál kisebb birtoknál 1 holdra 360 pengő teher esik. Ezer holdon felel 130, középbirtoknál 220"
45. Sz.H. 1929.okt. 27.sz.
46. Sz.H. 1929. május 3.sz.
47. Sz.H. 1929.dec. 1.sz. dr Tóth Pál orvos volt, a helybeliek elmondása szerint minden vasárnap ingyen rendelt a szegényeknek. A kortársak egybehangzó nyilatkozatai szerint, bár természetesen a hivatalos politikai kiszolgálója volt, ha tudott, igyekezett a hozzáforduló szegényeken is segíteni. A parasztság, a kubikusok érdekében is többször szót emelt a parlamentben.

48. Sz.H. 1929. dec. 8.sz.
49. Uo.
50. Sz.H. 1929. dec. 15.sz.
51. Szarvasi Képviselőtestület jegyzőkönyve 1929. május 29. sz. Szarvas község iratai 1929.
52. Alispáni jelentés. Békés vármegye Hivatalos Lapja 1929. május 25.sz.
53. Sz.H. 1929. nov. 17.sz.
54. Képviselőtestületi jegyzőkönyv 1930.febr. 10. Szarvas község iratai 1929.
55. Szarvas község költségvetése 1929. Szarvas község iratai 1929.
56. A helyi újságok 1929-re vonatkozóan is beszélnek olyanokról, akik a nehéz gazdasági helyzet miatt vetettek véget életüknek. A válság előtt ezek a közlések egyre gyakoribbak.
57. Sz.H. 1929. nov. 24.sz.
58. 1930.évi népszámlálás II.Bp. 1934. "A külterületi lakott helyek néhány foglalkozási adata" 781-82.old.
59. Sz.H. 1929. jan. 11.sz.
60. Statisztikai Zsebkönyv Bp. 1933. /II.kiadás/.73.old.
61. Sz.H. 1931. jan. 11.
62. Sz.H. 1933. jan. 15.sz.
63. A munkaintenzitás növelése szintén nemcsak szarvasi jelenség, másutt is ez a helyzet:Incze Miklós:Az 1929-33. évi...352.old.
64. A szalmazárandóság csökkentésére főleg 1931 és 1932-ben kerülhetett sor, mikor a termés egyébként is gyenge.
65. 1935. aug. 23-án jelenti a községi jegyző a főszolgabirónak, hogy nagyobb mértékben kell inségakciót szervezni, mert "üresek a kamrák a szegényeknél". Szarvas község iratai 1935.
66. Incze-Petőcz: i.m. 58.old.
67. 1930. évi népszámlálás II. 162.old.

68. Szarvas község i. atai 1933./sz:01114/ és 1934.
/sz:09081/ A két dokumentum szembevetése az
akkori helyzetnek, amikor a 68 %-os pótdóval
tartható költségvetést még megfelelőnek tartják.
Hogy a megye nem tud segíteni, annak "termé-
szetes" oka van: az alispán 1933. dec. 16-i je-
lenetése szerint a megyei adóknak 45 %-a!!/
folyt be.
69. Alispáni jelentés Békés vármegye Hivatalos Lap-
ja 1930. márc. 7.
70. Alispáni jelentés. Békés vármegye Hivatalos Lap-
ja 1930. ápr. 12.
71. Alispáni jelentés. Békés vármegyei Hivatalos Lap-
ja 1930. dec. 15.sz. A további szegényedést a
helyi újságok cikkei is bizonyítják. A Sz.H.
1930. jul. 20-i száma pl. arról tudósít, hogy a
cséplőmunkások napi 16 órai munkával alig keres-
tek napi 2-3 pengőt. Október 12-én pedig arról
olvastunk a hírlapban, hogy egy mezőri állásra
37 pályázó van: "A mai nehéz helyzetre jellemző
a pályázók nagy száma, mivel valamikor hasonló
állásra alig találtak pályázót"-tudósít a lap.
Jellemző viszont, hogy 1933-ban egy ilyen állás-
ra már 51 jelentkező akad. /Szarvas község ira-
tai 1934./
72. Képviselőtestületi jegyzőkönyv 1930.dec. 11.sz.
Szarvas község iratai 1931. Ugyanott a jegyző
jelentése a szolgabírónak.1931. márc. 4-én.
73. Alispáni jelentés 1931.febr. 17. Békés vármegye
Hivatalos Lapja
74. Sz.H. 1931.ápr. 26.sz.
75. Uo. 1931.május 11.sz.
76. Uo. 1931.jul. 19.sz.

77. Alispáni jelentés 1931. szept. 25. Békés vármegye
Hivatalos Lapja
78. L. 76.sz. jegyzet!
79. Alispáni jelentés 1931.dec. 16. Békés v.Hiv.Lapja
80. Sz.H. 1932. ápr. 17.sz.
81. Szarvas község iratai 1933.
82. A községi orvos jelentése az egészségügyi helyzet-
ről Szarvas község iratai 1932.
83. Sz.H. 1932.jun.19.sz. Ez legalább 1000 munka nél-
kül maradt embert jelent, mert a lap 1932.május 1.
sz. ezt írja, hogy Szarvason 3000 felett van a mun-
kát keresők száma.
84. Sz.H. 1932. júl. 17.sz.
85. Az alispán 1932. dec. 5-én megjelent helyzetjelen-
tése Békés v. Hiv. lapja
86. Sz.H. 1933. jan. 15.sz.
87. Jelentés a munkanélküliek számáról 1932. nov. 24-én
Szarvas község iratai 1932.
88. L. 81.sz. jegyzet!
89. Hangulatjelentés a községi állapotokról. Szarvas
község iratai 1933.
90. Sz.K. 1933. jan. 9.sz.
91. Szarvas község iratai 1933. Alispáni leirat
92. Uo. Alispáni leirat 1933.jun.28-án
93. Szarvas község iratai 1935. A községi jegyző jelen-
tése az inségakcióról 1935. aug. 23-án.
94. Sz.H. 1933. okt. 15.sz.
95. Alispáni jelentés 1933. szept. 26-án. Békés v.Hiv.
Lapja
96. Alispáni jelentés 1933. dec. 16. Békés v.Hiv.Lapja
97. Szarvas község iratai 1934. Hangulatjelentés a
községi állapotokról
98. uo.

99. Szarvas község iratai. A napszámbéreket többnyire a hangulatjelentések tartalmazzák, bár nem mindegyik. Az egyes hónapokra vonatkozó béreket más iratok is említik. Pl. az 1929. évi bérekre a megyei hivatalos lap is utal/ 36.sz. vagy uo. 1929. május 25.sz/
100. A hivatalos lapban megjelenő alispáni jelentések tartalmazzák a havi átlagbéreket.
101. Incze-Petőcz i.m. 58.old. Én az átlagbéreket csak egy tizedesig számítottam.
102. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...361-62.old. Az idézet a paraszti nyomorról a Sz.H. 1929.okt. 20. sz. való.
103. A Sz.H. és a Sz.K. egyaránt közli a piaci árakat, s így a vonatkozó évfolyamok a forrás.
104. Gunst Péter: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon /1920-38/, Bp.1970. 130; 134.old. /jegyzet/.
105. A piacfelügyelő vagy az állatorvos jelentései a vonatkozó évekre a községi iratok között. Sajnos, 1-2 évre a kimutatások hiányosak, de az árak alakulása így is nyomon követhető.
106. Sz.H. 1932.nov. 7.sz.
107. A vitézi szék jelentése 1930.decemberéről. Békés megyei főispáni iratok 1925-33 .
108. Alispáni jelentés 1931.dec. 16-án. Békés v.Hiv. Lapja
109. A gyufa fogyasztói árának alakulására l.:Incze Miklós:Az 1929-33. évi ...182.old; Sz.K. 1929. nov. 14.sz. A gyufa ára előbb 4 fillér, majd 5, és 1930. január elsejétől 6 fillér lesz.
110. Alispáni jelentések 1930-ra; Sz.K. 1933. július 2.sz.
111. Sz.H. 1932. aug. 7.sz.
112. Uo.1933. júl. 9.sz.

113. Sz.K. 1933. május 29.sz. ismerteti a felszólalást.
114. Uo. 1930.szept. 4.sz.
115. Képviselőtestületi jegyzőkönyv 1929.okt. 23.
Szarvas község iratai 1929.
116. Sz.H. 1932. május 22.sz.
117. Uo. 1932. szept. 4.sz.
118. Uo. 1933. febr. 12.sz.
119. Uo. 1933. márc. 26.sz.
120. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...218.old.
121. Incze-Petőcz: i.m. 36.old.
122. Sz.K. 1933. ápr. 13.sz. Az ujság közli a kisgazdakör elnökének, Tyepliczky Jánosnak a nyilatkozatát. Tyepliczky Jánosnak kb. 200 hold földje volt, amelyet a felszabadulás után az államnak ajánlott fel. Egyik nagy érdeme volt, hogy a felszabadulás után mint községi mérnök, segített a földosztásnál. Az 1960.-as évek elején halt meg.
123. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...249.old.Sz.H.
1930. szept. 7.sz. A boletta nem segített a kisgazdákon c. írásban olvasható: "A csodaszer nem segített most rosszabbul állunk bolettával, mint a boletta előtt álltunk."
124. Sz.H. 1931.jul. 12. és jul. 19.sz.
125. Sz.H. 1931. jan. 18.su. és 129. sz. jegyzet.
126. Uo. Ugyanezt a tényt dolgozta fel Móra:Földhözragadt Jánosék 1932-ben c. írása
127. Incze Miklós: Válság és nyomor a Rorthy- rendszerben Művelt Nép Könyvkiadó 1952. 27.old.
128. Sz.H. 1931. aug. 9.sz.
129. A Sz.K. 1932. ápr. 3-án értékeli a rendeletet, melynek kiadását az intenzív adóvégrehajtások illetve sikertelenségük tett szükségessé. Valószínű, hogy másutt is tiltakoztak a képviselőtestületek, mint Békés megyében is. 1931. dec. 6-án ugyanis a Sz.H. arról tudósít, hogy a

Békés vármegyei törvényhatósági bizottság rendkívüli Ülést tartott, ahol a képviselők követelték az adóvégrehajtások felfüggesztését. Az adómoratórium meghosszabbítása tehát valószínűleg a fentebb említett okok miatt következett be.

- 130. Sz.K. 1932. jun. 30.sz.
- 131. Sz.k. 1932. nov. 3.sz.
- 132. Sz.H. 1932. nov. 27.sz.
- 133. Sz.H. 1932. jan. 17.sz. ismerteti az alispáni jelentést
- 134. Sz.H. 1932. okt. 30.sz.
- 135. Sz.K. 1933. febr. 2. 9; márc. 2.sz.
- 136. Sz.K. 1933. aug. 27.sz.
- 137. Sz.K. 1933. okt. 1.sz.
- 138. Sz.H. 1933. nov. 19.sz.
- 139. Sz.K. 1933. dec. 3 és 10.sz.
- 140. Szarvason Swarcz Gyula uradalmából kaptak földet a parasztok. A megváltási ár, ahogy a Sz.H. 1929. márc. 7.-i számából értesülünk, holdenként 700-800 Ft. Pedig-, jegyzi meg az újságcikk- a tulajdonos értéktelen papirkoronával "...ha bőven számoltjuk 4 vagyon buza árával". /4500 holdat!/ vásárolta meg a birtokot. Sokatmondó a cím is: "Ki járt jobban?"
- 141. Sz.H. 1932. febr. 21.sz.
- 142. Sz.K. 1932. febr. 11.sz.
- 143. Sz.H. 1932. május 1.sz.
- 144. Gunst Péter i.m. 131.old. és Sz.K. 1932. június 23.sz.
- 145. L. 140.sz. jegyzet
- 146. L. 108.sz. jegyzet
- 147. 1930- évi népszámlálás II.k. Bp. 1934.
- 148. A községi orvos jelentése 1932. július 20-án /Az egészségügyi helyzetről/Szarvas község iratai 1932.

- 149. Sz.H. 1930. márc. 9.sz.
- 150. Sz.H. 1930. márc. 9.sz.
- 151. Sz.H. 1930.márc. 30.sz. Az ujság megjegyzi, hogy az iparosok sokszor még a helypénzt, meg a fuvar-díjat nem keresik meg.
- 152. Sz.H. 1930.ápr. 20.sz.
- 153. Sz.H. 1931. aug. 9.sz.
- 154. Sz.H. 1931. no .15.sz.
- 155. Szolgabírói jelentés 1932.nov. 24.sz. Szarvas község iratai 1932. 01355.sz.
- 156. Sz.H. 1933. febr. 5.sz.
- 157. Sz.H. 1930.márc. 1.sz.
- 158. L. 151.sz. jegyzet
- 159. Sz.H. 1930. jul.27.sz.
- 160. Sz.H. 1930.okt. 19.sz.
- 161. Sz.H. 1931.ápr. 26.sz.
- 162. Alispáni jelentés. Békés vármegyei Hivatalos Lapja 1932. febr. 23.sz.
- 163. Sz.H. 1932. jul.14. sz.
- 164. L. 134.sz. jegyzet
- 165. L. 155.sz. jegyzet
- 166. Incze Miklós: Válság és nyomor...34;35 old.
- 167. Sz.K. 1930.jun.5.sz.
- 168. Sz.H. 1930.okt. 26.sz.
- 169. Sz.H. 1932.jul.30.sz.
- 170. Sz.H. 1933. aug.20.sz.
- 171. L. 153. sz. jegyzet
- 172. Sz.K. 1933. jan. 23.sz.
- 173. Sz.K. 1933. márc. 23.sz.
- 174. Sz.K. 1933. jan. 23.sz.
- 175. Sz.H. 1933. nov. 12.sz.
- 176. Sz.H. 1930. május 11.sz.

- 177. Sz.K. 1930.okt. 23.sz.
- 178. L. 107.sz. jegyzet
- 179. Berend-Ránki i.m. 136.old. és 18.sz. jegyzet
- 180. Sz.H. 1931.okt. 11.sz.
- 181. "Fekete elseje a szarvasi kereskedelemben"
Sz.H. 1931.okt. 11.sz.
- 182. Sz.H. 1931.nov. 15.sz.
- 183. Sz.H. 1932. ápr. 3.sz.
- 184. Sz.H. 1932. aug. 28.sz.: "a kereskedelem és a gazdasági válság c.írás.
- 185. A miniszter ezt a tényt már 1932-ben elismeri, később még inkább ez a helyzet. Berend-Ránki i.m. 143-44.old.
- 186. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...209.old.
- 187. Szarvas község iratai 1933. 01302.sz.
- 188. Uo.
- 189. Incze Miklós: Az 1929-33.évi ...370/71.old.
- 190. Incze Miklós: Válság és nyomor...44.old.
- 191. Sz.H. 1932. jan. 17.sz.
- 192. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...371.old.
- 193. Sz.H. 1931.május 3.sz.: "A kulturminiszter 4 tanítói állást megszüntetett." Hasonló elbánásban részesültek a tisztviselők is. Az alispán a képviselőtestülethez írt leiratában olvashatjuk: "a megüresedett képviselői állások csak akkor tölthetők be, ha az engedélyezett létszámot nem haladják meg." Szarvas község iratai 1932. 15619.sz.
- 194. Sz.H. 1931.jul.19.sz.
- 195. Sz.H. 1932. május 1.sz.
- 196. Incze Miklós: Az 1929-33. évi ...371.old.
- 197. Móra Ferenc: A csaló c. elbeszélése; Jegyzőkönyv az előljáróság 1930. szept. 6-án tartott üléséről. Szarvas község iratai 1930.

198. Sz.H. tudósítása 1932. jan. 1-én: "A legtöbb gyerekek otthon reggelije sem volt, s ebédje is bizonytalan" A juttatás 10 dkg kenyér, 2 dl tej.
199. Az idézett cikkekre: Sz.H. 1929. febr. 15. és 1932. okt. 10; Szarvas község iratai 1932.
200. Sz.H. 1932. nov. 6. A szarvasi orvosok többször írnak felvilágosító cikket a helyi újságba, de valószínűleg épp azok nem olvassák, pl. parasztszasszonyok, akiknek erre legnagyobb szükségük lenne.
201. A községi orvos jelentése az egészségügyi helyzetről 1932. július 20-án. Szarvas község iratai 1932.

II. rész jegyzetei

1. Maday Pál: Szarvas története Szarvas 1962.
287/88.old.
2. SZ.K. 1929. jan.24. Közli az ujság képviselőtestület
névsorát
3. Szarvasi ujság /SZ.U. 1932. dec. 25.
4. Dr Tóthra édesapám szóbeli közlése
Gr. Bolzákra: Maday i.m. 293.old.
- 5./ Sz.U. 1933. ápr. 2.sz.
6. Édesapám szóbeli közlése; Skultéti Jár. s jellem-
zése dr Tóth Pálról; a helyi ujságok adatai
7. Tóth György, a SZDP elnöke is hasonló véleményt
nyilvánított
8. Sz.H. 1926. dec. 17. Érdekes, hogy a pótválasztáson
dr Tóth Pál 10.058/Sz.H.dec. 23./szavazatot kapott
Az összes 10347. lett volna. Az eredmény úgy szület-
hetett, hogy Borgulya Pál visszalépett, dr Kiss
hívei pedig a hatósági önkény áldozatai lettek.
9. Sz.K. 1929. jan. 10.sz.
10. Az Egységes Párt "fegyelmezettsége" ^{izre}példa, hogy kép-
viselői a levelezési intézménnyel kapcsolatban a szoci-
áldemokratákkal szavaztak/ Sz.K. 1932. szept. 1.sz./
Az 1932. évi képviselőtestületi választások szoci-
áldemokrata sikert hoztak. Ezt megint a fegyelmezet-
lenségnek tulajdonítja a Szarvasi Közlöny /Sz.K.
1932. jan. 14./Ipartestületre: SZ.U. 1933. ápr. 7.
és Sz.U. 1933. márc. 17.sz.
11. Sz.U. 1933. márc. 28.sz.
12. Sz.U. 1933. febr. 5.; Sz.K. 1933. márc. 21.sz.
13. Maday i.m. 291.old.
14. Sz.H. 1933. június 18. Sz.K. 1933. ju. 15. és ju. 18.sz.
Morton Béla látogatására: Sz.H. 1933.szept. 17.sz.

15. Sz.U. 1933. aug. 20.sz.
16. Sz.K. 1933. jul. 2.sz. Tudósítás a képv. testület üléséről. Az emlékmű a mai napig áll. Tulajdonképpen csak egy malom formájú, kőből lévő épület, melyen se felírás, se szárny nincsen. Körülötte legegő, illetve gyümölcsös van. Természetesen ma semmiféle ideológiai jelentősége nincs, s egyébként is egy ország földrajzi középontját meghatározni nehéz feladat.
17. Sz.H. 1932. febr. 14.sz. Sz.U. 1933. ápr. 2.Sz.K. 1930. jun. 26. és jul.3.sz.
18. Sz.K. 1929. febr. 7. és febr. 14.sz.
19. Magyarország Története 8. Bp. 1976. 625.old.
20. Sz.H. 1929. okt. 27.sz.
21. Sz.H. 1929. nov. 3.sz.
22. 1930. ápr. 13. Tudósítás a mezőberényi gyűlésről.
23. Sz.H. 1930.okt. 19.sz. Földmunkás és Szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848-1948. II. kötet. Szerkesztette: Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán Bp. 1962. 824-25.old.
24. Sz.H. 1932. ápr. 10. Sz.K. 1932.ápr. 21.sz.
25. Tóth György panasza a SZDP békéscsabai gyűlésén /1930. január 25-től- 27./ Népszava 1930. jan. 26.sz. A fentiek ismeretében különösen értékes eredmény, hogy az 1926. évi országgyűlési választásokon a SZDP jelöltje dr Kiss Jenő 3015/Borgulya 3731; dr Tóth3601/ szavazatot kapott.
26. Valastyán István kb. 600 kubikust említ. A jegyzői jelentés 1933-ban a munkanélküli kubikusok számát "1000 fő"-re teszi. 1936-ban a 592 munkanélküli kubikusról tud egy jelentés. Előbbi Szarvas község

- iratai: 1933. ápr. 7. 05794.sz. Utóbbira szintén Szarvas község iratai: 1936. ápr. 30. 08753.sz. Megjegyzendő, hogy Szarvas község területén kevés kubikos lakott. A járáshoz tartozó Békésszentandrás volt inkább kubikos- központ. Egy munkához pl. 1931-ben Szarvasról 60, Békésszentandrásról 170 kubikus ment. /Sz.H. 1931. május 24./
27. Takács József: A földmunkás mozgalom története Bp. 1926. 79.old.
28. Népszava 1930. január 28.sz. Magyarország Története i.m. 618.old.
29. Sz.H. 1930. okt. 5.sz.
30. Sz.K. 1930. okt. 9.sz.
31. Sz.K. 1931. febr. 26.sz. A polgári munka című vezércikk.
32. Sz.H. 1932. ápr. 10.sz. Mo.Története i.m. 647-48. oldal
33. Virágh Ferenc: A Békés megyei parasztság és munkásság helyzete, küzdelem az ellenforradalmi korszakban Békéscsaba, 1964. 159.old. 167.old. /jegyzet/ Valastyán István szóbeli közlése az Általános Fogyasztási Szövetkezetről.
34. Valastyán István közlése. Valastyán István ács, 78 éves, Szarvas, Csabai ut 86.sz. alatti lakos. Valastyán István a "orthy- korszakban aktív kommunista, többször letartóztatták, rendőrségi felügyelet alatt tartották. Egy kommunista sejt vezetője volt. Skultéti János Szarvas, Lehel 2.sz. alatti lakos volt Valastyán István segítőtársa. Skultéti a SZDP baloldalához tartozott.
35. Kiszely Mihály közlése. Az évben nem biztos; 1927. vagy 1928. Kiszely Mihály Szarvas, Damjanich u.73.sz. alatti lakos, az építőmunkások titkára, s a Dalkar tagja is volt.

36. Pölöskei- Szakács i.m. 851.old.
37. Virágh i.m. 224-25.old. Pölöskei-Szakács i.m. 819.old; Szervasi Hírlap 1930. június 22.sz. A Sz. H. Lustyik Máttyást és Dudás Jánost említi. A Sz.K. 1930. június 26-i száma pedig 4 kommunis-
táról beszél, név nélkül.
A munkásmozgalom történetének kronológiája
1919. aug. 1-1945. ápr. 4. Akadémiai Kiadó Bp. 1975.
241.old.
38. Kronológia 246. 263.old. és Sz.K. 1930.szept. 11.
Virágh i.m. 224./225.old.
39. Kronológia...260.old. /A könyv F.Imrét említi, de kétségtelenül F-B-ről van szó./ Virágh i.m. 227-
228.old. Sz.K. 1930. július 2.; A békéscsabai
munkásmozgalom dokumentumai 1890-1944. Szerk:Bá-
lint Ferenc- G. Vass István. Békéscsaba 1971.
110.old. Valastyán István közlése.
40. Valastyán István 1932-ben egy kommunista sejt lé-
tesítéséről beszél. Ez azonban inkább csak az esz-
me továbbélését, mintsem szervezkedést jelent.
Pölöskei- Szakács i.m. 885.old.; Dokumentumok a
magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből Bp.
1964. 275-282.old; A Pepi-kert a szervasi Arboré-
tum
41. Sz.H. 1929. ápr. 12.
42. Szervas község iratai 1930. Szolgabíró áprilisi
hangulat jelentése említi a bércebükenést.
43. M.O. Története 8. 615-616.old.
44. Dokumentumok...101.104.old.
45. Sz.K. 1930.szept. 41.sz.
46. Sz.H. 1930. szept. 18.sz.
47. Sz.H. 1930. okt. 12.sz.
48. Dokumentumok i.m. 116.old; Szervas község iratai
1931.Ez év szeptember 24-én kelt az emlékirat.

- 49. Szarvas községi iratai 1931.; 1932. évf.
- 50. Szarvas község iratai 1933. Hasonló szövegű kérvényt említ Hegyi András is Acta Historica Tomus XLIX.sz. A szegedi munkásság gazdasági küzdelmei
- 51. Szarvas község iratai 1933.
- 52. Sz.H. 1931. május 5: Az ármentességi társulat 20 ezer pengőt kap gátépítésre. Sz.H. 1931. május 24. az ármentesítő munkák megkezdődtek, Szarvasról 60 ember ment dolgozni. Sz.H. 1933. ápr. 2: A berényi ut építésénél szarvasiak is részt vesznek; A kisközség békéscsabai gyűlésén Kresnyák Pál szorgalmazza a szikes földek javítását. /Sz.H. 1929. okt. 27./
- 53. A munkanélküliségre: Szarvas község iratai 1932. A községi jegyző jelentése 1932. nov. 24-én; Sz.H. 1933. ápr. 2.sz.
- 54. Sz.H. 1929. július 12.sz.
- 55. Sz.H. 1929. okt. 27.sz.
- 56. Sz.H. 1930. szept. 14.sz. A lap tudósítása a Kisgazdakör üléséről.
- 57. Sz.H. 1932. szept. 25.sz.
- 58. A gyűlésről: Főispáni iratok 1925-33. /1509/ 1933.sz. gazdarendeletről: Sz.H. 1933. nov. 19.sz.
- 59. Sz.H. 1929. jan. 11.sz. Az SZDP-re vonatkozó adat Tóth György közlése.
- 60. Sz.K. 1929. január 24.sz.
- 61. Pöschke-Szakács i.m. 813-14. old. M.O. Története 8. 620-621. old.
- 62. Sz. H. 1929. nov. 3.sz.
- 63. Uo.
- 64. Sz.H. 1929. nov. 4.

65. Sz.K.1929. febr. 7. Az ujság a községtanácsi választások eredményéből vonja le ezt a következtetést.
66. Sz.K. 1929. november 7.sz. A Közlöny a választásokat értékeli. A szerző nem állja leírni, hogy Szarvason a "birtokmegosztás is aránylag kedvező".
67. Sz.H. 1929. nov. 10.sz.
68. Sz.H. 1929. dec. 8. A hivatalos magyarázat szerint azért volt kétféle szavazólap / meg lehetett ismerni, melyik a kormánypárti!/, mert az egyszínű szavazólapok elkészítése, az alispáni utasítás ezt írta elő-, már "nem volt idő". Farkasra: Munkásmozgalomtörténeti lexikon Bp. 1972. 145.old.
69. Sz.H. 1930. ápr. 6.sz.
70. Uo.
71. Sz.H. 1930.febr. 2.sz. Rövid kis hír közli a gyűlés tényét, Pölöskei-Szalács i.m. 814-15.old. Népszava 1930. jan. 26.sz. Az első nap eseményeiről, a gyűlésem elhangzott beszédekről szóló tudósítás.
72. Sz.H. 1930. május 25.sz. Részletes ismertetés a választásokról.
73. A Népszava 1930. jan. 26.sz. Tudósítás a gyűlésről. Janurik Mihály szarvasi szociáldemokrata felszólalásában említi: "Már a kisgazdák is a szociáldemokratákkal éreznek" /Janurik Mihály tapasztó, kemenceépítő munkás volt, többnyire munkanélküli./
74. Sz.H. 1930. június 1.sz: Megyebizottsági választások után c. ujságcikk Tóth György tollából.
75. Megyei viszonylatban a következő a helyzet. 1929. nov. 3. után 168.főnyi testületből 37 szociáldemokrata a szarvasi pótválasztás után ez az arány eltolódott, hiszen most már nem 12 polgári párti képviselő volt Szarvasról, hanem csak 4, a 6 szociáldemokrata helyett viszont 14 lett. Vagyis az arány 108-ra, ill.

45-re módosult. /a rendes tagok aránya ez./A tagságnak majdnem az 1/3-a szociáldemokrata. V.8. Békés c. lap / Politikai, társadalmi, közgazdasági hetilap Kormánypárti lap, Gyulán adták ki/1929.nov. 6-i száma.

- 76./ Békés 1930.okt. 1.sz.
77. Sz.K. 1933. febr. 2.febr. 9. és márc. 2.sz.
78. Sz.K. 1932. szept. 1. és 1933. június 4.sz. Tóth György szóbeli közlése. A Munkásotthon létrehozására a szarvasi Képviselőtestület 4000 pengőt szavazott meg, s ehhez a megye 5000 pengővel járult hozzá. A Munkásotthon a Szarvasi Közlöny szerint- s ezzel mi is egyetérthetünk- "mindenütt a szociáldemokrata politikai szervezkedés kulturális mezbe burkolt intézménye volt".
79. Sz.H. 1931. június 7.sz: Meg vannak a jelöltek a képviselőválasztásra c. ujságcikk.
80. Sz.H. 1931. ápr. 19.sz.
81. Sz.K. 1931. jun. 11.sz.
82. Sz.H. 1931. jun. 14.sz.
83. Sz.K. 1931. június 18.sz.
84. Sz.K. 1931. június 25.sz.
85. Sz.H. 1931.június 28.sz.
86. Sz.H. 1931. június 28.sz.
87. Sz.H. 1931. június 21.sz.
88. Tóth György közlése
89. A Békés c. lap július 1.sz. közli a szarvasi választás végeredményét. E szerint dr Tóthnak 8206, Farkas István-
nak 1080 ajánlása volt. A helyi lapok csak a végered-
ményt közlik, az elfogadott ajánlásokat nem. A Békés
c. ujságra támaszkodva biztosra vehetjük, hogy a volt
képviselő ajánlásai nem sokkal haladták meg a 8000-et,
Farkas Istváné pedig 1100-1200 körül lehettek.

90. A választási terrort a Kronológia i.m. is említi 260. old. Valastyan István, Skultéti János is említették a szavazás napján a katonaság jelenlétét, Szervason.
91. Sz.H. 1931. július 5.sz./1926.-ban Borgulya 3731. Dr Kiss 3015. Dr. Tóth 3601 szavazat. Sz.H. 1926. dec. 17.sz./
92. Pülöskei- Szakács i.m. 830. old. M.O. Tört.8. i.m. 629-630. old.
93. Sz.H. 1931. július 5.sz.
94. Valastyan István kommunista, Skultéti János szociáldemokrata, Petrás Mihály baloldali, szociáldemokraták egyöntetűen jó képviselőnek tartották dr Tóth Pált, aki a szegényeken is segített. Bár Farkas Istvánra vonatkozólag csak feltételezéssel élhetünk, mégis megkockáztathatjuk azt a feltevést, hogy az adott körülmények között nem ért volna el nagyobb eredményt. Ez talán annál is inkább feltételezhető, mert 1932. után a Szociáldemokrata Párt a vidéki bázisára már kevesebb gondot fordított, még ha ez a megállapítás nem is vonatkozik teljesen a Viharsarokra. /Magyarország Tört.i.m. 649.old./
95. Sz.K. 1932.jan. 7.sz: "A Polgári Párt és a Szociáldemokraták jelöltjei küzdenek a mandátumokért" a Kisgazdapárt nem indít jelöltet, illetve a Polgári Pártot támogatja. Sz. K. 1932. jan. 10.sz.
96. Sz.H. 1932. jan. 17.sz. Sz.K. 1932. febr. 4.sz.
97. Sz.H. 1932. jan. 31.sz. Tudósítás az egyes tisztségekre történő választás eredményeiről.
98. Sz.K. 1932. január 15.sz. A Sz.K. a Strucpolitika c. alatt elemzi a választási eredményt, erősen elmarasztalva a Polgári Párt híveit.

F e l h a s z n á l t i r o d a l o m

=====

- 1./ Incze Miklós: Az 1929-33. évi világgazdasági válság hatása Magyarországon. Akadémiai Kiadó 1955. Szerkesztette: Incze Miklós
- 2./ Incze Miklós: Válság és nyomor a Horthy-rendszerben Művelt Nép Könyvkiadó 1952.
- 3./ Berend-Ránki: A magyar gazdaság 100 éve Budapest 1972.
- 4./ Incze-Petőcz: A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben Bp. 1954.
- 5./ Dr Maday Pál: Szarvas története Szarvas 1962.
- 6./ Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1929-35. Kossuth Kiadó 1964.
- 7./ Féja Géza: Viharsarok Athaeneum é.n.
- 8./ Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparasztság és munkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalmi korszakban Békéscsaba 1964.
- 9./ Magyarország mezőgazdaságának főbb üzemi adatai az 1935. évben KSH Budapest 1938.
- 10./ Az 1930. évi népszámlálás II./Foglalkozási adatok/ KS⁴ Bp. 1934.
- 11./ Magyar statisztikai zsebkönyv /Második kiadás/Bp.1933.
- 12./ Magyarország Története 8. Bp. 1976.

- 13./ Gunst Péter: A mezőgazdasági termelés története Magyarországon 1920-38. Bp. 1970.
- 14./ Földmunkás és szegényparasztmozgalmak Magyarországon 1848-1948. II. kötet. Szerkesztette Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán Bp. 1962.
- 15./ Takács József: A földmunkás mozgalom története Bp. 1926.
- 16./ Munkásmozgalomtörténeti Lexikon Kossuth 1972.
- 17./ A magyar forradalmi munkásmozgalom története II. Kossuth Könyvkiadó 1967.
- 18./ A munkásmozgalom történetének kronológiája 1919. aug. 1-1945. április 4. Akadémiai Kiadó Budapest, 1975.

Dokumentumok:

- 1./ Szarvas nagyközség iratai 1929-36. Békés megyei Levéltár, Gyula
- 2./ Békés vármegye Hivatalos Lapja 1929-33. Békés megyei Levéltár, Gyula
- 3./ Békés megyei főispáni iratok 1925-33. Békés megyei Levéltár, Gyula
- 4./ Szarvasi Hírlap 1929-33. Politikai, társadalmi és közgazdasági hetilap. Szarvas, Gimnázium Tanári Könyvtára
- 5./ Szarvasi Közlöny 1929-33. Független politikai és társadalmi hetilap. Szarvas, Gimnázium Tanári Könyvtára
- 6./ Szarvasi Hírlap 1930. és Szarvasi Közlöny 1930. évfolyam. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

- 7./ Szervasi Ujság 1932-33. évfolyam. Független politikai napilap. Szervas, Gimnázium Tanári Könyvtára
- 8./ Békés 1929-33. évfolyam. Politikai, társadalmi, közgazdasági hetilap. Kormánypárti ujság, Gyulán adták ki Megyei Könyvtár, Békéscsaba
- 9./ A dolgozat írásakor felhasználtam Tóth György, Valas-
tyan István, Kiszely Mihály, Skultéti János szóbeli
közléseit is.

P é n y k é p e k

Harruckern János György (1664 – 1742)
Békés megye egykori földesura

A gazda neve és polgári állása	Lőrincz Ferenc László		
A szolgálatba lépés napja	1929 IX/4.	A szolgálat minősége	mindenes.
A szolgálatból kilépés napja	1930 június 4-én		

Évi vagy havi kikötött bér és egyéb ígéret	Szolgálati bizonyítványa			
	hűség-ről	ügyes-ségről	szorgalmat-ról	erkölcsi-ségről
	Mindenesen jó			

A gazda neve és polgári állása	A szolgálatba lépés napja	A szolgálat minősége	A szolgálatból kilépés napja
Lőrincz Ferenc László	1932 január 1	mindenes	1932 június 20.

Évi vagy havi kikötött bér és egyéb ígéret	Szolgálati bizonyítványa			
	hűség-ről	ügyes-ségről	szorgalmat-ról	erkölcsi-ségről
havi bér 24 P.	mindenesen teljesítő képességű talán.			
	mint alkalmasság			

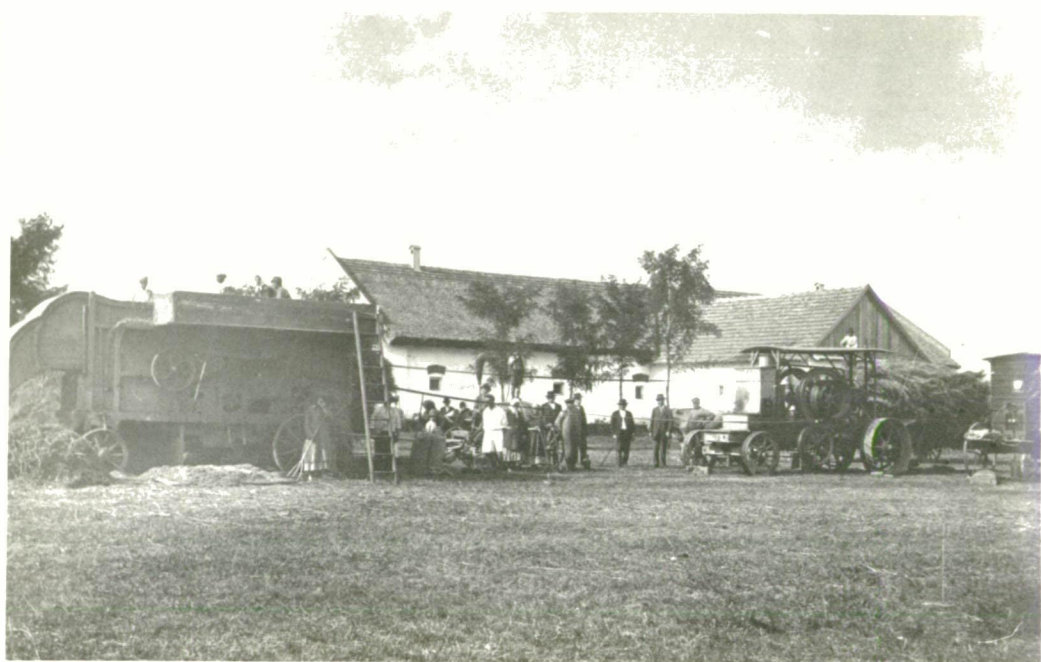

Üdvözlét Szarvasról
Szarvas első artézi kútja 1908-ban

Artézi kut

Fényképek jegyzéke

- 1.sz. kép. Harruckern János György, a XVIII.sz. elején Békés megye és Szarvas földesura. Az ő hívására jöttek a felvidéki szlovákok a néptelen szarvasi földekre 1722-ben.
- 2.sz.kép. A Pepi-kertet /Arborétumot/ alapító Bolza-család egyik kastélya Szarvason, a Körös-parton. A kastély most az Öntözéses Kutató Intézet tulajdona. A kastély előtt látható, a várost jelképező szobor most a Talajjavító Vállalat Szabadság utcai irodaháza előtt áll.
- 3.sz. kép. A Szarvasi Takarékpénztár épülete. Ettől a pénztártételtől vett föl a község több ízben kölcsönt. Az épület helyén ma a Szirén KTSZ épülete áll.
- 4-5-6.sz.képek. a cselédkönyvek lapja a 30-as évekből.
A 4.sz. kép Licska Katalin /sz.1911/ cselédkönyvének egy lapját ábrázolja. A lány mindeneként szolgál a Tanítónőképzőben. A "mindenben jó" minősítést kapott cseléd havonta 28 pengőt keres. Ez a kereset /5.sz.kép./ 1932-ben már 24 pengőre csökken, kb. 15 %-kal./ Ez a lap is alátámasztja a cselédek munkabércsökkenését mutató számításokat./
- 6.sz. kép. Kiszely Márton béres /sz.1887/ cselédkönyvének egy lapja az 1934/35.évből. Megfigyelhető a válság után is rendkívül alacsony a pénzbeli fizetés, inkább természetbeni juttatás van /só, szalonna, kása, termény/ és állattartási jog. A cselédkönyv lapjaiból kiolvasható fizetés igen kevés.

7-8-9.sz. képek.

Kossuth tér. Ez volt az "emberpiac", itt zajlottak le a szegődések is. /Ma ezen a helyen egy háromemeletes, 60 lakásos épület és a Kulturház van. / A 9.sz. képen jól látható a még 1945 után is meglévő ártézi kut, melynek vizéért messze utcákból jártak, a 30-as években is. Ebben az időben még kevés Szarvason az ártézi kut. A 7.sz. képen az is jól látható, hogy a tér kövezetlen. /Ez is Főja Géza szavait támasztja alá, ki sártenger-ről beszél Szarvassal kapcsolatban. / A tér kikövezését egyébként éppen a válság alatt sokan sürgették / kevés eredménnyel/, mert az is munkaalkalmat jelentett volna.

10.sz. kép.

A mai Szabadság utcában lévő ÁFOSZ-épület. /Most a Bokréta-falatozónak ad helyet./ Az ÁFOSZ kispénzü emberek szövetsége volt, amit a képen látható személyek öltözete is bizonyít.

11.sz. kép.

Parasztudvar 30-as évekből. Szemben a lakóház, jobbról a melléképületek /kocsiszin, istálló/. A képen látható állatok / pl. 3 ló, sertések, tehén/ s az épületek jó állapota után ítélve viszonylag gazdag portáról van szó.

12.sz. kép.

Egy nehéz nyári munka, a cséplés látható a képen. A képről a cséplés egyes mozzanatai is leolvashatók. A cséplőgép elején a szalma esik ki, oldalt a villával álló

cséplőmunkás a türeket rakja. A gép tetején a késvágólány és az etető látszik. A másik két ember a cséplőgépre dobja a kéréket. A cséplőgép végénél, kissé eltakarva, a mázsa látható. A gépet gőzgép hajtja. Látni még egy kerekcső bódét is, melyben általában a géphez tartozó szerszámok, alkatrészek és a gépész holmija volt. Ez a bódé szolgált a gépész éjjeli szállásául is, hiszen neki éjjel is gépe mellett kellett tartózkodni.

Bírálat

Krajcsovics János: A világgazdasági válság szarvasi hatása /1929-1933/ című bölcsészdoktori értekezéséről

A dolgozat alapos, részletes monográfiát ad a címben jelzett témáról. Két fő fejezetből áll. Az első részben a gazdasági, a másodikban a politikai helyzetet mutatja be és elemzi.

Igen jól sikerült az első rész. Ebben mindenekelőtt sok adattal és statisztikai táblázatokkal vázolja Szarvas társadalmi és gazdasági struktúráját, majd szintén nagy adatgyűjtéssel ^{bőséggel} ábrázolja az egyes társadalmi osztályok és rétegek helyzetét, valamint annak romlását, évről évre végighaladva a válság időszakán. Különösen részletes képet kapunk az agrárproletáriátus különböző csoportjainak gazdasági és szociális viszonyairól.

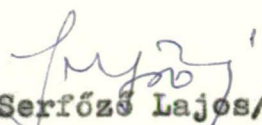
Az adatbőségen kívül az anyaggal való bánni tudás, a jó szerkesztés dicséri még ezt a fő fejezetet.

A második, a politikai állapotokról szóló rész, nem éri el az előző színvonalát. Itt is jellemző a precíz adatfeltárás. Sok ismeretet, lényegében teljes körképet ad a korabeli politikai szervezetekről, pártokról, mozgalmakról. Felfigyel néhány sajátosságra is - például az Egységes Párton belüli frakciók léte és egymáshoz való viszonyára - az elemzés, a magyarázatot is megkísérli, de nem sikerül mindig elég mélyre hatolnia. Az eseményeket, a történéseket is igyekszik nyomon követni, a vázolt kép azonban végül is eléggé statikus marad. A helyi munkásmozgalm helyzetéről és történetéről is igen sok anyagot közöl a dolgozat, azonban nem eléggé összefogottan, hanem inkább töredékesen, mozaik szerűen teszi ezt. A problémáit ennél a résznél - megítélésem szerint - az okozhatta, hogy a szerzőnek nem sikerült a helyi folyamatokat kellőképpen az országos összefüggésekbe ágyazva tárgyalnia. Kétségtelen, hogy ebben a helytörténetírás általános, mondhatni objektív nehézségei is közrejátszottak. Egyébként a második rész is komoly munkáról, a kérdések marxista megközelítéséről tanuskodik.

Összességében Krajcsovics János dolgozatát az anyaggazdaság, a jó történeti felfogás és a sikeres feldolgozó munka jellemzi. A téma által megkívánt valamennyi forrástípust felhasználta, különösen sokat merített a helyi sajtók anyagából. A legfontosabb irodalmat is forgatta és hasznosította. Stílusát illetően elhagyhatott volna néhány szokványos fordulatot, egyébként világos, értekező prózában ír.

Az értekezést summa cum laude fokozattal elfogadásra javaslom.

Szeged, 1977. szeptember 22.

/Dr. Serfőző Lajos/
egyetemi docens

Vélemény

Krajcsovics János: A világgazdasági válság szarvasi hatása /1929-1933/ c. bölcsészdoktori értekezéséről

A mintegy 130 oldalas dolgozat fontos téma feldolgozását tartalmazza; a címben jelzett négy esztendő anyagának feldolgozására különösen egy kisebb vidéki község vagy város esetében kevés helytörténettel foglalkozó kutató vállalkozik. Ezeknek az éveknek a feldolgozásánál ugyanis jelentős nehézségekkel kell megbirkóznia a kutatónak. A tanulmány készítője is tudatában volt ennek, mégis ezt a témát választotta, ami feltétlen dicséretes és helyes. A fontos témaválasztáson túlmenően Krajcsovics János alapvetően jól oldotta meg feladatát; bőséges anyagot gyűjtött össze, amelynek birtokában színvonalas, jó dolgozatot készített. A két fejezetre tagolt disszertáció az országos összefüggéseket is alapul véve részletes képet ad a nagyközség gazdasági- társadalmi és politikai helyzetéről. Szarvas akkori állapotának megfelelően különösen jó és árnyalt elemzést kapunk a mezőgazdasági népesség különböző rétegeinek gazdasági- és szociális helyzetéről. A többi társadalmi osztály- és réteg állapotát ugyancsak jól tárgyalja a dolgozat.

Elsősorban bonyolultsága miatt nehezebb kérdéseket tárgyal a dolgozat második fejezete. Ebben a politikai viszonyok felvázolása és elemzése már összetettebb feladatot igényel. Itt is jelentős forrásanyag áll rendelkezésre a szerzőnek, amely lehetővé teszi a tárgyalt kérdések eredményes feldolgozását, de véleményem szerint nem olyan színvonalasan, mint az első fejezetben tárgyalt. Ez különösen szembetűnik a helyi szociáldemokraták és kommunisták tevékenységének bemutatásánál /82-89. old./

Összességében Krajcsovics János munkája megfelel a doktori disszertációval szemben támasztott követelmé-

nyeknek, ezért azt - egyetértve a főbíráló értékelésével -
summa cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1977. október 15.

/Dr. Rác János/
tanszékvezető egyetemi tanár

Vélemény

Krajcsovics János: A világgazdasági válság szarvasi hatása /1929-1933/ c. bölcsészdoktori értekezéséről

A mintegy 130 oldalas dolgozat fontos téma feldolgozását tartalmazza; a címben jelzett négy esztendő anyagának feldolgozására különösen egy kisebb vidéki község vagy város esetében kevés helytörténettel foglalkozó kutató vállalkozik. Ezeknek az éveknek a feldolgozásánál ugyanis jelentős nehézségekkel kell megbirkóznia a kutatónak. A tanulmány készítője is tudatában volt ennek, mégis ezt a témát választotta, ami feltétlen dicséretes és helyes. A fontos témaválasztáson tulmenően Krajcsovics János alapvetően jól oldotta meg feladatát; bőséges anyagot gyűjtött össze, amelynek birtokában színvonalas, jó dolgozatot készített. A két fejezetre tagolt disszertáció az országos összefüggéseket is alapul véve részletes képet ad a nagyközség gazdasági- társadalmi és politikai helyzetéről. Szarvas akkori állapotának megfelelően különösen jó és árnyalt elemzést kapunk a mezőgazdasági népesség különböző rétegeinek gazdasági- és szociális helyzetéről. A többi társadalmi osztály- és réteg állapotát ugyancsak jól tárgyalja a dolgozat.

Elsősorban bonyolultsága miatt nehezebb kérdéseket tárgyal a dolgozat második fejezete. Ebben a politikai viszonyok felvázolása és elemzése már összetettebb feladatot igényel. Itt is jelentős forrásanyag áll rendelkezésre a szerzőnek, amely lehetővé teszi a tárgyalt kérdések eredményes feldolgozását, de véleményem szerint nem olyan színvonalasan, mint az első fejezetben tárgyalta. Ez különösen szembetűnik a helyi szociáldemokraták és kommunisták tevékenységének bemutatásánál /82-89. old./

Összességében Krajcsovics János munkája megfelel a doktori disszertációval szemben támasztott követelmé-

nyeknek, ezért azt - egyetértve a főbíráló értékelésével -
summa cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1977. október 15.

/Dr. Rácz János/
tanszékvezető egyetemi tanár